

«სამართალი»

“S A M A R T A L I”

სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

Scientific-practical juridical journal

№3, 2001 წელი

ISSN 0868-4537

© შპს ჟურნალი „სამართალი“, 2001 წ.

მთავარი რედაქტორი
პაატა ცნობილაძე

მთავარი რედაქტორის მოადგილე
გელა ბერძენიშვილი

EDITOR IN-CHIEF
PAATA TSNOBILADZE

VICE-EDITOR IN-CHIEF
GELA BERDZENISHVILI

სარედაქციო საბჭო:
EDITORIAL COUNCIL:

რომან შენგელია – (თავმჯდომარე)
ლევან ალექსიძე
ჯამლეთ ბაბილაშვილი
ავთანდილ დემეტრაშვილი
ბესარიონ ზოიძე
კახა თარგამაძე
გივი ინჭკირველი
გია მეფარიშვილი
თევდორე ნინიძე
ნუგზარ საჯაია
მინდია უგრეხელიძე
ლადო ჭანტურია
ჯონი ხეტურიანი

ROMAN SHENGELIA - (chairman)
LEVAN ALEKSIDZE
JAMLET BABILASHVILI
AVTANDIL DEMETRASHVILI
BESARION ZOIDZE
KAKHA TARGAMADZE
GIVI INTSKIRVELI
GIA MEPARISHVILI
TEVDORE NINIDZE
NUGZAR SADJAIA
MINDIA UGREKHELIDZE
LADO CHANTURIA
JOHN KHETSURIANI

სარედაქციო კოლეგია:
EDITORIAL BOARD:

გელა ბერძენიშვილი
ნინო გვენეტაძე
მზია ლეკვეიშვილი
ვალერიან მეტრეველი
გიორგი ტყეშელიაძე
შალვა ჩიკვაშვილი
პაატა ცნობილაძე
გია ხუბუა

GELA BERDZENISHVILI
NINO GVENETADZE
MZIA LEKVEISHVILI
VALERIAN METREVELI
GEORGE TKESHELIADZE
SHALVA CHIKVASHVILI
PAATA TSNOBILADZE
GIA KHUBUA

რედაქციის მისამართი: 380046 თბილისი, რუსთაველის გამზ. №30.

ტელ: 99 02 45, 98 41 50, 99 51 01

ფაქსი: (995 32) 99 02 45

ჟურნალ «სამართლის» საპროფილო ბარათი

“SAMARTALI”^{*} journal visit-card

გამოსვლის თარიღი – 1926 წელი.

სტატუსი – იურიდიული პროფილის ერთადერთი რეცენზირებადი გამოცემა საქართველოში.

პერიოდულობა – წელიწადში გამოდის 12 ნომერი

ტირაჟი – 1000 ეგზემპლარი

დამფუძნებელი – საქართველოს იურისტთა კავშირი (1999)

იურიდიული მისამართი – 380046, საქართველო, ქ. თბილისი, რუსთაველის გამზირი 30.

ჟურნალის მიზნებია:

- ხელი შეუწყოს საქართველოში მიმდინარე სასამართლო რეფორმის განხორციელებას და მის წარმოჩენას;
- დაეხმაროს პრაქტიკოს-იურისტებს (მოსამართლეებს, პროკურორებს, ადვოკატებს, ნოტარიუსებს და სხვა) ახალი კანონმდებლობის უკეთ შეხვედრაში;
- ქართველი და უცხოელი სპეციალისტების მეშვეობით გააცნოს საქართველოს იურიდიულ საზოგადოებას საზღვარგარეთის ქვეყნებში მიმდინარე სამართლებრივი პროცესები;
- ხელი შეუწყოს მოსახლეობის სამართლებრივი კულტურისა და ცნობიერების დონის ამაღლებას;
- იურიდიული მეცნიერების, იურიდიული განათლების რეფორმირებისა და სტუდენტთა სასწავლო პროცესისათვის ხელშეწყობა.

განხორციელების ფორმები:

- ქართველ და უცხოელ იურისტ მეცნიერთა და პრაქტიკოს-იურისტთა შემოქმედებითი პროდუქციისა და მათი საქმიანობის ამსახველი მასალების გამოქვეყნება;
- ნორმატიული მასალის გამოქვეყნება და ახალი კანონმდებლობის პროპაგანდა;
- ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოსა და საქართველოს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებების გამოქვეყნება;
- სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვა;
- ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის გათვალისწინებული იურიდიული კონსულტაციების გამოქვეყნება;
- სასწავლო და აკადემიური მასალის გამოქვეყნება.

Date of issuance – year 1926

Status – the only reviewed legal-profile edition in Georgia

Periodicity – 12 editions annually

Circulation – 1000 units

Founder – Georgian Lawyers Union (1999)

Legal address – 380046, Rustaveli 30, Tbilisi, Georgia

Objectives of the journal are:

- To promote effectuation of the judicial reform which is under way in Georgia;
- To assist practician lawyers (judges, prosecutors, advocates, notaries and others) in better cognition of new legislation;
- To get Georgian legal society acquainted with the judicial process in foreign countries by means of Georgian and foreign specialists.
- To promote raising legal culture and legal consciousness of the population;
- To promote reforms of legal science and legal education and to foster students' study process.

Forms of effectuation

- Publication of materials resembling activity and creative production of Georgian and foreign scientist and practician lawyers;
- Publication of normative materials and propaganda of new legislation;
- Publication of decisions rendered by the European Court of Human Rights and by Georgian courts;
- Judicial practice review;
- Publication of legal consultations foreseen for juridical and natural persons;
- Publication of studying and academic materials.

^{*} Term “SAMARTALI” in English means “Law”

ს ა ძ ი ე ბ ე ლ ი

სადაღვისო თემა

გივი მთვარელიძე – კორუფციის, როგორც ანტისახელმწიფოებრივი და ანტისაზოგადოებრივი მოვლენის წინააღმდეგ ბრძოლის ასპექტები5

საკონსტიტუციო სამართალი

პაატა ცნობილაძე – კანონის ადგილი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში13

პაატა დავითაია – გერმანიის ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების მუშაობა19

ამირან გიგუაშვილი – სახელმწიფო საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემაში26

საქმობაქალაქო სამართალი, პროცესი

ეკა შენგელია – სააქციო საზოგადოების დირექტორთა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება30

ქეთევან ქოქრაშვილი – საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგი და მისი დამკვიდრების რეალური ასპექტები საქართველოში35

ასმათ გუგავა – მეურვეობისა და მზრუნველობის ინსტიტუტის განვითარება40

ლევან ნანობაშვილი – კომპიუტერული პროგრამა, როგორც საავტორო სამართლის ნორმებით დაცული ნაწარმოები44

ნინო კუნცევა-გაბაშვილი – დომენი - ინტელექტუალური საკუთრების სამართლის ახალი ობიექტი50

არჩილ თაბაგარი – გამარტივებული წესით ფულადი დავალიანების გადახდევინების შესახებ საქმეზე წარმოების აღძვრა59

სისახლის სამართალი, პროცესი

ფრიდონ ბასილაია – სამოხელეო და სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული65

Search guide

Today's theme

Givi Mtvarelidze – Aspects of Battle against the Corruption, as an Anti-Governmental and Anti-Social Event 5

Constitutional Law

Paata Tsnobiladze – Role of the Law in the Legislation System of Georgia..... 13

Paata Davitaia – Work of the Representative Departments of the Local Self-Governments in Germany..... 19

Amiran Giguashvili – State in the Public Political System..... 26

Civil Law, Procedure

Eka Shengelia – The Administrative Rights and Duties of the Representatives of Joint Stock Companies' Directors 30

Ketevan Qoqrashvili – The International Financial Leasing and the Real Aspects of their Establishment in Georgia 35

Asmat Gugava – Development of the Trusteeship and Care Institution 40

Levan Nanobashvili – The Computer Program, as a work protected by the Legislation Norms of the Copyright 44

Nino Kunzeva-Gabashvili – Domain - the New Object of the Intellectual Property Law 50

Archil Tabagari – 59

Criminal Law, Procedure

Pridon Basilaia – Offence against the Jurisdiction and the Court 65

კობა კობახიძე – „გამოძალვის დელიქტის დეფინიციის სრულყოფილების მცდელობის გზაზე“ 69

ბესიკ ქუთათელაძე – ზიანის ანაზღაურების ზოგიერთი პრობლემის შესახებ (სისხლისსამართლებრივი ასპექტი) 74

ავთანდილ კახნიაშვილი – მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩატარების წესის სრულყოფისათვის 79

საერთაშორისო სამართალი

გივი მთვარელიძე – საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციური დასკვნების იურიდიული შედეგების ბუნება და მათი საერთაშორისო სამართლებრივი მნიშვნელობა (ნამიბიის მაგალითზე) 85

სახელმწიფოსა და სამართლის

ისტორია, თეორია

მარინა გარიშვილი, ვალერიან მეტრეველი – დავით, იოანე და თეიმურაზ ბაგრატიონების სამართალშემოქმედება 90

ხსოვნა

რეჯინალდ დეკანოზოვი 99

რეზიუმე 101

Koba Kobakhidze – In the Way of the Trying to Perfect the Definition for the Extortion Delict 69

Besik Kutateladze – On Some Problems Concerning the Recovering the Damage (the Criminal Aspects) 74

Avtandil Kakhniashvili – On the Perfection of the Conducting the Professional Skill Exams for Judges 79

International Law

Givi Mtvarelidze – Nature of the Juridical Results of the International Court’s Consultation Conclusions and their International Juridical Significance (by the example of one story 85

History of State and Law,

Theory

Marina Garishvili, Valerian Metreveli – Science of Jurisdiction by Davit, Ioane and Teimuraz Bagration 90

Memorial

Reginald Decanozov 99

RESUME 101

ს ა ღ ლ ე ი ს ო თ ე მ ა

გივი მთვარელიძე

კორუფციის, როგორც ანტისახელმწიფოებრივი და ანტისახობადობრივი მოვლენის წინააღმდეგ ბრძოლის ასპექტები

საქართველოში ხმამაღალი ლაპარაკი კორუფციასთან ბრძოლის თაობაზე ისეთივე ტრადიციად და მოდად იქცა, როგორც თავად კორუფცია.

კორუფციის წინააღმდეგ გაჩაღებული ბრძოლის პირობებში, სახელმწიფოს ეს დამაქცეველი სენი ისე აყვავდა გაიფურჩქნა, რომ მან ე.წ. კორუფციული ფეოდალიზმის სახე მიიღო. რად ღირს მართო ამ ბოლო ხანებში საგადასახადო შემოსავლების სამინისტროს მიერ პრესაში გამოქვეყნებული განცხადებანი იმის შესახებ, რომ – „საბაჟო-საგადასახადო სისტემაში არსებული კორუფცია, უსამართლობა, ჩინოვნიკების მიერ კანონმდებლობის საკუთარი ინტერესების სასარგებლოდ მორგება, გამოძმალველობა, შემაშფოთებელ მასშტაბებს იძენს, ბიუჯეტი კარგავს შემოსავლებს, მოსახლეობა კი კუთვნილ ხელფასსა და პენსიას“. კორუფციის მასშტაბების არნახულმა გაფართოებამ შესაძლოა სერიოზულად შელახოს ქვეყნის იმიჯი მსოფლიოს თვალში.

ასეთ ვითარებაში საქართველოში კორუფციის მასშტაბებისა და მასთან ბრძოლის სირთულეების ფონზე ცალკეულ ანტიკორუფციულ ღონისძიებათა ეფექტიანობის ასამაღლებლად, – ეროვნული ანტიკორუფციული პროგრამის შემუშავება განსაკუთრებული, სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმეა.

საქართველოს პრეზიდენტის მიერ კორუფცია მიჩნეულია ჩვენი ეროვნული უშიშროებისათვის ნომერ პირველ საფრთხედ, ხოლო მის წინააღმდეგ ბრძოლა სახელმწიფოს ერთ-ერთი პრიორიტეტია.

კორუფცია ესაა დანაშაულებრივ მოქმედებათა სისტემა, რომელიც გულისხმობს ხელისუფლების შესაბამისი სტრუქტურების მიერ უფლებამოსილებათა ბოროტად, არამართლზომიერად გამოყენებას, უფრო მარტივად, კორუფცია – ესაა თანამდებობის პირების მიერ ანგარებითი მიზნით ჩადენილი ნებისმიერი ქმედება, რომელიც კანონით არაა გათვალისწინებული, ქრთამის აღება, თანამდებობის გამოყენება პირადი მიზნებისათვის, ზეგავლენის მოპოვებისათვის ეკონომიკურ სფეროში და სხვა.

თანამედროვე ეტაპზე ქრთამის აღება კორუფციის ყველაზე მარტივი ფორმაა. ამჟამად უფრო გავრცელებულია ეკონომიკური მონოპოლიის მოპოვებისათვის საკუთარი ზეგავლენის გამოყენება რომელიმე ცალკეულ სფეროში, არაკანონიერი გარიგების გზით. არსებობს გარკვეული ეკონომიკური სფეროები, რომლებსაც მაღალ ეშელონებში ყავთ მფარველები და სხვა ე.წ. „გარედან მოსულ“ ადამიანებს არ აძლევენ ამ ბიზნესში მოქმედების საშუალებას. სახელმწიფოში მიღებულია კანონი „ანტიმონოპოლიური საქმიანობის შესახებ“, მაგრამ მისი მოქმედება ღიად არ ხდება. ჩვენში ჩატარებული ტენდერები სხვადასხვა მიზეზების გამო ფიქტიურია. ახსნა მარტივია, – ტენდერის მოწყობამდე ცნობილია, რომელმა ფირმამ უნდა გაიმარჯვოს. გავლენიანი პირები გარიგებულნი არიან ფირმებთან ან საწარმოებთან, სხვა სტრუქტურებთან. მრავალია შემთხვევა. როცა საწარმოები მათივე შექმნილია, თვითონვე განაგებენ მათ, სადაც გაფორმებულია მათთვის სანდო პირები.

ამიტომაც ტენდერში გამარჯვება წინასწარვეა ცნობილი. ესაა ფარული კორუფციის ერთ-ერთი საშიში ფორმა.

გავლენიანი პირები, რომლებსაც მფარველები ყავთ ხელისუფლებასა და მმართველობის უმაღლეს ეშელონებში ერთი პერიოდი კრედიტობანას თამაშით იყვნენ გატაცებულნი, შემდეგ ჰუმანიტარული ტვირთებით, სპილენძის, ჯართის, ხე-ტყის გატანით. ამჟამად „მოდაშია“ ნარკობიზნესი, თამბაქოს ნაწარმის კონტრაბანდა, ბაზრობების შექმნა და ა.შ.

ჩვენი ქვეყანა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის გარდამავალ პერიოდში იმყოფება, იზრდება სარფიანი საქმიანობა, რაც ბუნებრივია, ზრდის მერდღილეთა საქმიანობის მასშტაბებს. უნდა ვაღიაროთ და სიმართლეს თვალეში ჩავხედოთ, რომ კორუფციის მოვლენით დაავადებულთა რიცხვი სახელმწიფო და არასახელმწიფო სტრუქტურებში, სამართალდამცავ და მაკონტროლებელ ორგანოებში, სამწუხაროდ, დიდია და მას ერთი ხელის მოსმით ვერ მოვიცილებთ.

ამის დასტურია პრესაში გამოქვეყნებული სოციოლოგების მიერ ჩატარებული გამოკვლევების სურათი, არარეგისტრირებულ მეწარმეთა შორის რეგისტრაციაზე შეგნებულად თავის არიდება და ბუნებრივია, საბიუჯეტო გადასახადზე უარის თქმა, გამოწვეულია იმით, რომ მათ მფარველობას უწევენ სამართალდამცავი, მაკონტროლებელი ორგანოების და სხვა სტრუქტურების უპატიოსნო მუშაკები. გამოკითხვებმა აღნიშნეს, რომ მათ უკანონო მუშაობის პერიოდში აკითხავდნენ პოლიცია (63%), საგადასახადო ინსპექცია (50%), გამგეობა (19%) ქალაქის მერია (10%), კრიმინალური ელემენტები (8%). ნათელია რომ კორუფციის ძმლავრ დინებას ასაზრდოებს ერთ-ერთი პატარა შენაკადი, თვით დინებას კი მკვებავი უამრავი ჰყავს ნარკო და ნავთობპროდუქტების ბიზნესიდან, საბაჟოებს თავარიდებულ კონტრაბანდიდან, დამალული შემოსავლებიდან და სხვა მრავალი წყაროდან, რომლის სათავეები მაფიასა და კორუფციას საიმედოდ აქვთ გადაკეტილი.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ყოველივე ეს ხელისუფლების და მმართველობის უმაღლეს, საშუალო და ქვედა ეშელონებში დაბუდებული კორუფციის დამსახურებაა. ეს ფაქტი არავისთვის

საიდუმლოს არ წარმოადგენს და საყოველთაო ბრძოლაცაა გამოცხადებული. სამწუხაროდ, კ, იგი არაა ფართო და პრინციპულ ხასიათს ს არ ატარებს. ხშირ შემთხვევაში იფარგლებიან პ პრესაში, ტელევიზიის სხვადასხვა არხში თ.თვით ხელისუფლებისა და მმართველობის უმაღლესი ორგანოების ტრიბუნიდან გამოსვლებით და ა არ ჩანს ის საქმე, რომლებიც გამომსვლელებმა უ უნდა აკეთონ, ისინი ზოგადი ფრაზებით კმაყოფილდებიან, არ ასახელებენ კონკრეტულ თანამდებობის პირებს და ყველაფერს დღეს მოდაში შექმოსულ ე.წ. „მავანსა და მავანს“ აბრალებენ.

საქმე, რომელიც პოლიციამ, პროკურატურამ, საგადასახადო და საბაჟო სამსახურებმა, ს სხვა მაკონტროლებელმა ორგანოებმა უნდა აკეთონ, უმძიმესი და უდიდესია. უმძიმესს როცა ვამბობთ, ხაზს ვუსვამთ იმ გარემოებას, რომ მითითებულ ორგანოებს და მათ წარმომადგენლებს, რომლებიც კორუფციას უნდა ებრძოლონ, არ აქვთ საამისოდ შექმნილი სათანადო პირობები. ამ მიმართებით მრავალი ფაქტორია ანგარიშგასაწევი: მოსახლეობის მკვეთრი ქონებრივი და საშემოსავლო დიფერენციაცია, რაც კორუფციის წარმოქმნის უშრეტ წყაროზე მიგვითითებს, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში სამართალდამცავთა დაცვის მექანიზმის არარსებობა, სათანადო ხელფასის უქონლობა, მუდმივი შეემოსავლის არქონის გარანტია, ის რომ მისი პრინციპული მოქმედება არ გამოიწვევს სამუშაოს დაკარგვის პერსპექტივას და სხვა. ასეთ ვითარებაში იზრდება ალბათობა იმისა, რომ თანამდებობის პირი ყველა შემთხვევაში გამოიყენებს სკამს ფულის საკეთებლად.

სამართალდამცავის ყოველდღიური მუშაობა და ბრძოლა კორუფციასთან, მუდმივ რისკთანაა დაკავშირებული. ხშირად მისი სიცოცხლე საფროხეშია. საბაზრო ეკონომიკის დროს ძნელია ისაუბრო ენთუზიაზმზე.

სახელმწიფომ პრიორიტეტი უნდა მისცეს მათ, ასეთ ფონზე უნდა მოხდეს მათი რაოდენობის მკვეთრი შემცირება, გადამზადების დაფინანსება პროფესიონალიზმის ასამაღლებლად ახალი მოთხოვნების სისტემის გათვალისწინებით, შექმნილი უნდა იყოს საქმიანობისა და არსებობის ნორმალური საშუალებები. ენთუზიაზმის დრო დიდი ხანია დამთავრდა. უნდა გაგრძელდეს ბრძოლა

ჩრდილოვანი ეკონომიკის წინააღმდეგ, როგორც უშრეტ წყაროზე. ვიდრე არ გახდება შესაძლებელი ჩრდილში მოქცეული ქონების ლეგალიზაცია და მეჩრდილეთა სინათლეზე გამოყვანა, სახელმწიფოს ბიუჯეტი მუდამ პრობლემების წინაშე იდგება.

„ჩრდილოვანი ეკონომიკის“ პოზიციითა შესუსტებისათვის საჭირო გზების დადგენა რთული ამოცანაა, მისი თვით არსებობის ფაქტის აღიარებასაც კი საკმაოდ მოკლე ისტორია აქვს, ბრძოლა მის წინააღმდეგ მიზანდასახული უნდა იყოს და რაც მთავარია, ეფექტური, რამეთუ სხვა შემთხვევებში იგი „ბნელ ოთახში კატის ძებნას“ დაემსგავსება.

კორუფციასთან ეფექტური, ბრძოლა ძალზე ძნელია, მაგრამ არა განუხორციელებელი. აქედან გამომდინარე, რეალისტები თუ ვიქნებით, უნდა ვილაპარაკოთ არა კორუფციის განადგურებაზე და მის აღკვეთაზე, რაც პრაქტიკულად შეუძლებელია და საკუთარი თავის მოტყუების ტოლფასია, არამედ მის მკვეთრ შემცირებაზე, რაც საშუალებას მოუსპობს კორუფციას გახდეს განმსაზღვრელი და წარმართველი საზოგადოებაში და საერთოდ ქვეყნის პოლიტიკას განკურნავს საკუთრების მოსაპოვებლად ხელისუფლებისაკენ ლტოლვის არაჯანსაღი ტენდენციებისაგან.

საერთოდ კორუფცია ეს ის სენია, რომელიც დამახასიათებელია უფრო მეტად ღარიბი ქვეყნების ბიუროკრატიებისათვის, რასაც ხელს უწყობს წარმოების უუნარობა დააკმაყოფილოს ყველა მოთხოვნა, რითაც იზრდება კონკურენცია შექმნილი დოვლათის დასაკუთრებისათვის ბრძოლაში. ბიუროკრატის ეძლევა მეტი საშუალება სხვადასხვა წინააღმდეგობების შექმნით ისე გაანაწილოს საკუთრება, როგორც მას აძლევს ხელს. რაც მეტია ბარიერი, ბიუროკრატის აწყობს, რამეთუ მათი დაძლევა კორუფციის საგანი ხდება.

კორუფციასთან ბრძოლაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთ ასპექტებს, რომლებიც ნაკლებადაა შესწავლილი, ან საერთოდ შეუსწავლელია. ასეთს წარმოადგენს არამართლზომიერი საშუალებებით მოპოვებული თანხების ე.წ. „გათეთრების“ საკითხი.

ამ მიმართებით შესაბამისი თანამდებობის პირები გამომგონებლობის იშვიათ ნიჭს იჩენენ. კერძოდ, ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში გაჩნდა ფულის „გათე-

თრების“ მოქნილი საშუალება, საეჭვო წარმოშობის კაპიტალის, კომერციული ბანკების საწესდებო ფონდებში შეტანის სახით, რადგან ეროვნული ბანკის გადაწყვეტილებით, 2001 წლამდე, საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების მინიმალური განაღდებული საწესდებო კაპიტალის ოდენობამ უნდა შეადგინოს 5 მილიონი ფულადი სახსრების წარმოშობის წყაროს მიმართ.

ჩვენს ქვეყანაში არსებულმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა სიტუაციამ, სათანადო საკანონმდებლო ბაზის უქონლობამ, შედეგი მოგვცა. ფინანსური დანაშაულის და კრიმინალური ბიზნესის შერწყმა, კერძო ბიზნესის წარმომადგენლობის მიერ სახელმწიფოსათვის საზიანო გარიგებების დადება, დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ფულადი სახსრების შეუფერხებელი ლეგალიზაცია, დანაშაულთა ახალი სახეები საბანკო საქმიანობაში, ნარკოკორუფცია.

წინამდებარე ასპექტები არასრულია, რამეთუ კორუფცია, როგორც ანტისახელმწიფოებრივი და ანტისაზოგადოებრივი მოვლენა, ახალ ყოველდღიურ საზრდოს ეძებს, რაც სამწუხაროდ საკმაოდ წარმატებით ხორციელდება. მაგალითად: რატომღაც გავრცელებულია აზრი იმის შესახებ, რომ კორუფციის წყაროები უნდა ვეძებოთ ხელისუფლების უმაღლეს ეშელონებში. ანუ ბრძოლა მის წინააღმდეგ უნდა მიმდინარეობდეს ზემოდან ქვემოთ. ასეთი მიდგომა სწორია, მაგრამ ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ კორუფცია, იჩენს რა იშვიათ ნიჭს და გამომგონებლობას, თავისი მიზნების განსახორციელებლად იყენებს უკვე არა მარტო ხელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოების ფუნქციების არაკანონიერად გამოყენებას, არამედ ისეთ, ერთი შეხედვით უწყინარ სფეროს, როგორიცაა ყოველდღიური საყოფაცხოვრებო საკითხები. კერძოდ, საქართველოს დედაქალაქში არსებული ე.წ. გარე ვაჭრობის ობიექტები, რომლებიც ძირითადად განთავსებულია ყოფილ საკოლმეურნეო ბაზრებთან, გარე ვაჭრობას ეწევიან საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებიდან ჩამოსული მოქალაქენი, რომლებიც სათანადო რეგისტრაციის გარეშე ეწევიან ქორვაჭრობას. მათ შორის უმრავლესობას წარმოადგენს აფხაზეთიდან და სამაჩაბლოდან იძულებით

გადაადგილებული პირები. ამ ობიექტებზე გარდა იმისა, რომ ირღვევა საპასპორტო სარეგისტრაციო წესები, შექმნილია მოსახლეობისათვის არასასურველი სანიტარული მდგომარეობა, ირღვევა დედაქალაქის ტრადიციული იერსახე, ამას ემატება ისიც, რომ ამ უამრავი მოვაჭრე პირიდან არც ერთი თეთრი არ შედის სახელმწიფოს ბიუჯეტში, მიუხედავად იმისა, რომ მათგან ყოველდღიურად იკრიფება გარკვეული თანხები, რომლებიც ერთობლიობაში საკმაოდ სოლიდურ თანხას – ასეულ ათასობით ლარს შეადგენს. თუ მას გადავიყვანთ ყოველთვიურ, კვარტალურ და წლიურ განზომილებაში, ნათლად დავინახავთ, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტს აკლდება მრავალი მილიონი ლარი, რომელიც მეტად საინტერესო პირების ჯიბეებში ილექება. ასეთი მოვლენის წინააღმდეგ თითქოსდა მიმდინარეობს ბრძოლა უპირველესად სამართალდამცავი ორგანოების მხრიდან, მაგრამ აშკარად არასაკმარისი და არაეფექტურია. უფრო მეტიც, დღემდე ვერ მოხერხდა, გარე ვაჭრობის აკრძალვა და მოვაჭრეების ბაზრის ტერიტორიაზე შეყვანა. საკმარისია პოლიციამ ამ მიზნის მისაღწევად გააძლიეროს თავისი მოქმედება, რომ დღის წესრიგში დგება სხვადასხვა ხასიათის და დონის აქციების მოწყობის პერსპექტივა, რასაც ფარულად უწევენ დირიჟორობას სწორედ ის პირნი, რომელთა ჯიბეებშიც ილექება ყოველდღიურად ამოღებული თანხები. იბადება კითხვა, ვინ არიან ეს პირები? პასუხი მარტივია, ესენი არიან ის თანამდებობის პირები, რომელთა სამსახურებრივ მოვალეობასაც წარმოადგენს გარე ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლა.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტური წინაპირობაა ყოვლისმომცველი აღრიცხვიანობა და არალეგალური ბიზნესის ლეგალიზაცია. რისი ნათელი მაგალითია დედაქალაქის ბაზრობებსა, გარე ვაჭრობის ობიექტებზე, აგრეთვე სხვადასხვა სფეროებში შექმნილი სიტუაციების ანალიზი.

მიუხედავად სხვადასხვა ორგანოების მიერ გატარებული სხვადასხვა ხასიათის ღონისძიებებისა, დედაქალაქის ზემოთ მითითებულ ობიექტებსა და სფეროებში შექმნილი სიტუაცია ამ მიმართებით ცალსახად შეიძლება ითქვას, კვ-

ლავ უცვლელია. უფრო მეტიც, გარე მოვაჭრეთა ე.წ. დაბეგვრისა და ბაზრობებზე დაუფუფიქსირებელ მოვაჭრეთა ოდენობა იზრდება, რაც დედაქალაქის ამ ობიექტებზე შექმნილ მდგომარეობას, მეტად სერიოზულ ელფერს მატუტებს. მიუხედავად მიღებული ადმინისტრაციული ზომებისა, ჯერ კიდევ გახდა შესაძლებელი ოფიციალურ ბაზრებსა და ბაზრობების ტერიტორიაზე გარემოვაჭრეთა შეყვანა, რაც მათი აღრიცხვის შესაძლებლობას მოგვცემდა, მით უფრო, რ რომ შაბათ-კვირა დღეების გარდა, კვირის სხვა დღეებში ოფიციალურ სავაჭრო დახლებთან აშკარად გამოხატული ხალვათობაა ეს მაშინ, როცა ორგანიზებულ თუ არა ორგანიზებულ ბაზრობებზე 15000-მდე მოვაჭრეა დასაქმებული, რომელთა მიერ ერთი დღის მანძილზე ნავაჭრი საქონლის ღირებულება 350-400 ათას ლარს შეადგენს. მათგან დიდი ნაწილი საერთოდ არაა დაფაფიქსირებული სათანადო დოკუმენტებში. ამას ემატება ოფიციალური ბაზრობების მიმდებარე ტერიტორიაზე მოვაჭრეთა სიმრავლე, მათი ხელოვნური და შეგნებული აღურიცხაობა, რაც ბაზრობების და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე მოვაჭრეთა 45% შეადგენს, მაშინ როცა მათ მიერ ერთ თვეში ნავაჭრი თანხა 19 მილიონ ლარს აღემატება, რაც ბუნებრივია, სახელმწიფოს ბიუჯეტის პრობლემებს უქმნის. ანალოგიური მდგომარეობაა კვების ობიექტებში, ბენზინგასამართ სადგურებში, ტრანსპორტზე, თამბაქოს ნაწარმის სიმპორტზე, წარმოებასა და რეალიზაციაზე. ამ უკანასკნელის მიმართ აქციზური მარკების შემოღების მიუხედავად კონტრაბანდა არათუ შემცირდა, არამედ თემა კვლავ მნიშვნელოვანია და კორუფციის დიდ რეზერვად რჩება. მითითებულ სფეროში, ყოველდღიური შემოსავალი მნიშვნელოვნად აღემატება მათ მიერ ოფიციალურად დეკლარირებულ შემოსავლებს. მაგალითად: არსებული მონაცემების მიხედვით ნათელია, რ რომ ოფიციალურად აღრიცხულთან შედარებით, რეალურად მოიხმარება 1,5-ჯერ მეტი სამამულო წარმოების სიგარეტი და საბაჟოზე აღრიცხულთან შედარებით 1,7-ჯერ მეტი იმპორტული წარმოების სიგარეტი. ამასთან არადეკლარირებული თამბაქოს ნაწარმის იმპორტისა და წარმოების ოდენობა 75-80 მილიონი ლარის ფარგლებში მერყეობს.

ქ. თბილისში მოქმედ სამარშრუტო ტაქსებს ყოველდღიურად დაახლოებით 450 ათასი მგზავრი გადაყავთ, რაც დედაქალაქში საერთოდ გადაყვანული მგზავრების 2/3 შეადგენს, რომელთაგან ანონაგები დაახლოებით 90 ლარს შეადგენს, რაც საკმაოდ ალემატება მათ მიერ დეკლარირებულ შემოსავლებს.

საქართველოს მრეწველობის, ეკონომიკისა და ვაჭრობის სამინისტროს მონაცემებით, დედაქალაქში ერთი თვის განმავლობაში მოხმარებული ბენზინის ოდენობა (დაახლოებით 21,5 მლნ ტონა) 3-ჯერ აღემატება, ბენზინგასამართი სადგურების მიერ დეკლარირებულ მონაცემებს. აქ ბუნებრივია კიდევ ერთხელ უნდა დავსვათ კითხვა: ვინ ან რა უშლის ხელს სწორ აღრიცხვიანობასა და შემოსავლების ოფიციალურ და ზუსტ დეკლარირებას? პასუხი ცალსახაა, საკანონმდებლო ხარვეზები, არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა და ის თანამდებობის პირები, რომელთა სამსახურებრივ მოვალეობას არაკანონიერ მოქმედებათა წინააღმდეგ ბრძოლა წარმოადგენს. ასეთი მოქმედებით ზარალდება სახელმწიფო, საზოგადოება, იგებს კორუფცია.

კორუფციას, როგორც მოვლენას, საზღვრები არ აქვს. მაგალითიც სახეზეა ე.წ. „ქუჩის ბავშვების“ სახით, რომელთა არსებობის წყარო მათხოვრობა და წვრილმანი ქურდობაა. მათხოვართა კატეგორია დღითიდღე მრავალფეროვან სახეს იძენს. შარშან პრესამ მკითხველს საინტერესო ინფორმაცია მიაწოდა: – „10 წლის მაწანწალა მათხოვარმა ბიჭმა განაცხადა, რომ დღეში 20 ლარამდე შოულობს, საიდანაც ნახევარს პატრონს აძლევს. შეფი თავის მხრივ იცავს მას, ინარჩუნებს ამა თუ იმ რაიონის პოლიციასთან საკმაოდ კარგ ურთიერთობებს და მოგებიდან პროცენტებსაც იხდის“. – როგორც იტყვიან კომენტარები ზედმეტია.

ეს მაგალითები ნათლად გვიჩვენებს, რომ კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა უნდა მიმდინარეობდეს ქვემოდან ზევითაც, ანუ ბრძოლა უნდა წარიმართოს ყველა მიმართულებით.

ქვეყანაში სამართლებრივი სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება აუცილებლად კორუფციასთან, სახელმწიფოს ამ დამაქცეველი სენის და მანკიერი მოვლენის წინააღმდეგ ეფექტური ბრძოლის გაძლიერებაზე დამოკ-

იდებული, რამეთუ კორუფციასთან ბრძოლა სახელმწიფოში განხორციელებული პოლიტიკის პრიორიტეტია და ძირითად მიმართულებად აღიარებული.

კორუფციას, როგორც ანტისახელმწიფოებრივ და ანტისაზოგადოებრივ მოვლენას, მჭიდრო შინაარსობრივი კავშირი აქვს ჩრდილოვან ეკონომიკასთან. ამიტომ, კორუფციასთან ეფექტური ბრძოლა ბევრადაა დამოკიდებული ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირებაზე, რისთვისაც უნდა გაგრძელდეს და გაძლიერდეს მის წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებანი.

ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და საერთოდ კორუფციის არნახული მასშტაბები და მისი გაფართოების რეალური პერსპექტივები იწვევს სახელმწიფოს ეკონომიკური სიძლიერის შესუსტებასა და საბოლოოდ დაუძლურებას. აქედან გამომდინარე, კატასტროფულად ქვეითდება მოქალაქეთა კეთილდღეობა, რაც თავისთავად იწვევს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური საკითხების გადაწყვეტისას სერიოზული პრობლემების წარმოქმნას, ხელისუფლებისადმი საზოგადოების უნდობლობის მკვეთრ ზრდას, ქვეყნის იმიჯის სერიოზულ შელახვას მსოფლიოს თვალში.

„ჩრდილოვანი ეკონომიკის“ პოზიციათა შესუსტებისათვის საჭირო გზების დადგენა ურთულესი ამოცანაა და მისი ეფექტური განხორციელებისათვის აუცილებლობას წარმოადგენს პასუხი გაეცეს კითხვებს: რა პირობები და ფაქტორები იწვევენ ქვეყნის ეკონომიკის თანამედროვე სავალლო მდგომარეობას? სად უნდა ვეძებოთ და გადავკეტოთ ჩრდილოვანი ეკონომიკის, როგორც კორუფციის უშრეტო წყაროს მკვებავი დინებები?

ასეთ ვითარებაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ქონების აუცილებელ სრულ და დაუმახინჯებელ დეკლარირებას. უამისოდ სახელმწიფო მუდამ ასეული მილიონობით თანხების კარგვის წინაშე იდგება, როდემდე შეიძლება გაგრძელდეს ასეთი მდგომარეობა? – მანამდე, ვიდრე ჩრდილში მოქცეული ეკონომიკის მდინარე შენაკადებითურთ ბიუჯეტისაკენ არ იწყებს დინებას. ვიდრე კორუფცია უსაფრთხოდ გრძნობს თავს და მართვის საშუალებები ხელიდან არ გაუშვია.

შექმნილი ვითარების განმუხტვისათვის გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს სწორად გან-

ისაზღვროს ჩრდილოვანი ეკონომიკის წარმოშობის ნოყიერი ნიადაგი და მიზეზები, დადგინდეს მისი ლოკალიზაციის მექანიზმი და საზოგადოების იმ ნაწილის დაინტერესება, რომლებიც ნებით თუ უნებლიედ ჩართული არიან ეკონომიკაში. იმის გათვალისწინებით, რომ კორუფცია ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსებობის მაცოცხლებელი ელექსირია. მისი ლეგალიზაცია მნიშვნელოვნად შეამცირებს და შეასუსტებს კორუფციის მკვებავი არტიერიის გამტარუნარიანობას.

ჩრდილოვანი ეკონომიკა ყველა ქვეყნისათვის და ეკონომიკური ფორმაციისათვისაა დამახასიათებელი. იგი თავისი ბუნებით კრიმინალურ და არა კრიმინალურ ნაწილებად წარმოგვიდგება. იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვენი ქვეყანა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის გარდამავალ პერიოდში იმყოფება, იზრდება სარფიანი საქმიანობა, რაც ბუნებრივად ზრდის მეჩრდილეთა საქმიანობის ფარგლებს. ამიტომ, ჩრდილოვანი ეკონომიკის შემადგენელ ნაწილებად ბრძოლის გაძლიერება ბევრადაა დამოკიდებული ბრძოლის მეთოდების დახვეწაზე და სამართალშემოქმედებითი პროცესების განვითარებაზე, ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური პირობების ზუსტ ანალიზზე და სხვა.

კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის არნახულ აყვავებას ჩვენს ქვეყანაში თავისი თანამდები მიზეზები გააჩნია. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ქვეყნის რიგ რეგიონებში ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევის გამო სახელმწიფოს იურისდიქციის უგულვებელყოფა, რაც ხელს უწყობს ამ რეგიონებში კონტრაბანდის, როგორც ანტისახელმწიფოებრივი მოვლენის წყაროს მნიშვნელოვან აღორძინებას.

აღნიშნული ფაქტორი ხელს უწყობს კონტრაბანდის მნიშვნელოვან გავრცელებას კონფლიქტში ჩართული რეგიონებიდან, რის გამოც ადგილობრივი მეწარმე რიგ შემთხვევებში იმ მიზნით, რომ კონტრაბანდულ საქონელს გაუწიოს კონკურენცია – იძულებულია თავი აარიდოს გადასახადების გადახდას. ყოველივე კი შიდა ბაზარზე აღურიცხავ საქონელსა და ლეგალურ საქონელს შორის ძლიერ მაპროვოცირებელ სტიმულატორად იქცა. კომპლექსში კი ეს თავის მხრივ კორუფციის აღმავლობას იწვევს.

კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის განვითარებას მნიშვნელოვნად უწყობს 1 ხელს თანამედროვე მოთხოვნების ახალი აზროვნებისა და კვალიფიკაციის კადრების ნაკლებობაა სამწუხაროდ სახელმწიფო სტრუქტურებში, მრავლადაა ძველი მენტალიტეტით მოაზროვნე ბიუროკრატიული კადრები. ნიშანდობლივია, ა, რომ ძველი აზროვნების კადრები კერძო სექტორშიც მრავლადაა თავმოყრილი. ამიტომ, სწორ სააკადრო პოლიტიკას, საერთო საქმისადმი ერთგულების, პატიოსნების, პასუხისმგებლობის, პროფესიონალიზმის, სულისკვეთების ამაღლება-განმტკიცებისათვის ყოველდღიური მიზანდასახული ო მეთოდური მიდგომა, სახელმწიფოს მხრიდან ო მაქსიმალური მხარდაჭერა და ზრუნვა ესაჭიროება უარყოფით შემთხვევაში, ძველი მენტალიტეტით მოაზროვნე კადრები შეგნებულად თუ შექუგნებლად ხელს უწყობენ კორუფციის – ჩრდილოვანი ეკონომიკის განვითარებას, რაც ქვეყანაში და საზოგადოების გარკვეულ და შეიძლება ითქვას უმეტეს ნაწილში იწვევს არა მარტო ხელისუფლებისადმი უნდობლობასა და საზოგადოების წევრებს შორის მკვეთრ ქონებრივ დღიფერენციაციას, არამედ კორუფციასთან შემგუებლობის წინამძღვრებს, რაც თავისთავად ხელს უწყობს დაუსჯელობის სინდრომის განვითარებას. კანონის უზენაესობის სახელმწიფოს რრანგში აყვანა-აღიარების დეფიციტს, კანონის მოთხოვნების პატივისცემის დაბალ კულტურას, ადაამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებათა უხეშ დარღვევებს. მითითებული სიმპტომები საახიფათოა და მათი განვითარება-დამკვიდრება გაუეთვალისწინებელ შედეგებამდე მიგვიყვანს. ეს მაშინ, როდესაც კორუფციას, ჩრდილოვან ეკონომიკასთან ბრძოლას რამოდენიმე წლის ისტორია აქქვს და იგი ხელისუფლების მხრიდან მნიშვნელოვანი ყურადღების ქვეშაა. მიღებული და გამოცეპულია ქვეყნის პრეზიდენტის და ხელისუფლების, მმართველობის ორგანოების მთელი რიგი კანონები, ბრძანებულებები, დადგენილებები და ინსტრუქციები. შექმნილია სხვადასხვა დასახელებისა და ფუნქციის მქონე უწყებრივი კომისიები – ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ დოკუმენტებში ცალსახადაა მითითებული, რომ ქვეყანაში ჩრდილოვანი ეკონომიკის ხვედრითი წილი ეკონომიკაში ერთ მესამედს აჭარბებს, ანუ იმყოფება იმ კრი-

ტიკულ ზღვარზე, როდესაც საშიშროება ექმნება სახელმწიფოებრიობას.

ამასთან ერთად, ქვეყანაში ჩრდილოვან ეკონომიკასთან ბრძოლის პოლიტიკური ნების ნიშნების გამოვლინებისთანავე მსოფლიო ბანკმა საქართველოს დახმარების ხელი გაუწოდა კორუფციასთან ბრძოლაში, შესრულდა მთელი რიგი გამოკვლევები, შემუშავებულ იქნა რეკომენდაციები, პროგრამების განხორციელებაში ჩაერთო აშშ ხელისუფლება. ყოველივე ამან ქვეყანაში ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირების პროგრამას არა მარტო პრაქტიკული, არამედ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ელფერი შესძინა. ჩამოყალიბდა გარკვეული საზოგადოებრივი აზრი, დაინგრა ფიზიკურ პირთა შემოსავლების დეკლარირების სისტემა, დაიწყო სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის რეფორმა, აიკრძალა ე.წ. ჩათვლების პრაქტიკა საბიუჯეტო შემოსავლების ფორმირების პროცესში, დაწესდა და გაძლიერდა ზედამხედველობა ვალუტის გადამცვლელ პუნქტების საქმიანობაზე, შემოღებულ იქნა აქციზური მარკები და მრავალი სხვა.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთაღნიშნულისა, მიღწეული არასაკმარისია და არაეფექტური და ბრძოლა კორუფციასთან და ჩრდილოვან ეკონომიკასთან საკმაოდ ნელი ტემპით მიმდინარეობს. მიუხედავად მიღებული მთელი რიგი ღონისძიებებისა, ვერ მოხერხდა ისეთი საკითხების მოგვარება, როგორცაა კონტრაბანდის მნიშვნელოვანი შემცირება და ფაქტიური ტრანზიტის აღმოფხვრა, მაკონტროლებელი და ლიცენზიის გამცემი ორგანოების კოორდინაცია. მიუხედავად არაერთხელ მიღებული გადაწყვეტილებებისა, ბოლომდე ვერ მოხერხდა მოსახლეობის ფულადი ანგარიშსწორებისას სალარო აპარატების დანერგვა და მრავალი სხვა. შედეგიც სახეზეა: ეკონომიკის სავალალო მდგომარეობა, მოსახლეობის უმძიმესი სოციალური ფონი, ერთი სიტყვით სიტუაცია ურთულესია, მოთმენა და უმოქმედობა დანაშაულის ტოლფასია, სამშობლო განსაცდელშია, დროა განგაშის ზარი დაჯერათ.

ყოველივე ზემოაღნიშნული მიგვითითებს პრობლემის უდიდეს სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ მნიშვნელობაზე, ამიტომ გადაუდებელი ხდება კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის

წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერება, რისთვისაც უპირველეს ყოვლისა საჭიროა კონკრეტული და გაბედული ნაბიჯების გადადგმა, სხვა შემთხვევაში ქვეყნის ეკონომიკა, საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მიდგომები და პოლიტიკა მუდმივი პრობლემის ქვეშ იქნება, რაც თანდათანობით გამოიწვევს არა მარტო კორუფციასთან ბრძოლის შესუსტებასა და საბოლოოდ დამარცხებას, არამედ კითხვის ქვეშ დააყენებს საერთოდ ქვეყნის სახელმწიფოებრიობას.

როგორც ზემოთქმულიდან ჩანს, პრობლემები ძალზე დიდია, წინ მნიშვნელოვანი მოცულობის სამუშაო გველის, კორუფციასთან ბრძოლას უნდა დაუკავშიროთ ჩვენი კოორდინირებული, გეგმაზომიერი, დაულაღავი, მეთოდური საქმიანობა, რომელშიც ლომის წილი სამართალდამცავ და მაკონტროლებელ ორგანოებს უნდა ქონდეთ მიჩენილი.

კორუფციასთან ბრძოლაში განსაკუთრებული როლი და ადგილი ენიჭება ქვეყანაში პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ინსტიტუციურ, საკანონმდებლო და საკადრო საკითხების უზრუნველყოფას, მოსახლეობის აქტიურ მხარდაჭერას, სათანადო სააგიტაციო საქმიანობას, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოყენებას, ჯანსაღი, მორალურ-ზნეობრივი და ფსიქოლოგიური მიმართულებების მიზანდასახულად დამკვიდრებას მოსახლეობაში ე.წ. დარწმუნების მეთოდის ეფექტურად გამოყენებას, ამასთან ერთად აუცილებელია გამოიკვეთოს კორუფციასთან ბრძოლის ცალკეული რგოლები.

შექმნილი მდგომარეობის გაჯანსაღება-გამოსასწორებლად და მითითებული ფაქტორების უზრუნველსაყოფად ვფიქრობთ აუცილებელია მთელი რიგი გადაუდებელი ღონისძიებების გატარება: კანონის უზენაესობის დამკვიდრება, დაუსჯელობის სინდრომის აღმოფხვრა, ქვეყნის ეკონომიკის, მძიმე და მსუბუქი მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის ამოქმედება-აღორძინება, უცხოეთის ინვესტიციების მოზიდვა ურთიერთსარგებლიანი ხელშეკრულებების საფუძველზე. სწორი საკადრო პოლიტიკის გატარება, საერთო საქმისადმი ერთგულების, პატიოსნების, პროფესიონალიზმის, სულისკვეთების ამაღლება-განმტკიცებისათვის ყოველდღიური მიზანდასახ-

ული ზრუნვა. საგადასახადო სისტემის გარდაქმნა, მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა, ანტიკორუფციული საკანონმდებლო და ზოგადად ნორმატიული ბაზის შექმნა-დანერგვა, სახელმწიფო მაკონტროლებელი სისტემის ეფექტურობის ამაღლება და მაკონტროლებელ სტრუქტურათა რიცხვის შემცირება, მათი უფლებამოსილების რეგლამენტირება, ვაჭრობის სფეროს მოწესრიგება, შრომის ბაზრის ლეგალიზაცია და დასაქმებულთა უფლებების დაცვა და ხელშეწყობა, სახელმწიფო შესყიდვების პროცესის კოორდინაცია, სამომხმარებლო პროდუქციის ხარისხისა და შესაბამისი სტანდარტების დაცვა, ფალსიფიკაციასთან ბრძოლის, პროდუქციის ხარისხზე კონტროლისა და სტანდარტიზაციის სისტემის რეფორმა, მომხმარებელთა უფლებები დაცვაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის სისტემის ეფექტურობა, ბრუნვაში არსებული ნაღდი ფულის ბანკებში მოზიდვა. მოსახლეობის მართლშეგნების მაქსიმალურად ამაღლება, საჭირობოროტო სოციალური პრობლემების შესაძლებლობათა ფარგლებში მოგვარება და წლიდან წლამდე გაუმჯობესება, ახალგაზრდობის ფიზიკური და სულიერი წრთობა, ეროვნული, რელიგიური და სხვა მამულიშვილური მიმართულებებისადმი სახელმწიფოებრივი მიდგომა. ჩრდილოვანი ეკონომიკის წინააღმდეგ ბრძოლისა და ეკონომიკური რეფორმების საჯაროობა და გამჭვირვალობა,

საზოგადოების მომზადება და აქტიური მხარარდაჭერა, ადეკვატური საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბება, მასობრივი ინფორმაციების საშუალებების მაქსიმალურად გამოყენება, ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავრცელების კონკრეტული ფაქტორების გამოსავლენად და სხვა.

ამ არასრული პროგრამის შესრულება ე დაძაბულ შრომას მოითხოვს, რასაც მოსახლეობის ფართო მასების დასაქმება, მხარდაჭერა და სოციალური საკითხებისა და სხვა პრობლემათა უზრუნველყოფა მოჰყვება. ასეთ ვითარებაში კორუფციასთან ბრძოლა მიზანდასახულად და მაქსიმალურად ეფექტური იქნება – სხვა შემთხვევაში იგი ქარის წისქვილთან ბრძოლას ე დაემსგავსება.

წინამდებარე ნაშრომში ასახული პრობლემა მხოლოდ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და საამართლებრივ ჭრილში ყოველმხრივ და ერთობლივ ღონისძიებათა გატარების შედეგად დაიძლევა ამასთანავე უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს ე დასახულ ამოცანათა გადაწყვეტის მკაცრად განსაზღვრული თანმიმდევრობა. ასეთ ვითარებაში კორუფციასთან – ჩრდილოვანი ეკონომიკასთან ბრძოლა ჩვენი აზრით მიზანდასახული და ა მაქსიმალურად ეფექტური იქნება.

ქვეყანაში შექმნილ სიტუაციაში ძნელია ამის გაკეთება? – რა თქმა უნდა ძნელია, მაგრამ შესაძლებელია.

გივი მთვარელიძე

თბილისის პროკურატურის განყოფილება
უფროსი

საკონსტიტუციო სამართალი

პაატა ცნობილაძე

კანონის ადგილი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში

მე-XX საუკუნის განმავლობაში საქართველოში კანონის, როგორც სოციალური ფენომენის მნიშვნელობა, რომელიც ასრულებს რეგულარულ, დაცვით და აღმზრდელობით ფუნქციებს, არსებითად იცვლებოდა. რუსეთის მონარქის ნების გამომხატველი კანონები შეცვალა ჯერ დამოუკიდებელი საქართველოს (1918-21 წ.წ.), ხოლო შემდეგ კი საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლობითი ორგანოების მიღებულმა კანონებმა და კოდექსებმა. თუმცა რევოლუციური. სამართალშემცნების კონტექსტში მათი დებულებების რეალიზაცია სულაც არ უწყობდა ხელს კანონიერების განმტკიცებას. შემდგომში გამეფებული ტოტალიტარიზმი კი კანონის გარეშეც იოლას გადიოდა. ქვეყნის ცხოვრება ხანგრძლივი წლების განმავლობაში იმართებოდა აღმასრულებელი ხელისუფლების აქტებითა და პარტიული დირექტივებით.

60-70-იან წლებში კანონის პრობლემამ კვლავ შეიძინა აქტუალობა კანონმდებლობის სხვადასხვა დარგების კოდიფიკაციის ჩატარებასთან დაკავშირებით. ამასთან, მეცნიერებაში კანონი უმრავლეს შემთხვევაში განიმარტებოდა როგორც სამართლის შინაარსის ფორმა და მისი გამომხატულება, როგორც ნორმებისა და პრინციპების სისტემა. 80-იანი წლები ხასიათდება იურიდიული მეცნიერების ეტაპობრივი ზოგადი გადასვლით სამართლებრივი მოვლენების პოზიტიური და ნორმატიული დახასიათებიდან მათ სოციოლოგიურ პრიზმაში განხილვაზე. ასეთი ტრანს-

ფორმაციის ყველაზე ცნობილი მაგალითია ისეთი კატეგორიის აღმოცენება, როგორცაა პოზიტიური პასუხისმგებლობა და სამართლის ფართო გაგება, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ ნორმებს, არამედ ასევე სუბიექტურ უფლებებსაც.

90-იან წლებში იურიდიული მეცნიერებისა და პოლიტიკური პრაქტიკის მიერ „სამართლებრივი სახელმწიფოს“ ცნების აღიარებამ, რომლის კომპონენტებსაც შეადგენს ადამიანის უფლებების დაცვა, კანონის უზენაესობა და ხელისუფლების დანაწილება, კანონის ორგანიზაციულ-პროცესუალურ და ფუნქციურ მახასიათებლებს მიანიჭა განსაკუთრებული მნიშვნელობა, ასევე, პრაქტიკული და თეორიული ინტერესი. გარდა ამისა, ეს უკავშირდება იმას, რომ მეცნიერებაში სოციალური სამართლიანობის პრინციპი უკვე განიხილებოდა არა მხოლოდ მოქალაქეთა თანასწორობის პრინციპთან მისი თანაფარდობის თვალსაზრისით, არამედ ასევე როგორც სამართლისა და კანონის განსხვავების საფუძველი. ყველაზე სრულად ეს მოსაზრება ჩამოყალიბებულია პროფ. ვ.ს. ნერსესიანცის შრომებში, რომელმაც შემოგვთავაზა სამართლის დახასიათება, როგორც ობიექტურად განპირობებული, რომელიც ატარებს სოციალურ-კლასობრივ ხასიათს და გამოხატავს თავისუფლებისა და თანასწორობის ზოგად მოთხოვნებს.¹ ამ მოსაზრე-

¹ იხ. Нерсесянц В.С., «Право: Многообразие определений и единство понятия», М., 1983, с.10.

ბის განსავითარებლად, რომელიც წარმოადგენს თეორიულ განზოგადებას. ფილოსოფიურ დონეზე, იყო მცდელობა განმტკიცებინათ ის პრაქტიკული ხასიათის დასკვნებით და დაეკავშირებინათ სამართლებრივი სახელმწიფოს აგების ამოცანებთან. რ.ზ. ლიფშიცმა შემოგვთავაზა სამართლის განმარტება, როგორც ნორმატიულად განმტკიცებული სამართლიანობა. მის მიერ გამოთქვა აზრი, რომ სამართლებრივი სახელმწიფო შებოჭილი უნდა იყოს არა კანონით, არამედ სამართლით, საზოგადოების წარმოდგენით სამართლიანობის შესახებ.² აღმოცენდა გამოთქმები იმის შესახებ, რომ სახელმწიფომ უნდა სცნოს კანონის „სამართლებრივი ცენზურა“ საზოგადოების მხრიდან.³

თეორიული თვალსაზრისით, შემოთავაზებული ფორმულირებები იურიდიულ მეცნიერებაში ერთობლიობაში აღქმული იქნა დადებითად, რამდენადაც არ იწვევდა წინააღმდეგობას აზრი იმის შესახებ, რომ სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნასთან ერთად კავშირი სამართალსა და სამართლიანობას და საზოგადოების წარმოდგენებს შორის უნდა იყოს რაც შეიძლება სრული. ამასთან ერთად, გამოითქმებოდა ეჭვები სამართლის მოყვანილი განმარტებების სისწორესთან დაკავშირებით. ყველაზე მეტ შემოფოტებას იწვევდა სამართლიანობის ობიექტური განმარტების შეუძლებლობა და მისი ცალკე გამოყოფის მექანიზმის არარსებობა. თუმცა, მოცემულმა გარემოებამ ხელი ვერ შეუშალა დარგობრივი იურიდიული დისციპლინების სპეციალისტებს გამოეცხადებინათ არასამართლებრივად ნებისმიერი კანონი, რომლის შინაარსსაც ესა თუ ის ავტორი ჩათვლიდა მცდარად.

ლიტერატურაში ყურადღება ექცეოდა იმას, რომ სამართლის განმარტებისას სამართლიანობის პრიზმაში მითითებული ავტორები ადგენენ რიგ შეზღუდვებს. სამართლიანობა სამართალზე ფართოა, რამდენადაც ის გამოიხატება ასევე მორალისა და ზნეობის კატეგორიებში. ამიტომ, ისინი გვთავაზობენ გავაიგივოთ სამართალი არა

უბრალოდ სამართლიანობასთან, არამედ ნორმატიულად განმტკიცებულ სამართლიანობასთან. თუმცა, ნორმატიულობის თვისება ახასიათებს ასევე მორალსა და ზნეობას და ამიტომ ამ შეიძლება იყოს საკმარისი საფუძველი სამართლის გასამიჯნად სხვა ზედნაშენური მოვლელენებისაგან. შედეგად, სამართლის განმარტებაში აქცენტი უნდა კეთდებოდეს არა უბრალოდ ნორმატიულად განმტკიცებული სამართლიანობის ცნებაზე, არამედ ასეთი განმტკიცების ხასიათითზე, რამდენადაც ასევე ხდება მორალისა და ზნეობის ნორმების განმტკიცება საზოგადოებაში, თუთუმცა არასახელმწიფოებრივ ფორმებშიც.

ამასთან ერთად, სამართლის სპეციფიკა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ნორმატიული განმტკიცება დაკავშირებულია სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობასთან და ამიტომ იწვევს სამართლებრივი დანაწესების ცხოვრებაში იძულებით გატარების შესაძლებლობას. ეჭვს არ ბადებდა მომენტიც, როცა სამართლიანობა შეიძლება გახდეს სამართალი, ე.ი. შეიძინოს ნორმატიული განმტკიცება, რომელიც მისი დარღვევის შემთხვევაში უზრუნველყოფილი იქნება სახელმწიფოებრივი იძულებით. ასეთი შეიძლება იყოს მხოლოდ კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანოს მიერ შესაბამისი კანონის გამოცემის მომენტი. ამიტომ, ლიტერატურაში გაკეთდა დასკვნა პრაქტიკაში სამართლის კანონისაგან გამიჯვნის ამოცანის შესახებ.⁴

ამ გარემოებას ითვალისწინებდნენ სამართლისა და კანონის გამიჯვნის თეორიის მომხრეებიც.⁵

სამართლისა და კანონის გამიჯვნის თეორიის რეალიზაციის სირთულეებმა პრაქტიკაში – სამართალშემოქმედებაში, სამართალრეალიზაციაში, ბიძგი მისცეს მეცნიერებაში სამართლებრივი სისტემის დოქტრინის აღმოცენებას, რომელიც მისი ავტორთა აზრით, მოწოდებულია შეათახანხმოს ნორმატიული და ფართო სამართალგამომცემების მომხრეთა პოზიციები. სამართლებრივი სისტემა განმარტება, როგორც კატეგორია, რომელიც ახდენს ყველა სამართლებრივი მოვლელე-

² იხ. Лифшиц Р.З., Современная теория права, М., 1992, ст.30-34.

³ იხ. Курашвили Б.П., Модели социализма Сов. государство и право, 1989, №8, ст.196.

⁴ იხ. Поленина С.В., Теория Права: Новые идеи, М., 1993, ст. 19-20.

⁵ იხ. Лифшиц Р.З., Современная теория права, М., 1992, ст.34-35.

ნის ინტეგრირებას და რაც მთავარია, მოიცავს მათ ურთიერთკავშირში.⁶

სსრ კავშირის სამართლებრივი სისტემის რღვევამ მისი მცირეხნიანი „გარდაქმნის“ მცდელობის შემდეგ შეაჩერა ხანგრძლივი დროით ამ მეცნიერული მიმართულების განვითარება.

90-იან წლებში სახელმწიფო პოლიტიკის ორიენტაციამ, ასე ვთქვათ, ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებზე ადამიანის უფლებათა სფეროში ახალი სტიმული მისცა სამართლისა და კანონის გამიჯვნის თეორიას, თუმცა, მას თან არ სდევდა სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნქციონირების სხვა განუყოფელი პრინციპების – კანონის უზენაესობისა და ხელისუფლების განაწილების განმტკიცება. შედეგად, სამართალგაგების კოლიზიამ დაიწყო ტრანსფორმირება საზოგადოებაში თვით სამართალშემეცნების, მოქალაქეთა, თანამდებობის პირთა და პოლიტიკურ მოღვაწეთა სამართლებრივი განწყობის კოლიზიაში. მრავალწლიანი მკაცრი კანონდამჯერე პერიოდის შემდეგ ასევე მექანიკურად დადგა სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების ცნობისა და იმავდროულად კანონებისაგან მოქალაქეთა მოწყვეტის პერიოდი. ყველაფრის დაშვება გახდა სახელმწიფოსა და საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი.⁷ საბოლოო ჯამში ყველაფერმა ამან მიგვიყვანა 1991-1992 წლების სამწუხარო მოვლენებამდე.

თანდათანობით მეცნიერებაში აღორძინება დაიწყო დროებით დაკარგულმა წარმოდგენამ იმის შესახებ, რომ კანონიერება და მართლწესრიგი მოქალაქეთა უფლებების დაცვისა და უზრუნველყოფის განუყოფელი პირობებია. ამიტომ, ყველა სამართლებრივი საწყისი ცივილიზებულ საზოგადოებაში უნდა გამოიხატოს კანონში, რომელიც არის საზოგადოებრივი ურთიერთობის ნებისმიერი მონაწილის საქმიანობის იურიდიული ორიენტირი და ექვემდებარება განუხრელ შესრულებას. ყველა მოსაზრებას, რომელიც ერთმანეთს უპირისპირებს კანონს, „დაწერილ სამარ-

თალს“ და ბუნებით სამართალს, თავისუფლებას, სამართლიანობას, მივყავართ ვითარების დესტაბილიზაციამდე. ასეთი სახის წინააღმდეგობები უნდა გადაილახოს საკანონმდებლო ორგანოს – საქართველოს პარლამენტის სამართალშემოქმედების საქმიანობის პროცესში. „ორმაგი“ სტანდარტის დადგენა იურიდიული დანაწესების რეალიზაციის დონეზე – სამართლისა და კანონის – ნიშნავს შევქმნათ უკანონობის სივრცე, რამდენადაც ბუნებითი სამართლის, თავისუფლებისა და სამართლიანობის ცნებებში შეიძლება ჩაიღოს სხვადასხვა აზრი, გამომდინარე თავისი ინტერესებიდან, კულტურისა და სამართლებრივი შემეცნების დონიდან. ასეთი მიდგომა ზიანს აყენებს სამართლისა და კანონის განსხვავების კონცეფციის ზნეობრივ ჰუმანურ არსს, მივყავართ დოქტრინის ბოროტად გამოყენებამდე.

საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციას, მიუხედავად გარკვეული არასრულყოფილებისა, შეუძლია შეასრულოს დადებითი როლი ქვეყანაში კანონიერების განმტკიცების საქმეში. საქმე იმაშია, რომ კონსტიტუციამ ფაქტიურად გადაიყვანს სამართლისა და კანონის განსხვავების პრობლემა პრაქტიკული სიბრტყიდან სამართლის ფილოსოფიისა და ისტორიის სფეროში. ეს განპირობებულია ორი გარემოებით. ჯერ ერთი, იმით, რომ კონსტიტუციის მე-2 თავი თითქმის სიტყვა-სიტყვით ითვალისწინებს ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაციის დებულებებს, რომელიც არსებითად, მოიცავს ადამიანის ბუნებრივი უფლებებისა და თავისუფლებების მთელ კომპლექსს.

შედეგად, ადამიანის უფლებათა სფეროში საქართველოს კონსტიტუციის ბაზაზე მიღებული კანონების და ქვეკანონური აქტების „სამართლებრივი“ ან „არასამართლებრივი“ ხასიათის შემოწმების მცდელობა გარდაუვლად დაიყვანება არა სუბიექტურ, არამედ ობიექტურ კრიტერიუმამდე – კონსტიტუციური ნორმატიული დანაწესები – ე.ი. საქართველოს კონსტიტუციისა და საქართველოს კანონების უზენაესობის პრინციპის დაცვის შემოწმების ამოცანამდე, რომელიც თავის მხრივ, ასევე განმტკიცებულია საქართველოს კონსტიტუციის 19-ე მუხლში.

მეორე გარემოება, რომელიც ასევე ხსნის „არასამართლებრივის“ ძებნის სიმწვავეს სამარ-

⁶ იხ. Матузов Н.И., Правовая система и личность, Саратов, 1987; Тиунова Л.Б., Системные связи правовой действительности, СПб, 1991;

⁷ იხ. Тихомиров Ю.А., Юридическая коллизия, Власть и правопорядок, М., 1994, ст.3-4.

თალშემოქმედებისა და სამართალგამოყენების დროს, არის კონსტიტუციური წესი (მე-19 მუხლი), რომელიც ათავსებს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში და განამტკიცებს მათ პრიორიტეტს ეროვნული კანონმდებლობის ნორმების მიმართ. ამით, ეროვნული კანონმდებლობის ორიენტაცია ნორმებისა და პრინციპების საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემისაკენ უთითებს გამოცემული კანონების სამართლებრივ ხასიათზე.

ყველაფერი ეს საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ დასკვნები სამართალგაგებას და მისგან ნაწარმოები სამართლისა და კანონების თანაფარდობის სადისკუსიო საკითხებზე. როგორც ფართო, ისე ნორმატიულ მიდგომას სამართალგაგებისადმი, აქვს თავისი სუსტი და ძლიერი მხარეები. პირველის ღირსება არის კანონმდებლის ორიენტაცია კანონების ჰუმანიზაციისაკენ, მეორის – ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვნად შერყეული კანონიერების, მათ შორის, კონსტიტუციური კანონიერების დაცვა. სამართლის ფართო გაგების სუსტი მხარეა ის უპირატესობა, რომელიც ეძლევა იდეებს სამართლის ნორმათა მიმართ, და როგორც შედეგი, სამართლის განსაზღვრული იდეალიზაცია, მისთვის, ისევე როგორც ნებისმიერი საზოგადოებრივი მოვლენისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობის იგნორირება. სამართალგაგების ნორმატიული კონცეფციის სუსტი მხარეა სამართლებრივი სისტემის მთლიანად და მისი შემადგენელი ნაწილების სოციოკულტურული ცხოვრების ელემენტებთან ურთიერთქმედების არასაკმარისი დამუშავება.

რაც შეეხება საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციას, მან შექმნა განსაზღვრული წინაპირობები სამართალგაგების საკითხებში სხვადასხვა პოზიციების დაახლოებისა და ინტეგრაციისათვის. ასეთი დაახლოების საფუძვლად უნდა მოგვევლინოს ადამიანის უფლებების დაცვის, კანონის უზენაესობისა და ხელისუფლების დანაწილების პრინციპების ურთიერთქმედების დადგენა. საქართველოს კონსტიტუცია შეიცავს იმ ორიენტაციასაც, რომელიც ხელს უწყობს ასეთ დაახლოებას. საუბარია კონსტიტუციურ ბრუნვაში მეცნიერებაში აღრე

გამოყენებული ცნების „სამართლებრივი სისტემის“ შემოღების შესახებ.

სამართლებრივი სისტემის კონტექსტში გაგანხილული სამართლისა და კანონის თანაფარდობა გადადის იმ სიბრტყეში, რომელშიც ის ადადრეც განიხილებოდა, როგორც სამართლებრივი პრინციპების, იდეებისა და ნორმატიული დანაწესების შინაარსისა და ფორმების ერთობლიობა. ასეთი მიდგომა ქმნის აუცილებელ მეთოდოლოგიურ წინაპირობებს ნორმაშემოქმედებითი პრაქტიკაში საკმაოდ მნიშვნელოვან, თუმცა კი მეცნიერებაში სადისკუსიო საკითხზე სამართლის სისტემისა და კანონმდებლობის სისტემის თანაფარდობის შესესახებ. როგორც ცნობილია, სადავოა ასეთი თანაფარდობის მრავალი ასპექტები, დაწყებული ყოველელი დასახელებული სისტემის ელემენტებიდან და დასრულებული მათი სტრუქტურითა და სტრუქტურული ნაწილების ურთიერთქმედებით.

ლიტერატურაში გაბატონებულია მოსაზრება, რომლის თანახმად, სამართალმა, როგორც სამართლებრივი სისტემის ბირთვმა, უნდა განსაზღვროს და განაპირობოს კანონმდებლობის სისტემა, რომელიც არის სამართლის ფორმა და მისი შინაარსის განმამტკიცებელი. თუმცა, გამოითქვა სხვა მოსაზრებაც. ფართო სამართალგაგებიდან გამომდინარე, რ. ლიფშიცს სამართლის სტრუქტურა დაყავს სამ კომპონენტად: იდეამდე, ნორმამდე და საზოგადოებრივ ურთიერთობებამდე. კანონმდებლობის სისტემას ის ათანაბრებს მხოლოდ ყველა სამართლებრივი ნორმის ერთობლიობასთან.⁸

ჩემი აზრით, ამაში ვლინდება ფართო სამართალგაგების ზოგადი დეფექტი – ორიენტაცია სუბიექტურ კრიტერიუმებზე სამართლებრივი მოვლენების გამოსაყოფად ობიექტური კრიტერიუმების საზიანოდ. და ასეთი პოზიცია, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, სულაც არ არის მისაღები, რამდენადაც აძლევს სამოქმედო სივრცეს სამართლებრივი კატეგორიების ნებისმიერ ვოლუნტარისტულ განმარტებას. მათ შორის, თანამდებობის პირებისა და პოლიტიკური ლიდერების მხრიდან.

სამართლის ჰორიზონტალური (დარგობრივი) სტრუქტურის გამოყოფის სიძნელეები, რომელის

⁸ იხ. Лифшиц Р.З., Современная теория права, М., 1992, ст.51-58.

შესახებაც საუბრობს რ. ლიფშიცი, ნამდვილად არსებობს. თუმცა, ავტორი ცვლის რა სამართლის სისტემას კანონმდებლობის სისტემით, უბრალოდ ხსნის და არა წყვეტს პრობლემებს. ყოველივე ეს, ართმევს კანონმდებელს მეცნიერულ ორიენტირებს, რომლებსაც შეუძლიათ ხელი შეუწყონ კანონმდებლობის ოპტიმიზაციას. მისი სისტემურობის ამაღლებას, რაც ასე აუცილებელია საკანონმდებლო მუშაობის დაგეგმვის პროცესში, კოდიფიკაციის ჩასატარებლად და მიმდინარე კანონშემოქმედების პროცესში. სწორედ ასეთი ორიენტირი უნდა იყოს კანონმდებლისათვის სამართლის სისტემა, რომელთან მაქსიმალურად მიახლოვებამ შეიძლება აამაღლოს კანონშემოქმედების ეფექტურობა.

სამართლებრივ სისტემაში, რომელიც მოიცავს ყველა სამართლებრივ მოვლენებს, კანონი დაკავშირებულია არა მხოლოდ სამართალთან, რომლის გამოხატვის ფორმასა და შინაარსს წარმოადგენს თავად კანონი. კანონის კავშირი სამართალთან ძირითადად ჩანს სამართალშემოქმედების პროცესში და მოიცავს კანონის სასიცოცხლო ციკლის შემდეგ ეტაპებს: მოცემული სახის საზოგადოებრივი ურთიერთობების სამართლებრივ რეგულირებაში მოთხოვნების გამოვლენა; კანონის მიზნების და კონცეფციების ფორმირება; მისი შექმნა. თუმცა, კანონის სიცოცხლისუნარიანობის ციკლი ამ ეტაპზე არ მთავრდება. კანონის შექმნის შემდეგ საჭიროა მისი რეალიზაცია, ასევე კონტროლი მის რეალიზაციაზე. რა თქმა უნდა, კანონის მაღალი ხარისხი არის მისი წარმატებით გამოყენების აუცილებელი წინაპირობა. მაგრამ, აქ ბევრია დამოკიდებული სამართალრეალიზაციისა და სამართალგამოყენების სუბიექტთა სოციალურ-სამართლებრივ აქტივობაზე, მათ სამართალშემცნებასა და სამართლებრივ კულტურაზე.

კანონის მოქმედება მისი რეალიზაციისა და გამოყენების ფორმით არ არის ზოგადი წესის მექანიკური დანართი, რაც განმტკიცებულია კანონში. საკანონმდებლო რეგულირების მექანიზმის ორ უმნიშვნელოვანეს სტადიას შორის მჭიდრო კავშირს თავის საფუძველში აქვს პირველყოვლისა, მათი ფუნქციონალური ურთიერთკავშირი. ამასთან, მათ აკავშირებს საერთო გენეტიკური კავშირები და სხვა პროცესები.

სოციალური ფაქტორების კომპლექსი, რომლებიც ზემოქმედებენ კანონზე მისი შექმნისა და რეალიზაციის პროცესში, ქმნის ფაქტორების სისტემას, რომლებიც საერთოა ორივე სტადიისათვის. თავის მხრივ, ის იყოფა რამოდენიმე ქვესისტემად, რომლებსაც გააჩნიათ ცნობილი სპეციფიკა მოქმედების სტრუქტურასა და მექანიზმში. ამ სპეციფიკის უმნიშვნელოვანესი მომენტი შექმნის შემდეგი:

ჯერ ერთი, განსხვავებულია კანონის შექმნისა და მისი რეალიზაციის პროცესის სოციალური მასშტაბები. პირველი პროცესი არ გულისხმობს მასში კანონით მოწესრიგებული საზოგადოებრივი ურთიერთობის ყველა მონაწილის ჩართვას. კანონის რეალიზაციის პროცესი, პირიქით, მოიცავს იმ სუბიექტებს, რომლებსაც ეხება კანონის ნორმები, რომლებიც გათვალისწინებულია მრავალჯერადი გამეორებისათვის.

მეორე, უნდა აღინიშნოს არა მხოლოდ განსხვავება სახელმწიფო ორგანოთა წრეში, რომლებიც მონაწილეობენ როგორც ერთ, ისე მეორე პროცესში, არამედ ასევე ფუნქციონალური როლი, რომელსაც ასრულებს პირველ შემთხვევაში, კანონშემოქმედი ორგანოები, მეორე შემთხვევაში კი – მრავალრიცხოვანი სამართალგამომყენებელი და სამართალდამცავი ორგანოები.

მესამე, არსებობს პრინციპული განსხვავებები კანონების შექმნისა და რეალიზაციის მიზეზებზე შეგნებული ზემოქმედების პოტენციურ შესაძლებლობებში. სამართალრეალიზაციის საქმიანობა ბევრად განიცდის იმავე ფაქტორების ზემოქმედებას, რაც სამართალშემოქმედება. მაგრამ, კანონის რეალიზაციის პროცესის ორგანიზაციისათვის დასახული მიზნების შესაბამისად მოითხოვება მნიშვნელოვანი, ხშირად, მსხვილმასშტაბიანი სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამართალმზრდელობითი ხასიათის ღონისძიებები.

მეოთხე, კანონების შექმნისა და რეალიზაციის სფეროში სოციალური ფაქტორების მოქმედების მექანიზმის სპეციფიკის ანალიზისას, მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ განსხვავება ადამიანის სოციალური აქტივობის მრავალი ფორმების შინაარსში. მოქალაქეთა მონაწილეობა კანონის შექმნაში მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მათი პოლიტიკური აქტივობით, რომელიც ვლინ-

დება ყველაზე უშუალოდ წარმომადგენლობითი ორგანოების დეპუტატთა არჩევნების პროცესში. კანონის რეალიზაციის პროცესი კი, თუმცა ინარჩუნებს ინტენსიურ კავშირებს პოლიტიკური აქტივობის განხორციელებასთან, უმეტესად განისაზღვრება უშუალოდ მოქალაქის სოციალურად აქტიური ქცევის სამართლებრივი ფორმებით და მისი ისეთი კომპონენტებით, როგორცაა კონკრეტული სამართლებრივი ნორმების დაცვის ცნებები, სამოქალაქო მოვალეობების შესრულება და სხვა.

რაც შეეხება კანონის შექმნისა და რეალიზაციის პროცესის შინაგანად ერთიან სოციალურ ბუნებას, უნდა ითქვას, რომ კანონების რეალიზაციის ეტაპზე ფაქტორების მოქმედების პოზიტიური და ნეგატიური მიმართულება განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად არის გამოხატული კანონშემოქმედების პროცესში საზოგადოების განვითარების ძირითადი ასპექტები. სამართლის შესაბამისობა საზოგადოების მდგომარეობასა და მისი განვითარების ტენდენციებთან დიდად განაპირობებს მის შესაძლებლობას უზრუნველყოს მიზანმიმართული სოციალური ცვლილებები.⁹

დამოუკიდებელ და საკმაოდ რთულ პრობლემას წარმოადგენს საკითხი ურთიერთკავშირის ხასიათის შესახებ, რომელიც ყალიბდება სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში ერთი მხრივ, კანონისა და მეორე მხრივ – მოქალაქის, მათ

შორის თანამდებობის პირის სამართლებრივი ცნობიერებას შორის. ყველაზე ზოგადი სახისით ი შეიძლება დავახასიათოთ სიტყვებით – „სასამართლებრივი ნიჰილიზმი“ – მოქალაქეთა კ კანონ დამჯერების მიმართ და „დაბალი პროფექსიონალიზმი“ – კანონის შექმნასა და გამოყენებაში მონაწილე დეპუტატებისა და თანამდებობის ს პირების მიმართ. განსაკუთრებით სახიფათოა ისეთი სიტუაცია, როცა კანონის იგნორირება ხდება მოსახლეობაში პოპულარული ადამიანის, ასევე თანამდებობის პირების მიერ.

მეცნიერებას, მათ შორის, იურიდიულს, ჯერ კიდევ მოუწევს გამოარკვიოს მიზეზთა მძიმე კომპლექსი, რომლებიც იწვევენ მოსახლეობის და თანამდებობის პირთა მხრიდან კანონების და სხვა ნორმატიული-სამართლებრივი აქტების უგულვებელყოფას და დაერთოს რეკომენდაციები მთელი სამართლებრივი სისტემის ფუნქციონირებაზე მათი ნეგატიური ზეგავლენის შექმნის ებასთან დაკავშირებით.

რაც შეეხება სამართლებრივ სისტემას მძიმე ანად და მის შემადგენელ ნაწილებს, მათი რეალური ყოფა შეიძლება შეცნობილ იქნეს მხოლოდ სხვა ნორმატიულ სისტემებთან, პირველ რიგში, მორალთან, ზნეობასთან, ეთიკასთან და საზოგადოების სოციოკულტურული ცხოვრების სხვა ელემენტებთან ურთიერთქმედების კონტექსტში.

პაატა ცნობილაძე,

მსოფლიო იურისტთა ასოციაციის ეროვნული
პრეზიდენტი, საქართველოს იურისტთა კავშირის
თავმჯდომარე, თსუ დოცენტი

⁹ იხ. Кульчар К., Основы социологии права, М., 1991, ст.174-175.

გერმანიის ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების მუშაობა

გერმანიის მიწათა მუნიციპალური საბჭო წარმოადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის ძირითად ორგანოს და იგი ვალდებულია გადაჭრას თემის უმნიშვნელოვანესი პრობლემატური საკითხები. ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ დებულებების თანახმად მუნიციპალური საბჭო წარმოადგენს მოქალაქეთა წარმომადგენლობით და თემის მთავარ, ძირითად ორგანოს. ადგილობრივი თვითმმართველობის განსხვავებული ტიპების მიხედვით სხვადასხვა მიწებში არსებობს განსხვავებული ურთიერთდამოკიდებულება ადგილობრივ წარმომადგენლობით და მმართველობით ორგანოებს შორის.¹ მაგისტრატული მოწყობის ტიპის მიწებში შლეზვიგ-გოლშტეინის, ჰესენის, ქალაქ-მიწებში ბრემენში და ჰამბურგში, თემის წარმომადგენლობითი ორგანოები (თემის წარმომადგენლობა, დეპუტატთა საქალაქო კრება) აირჩევა თემის მოსახლეობის მიერ, აღმასრულებელი ორგანო - მაგისტრატი, კი - აირჩევა წარმომადგენლობით ორგანოს მიერ. ადგილობრივი თვითმმართველობის ამ მოდელში, შესაძლებელია თემის წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოებს შორის დაპირისპირების წარმოშობა.

ადგილობრივი მმართველობის ტიპის შექმნის სახესხვაობა ე.წ. ბურგომისტრის მოწყობით,

გავრცელებულია ჰეალციის თემებში, საარის ქალაქებისა და სოფლის თემებში, შლეზვიგ-ჰოლშტეინის მიწის სოფლის თემებში. აქ ყველგან წარმომადგენლობითი ორგანო ყალიბდება პირდაპირი არჩევნების გზით. აღმასრულებელი ორგანო ბურგომისტრი აირჩევა წარმომადგენლობითი ორგანოების მიერ, მაგრამ ფლობს მნიშვნელოვან უფლებამოსილებას, რადგან ბურგომისტრი წარმომადგენლობითი ორგანოს თავმჯდომარეც არის. კომუნალური მოწყობის ჩრდილოგერმანული მოდელის თანახმად წარმომადგენლობით ორგანოს (საბჭო, თემის საბჭო, საქალაქო საბჭო) აირჩევა ხდება მოსახლეობის მიერ. აღმასრულებელი ორგანო-აღმასრულებელი კომიტეტი არ წარმოადგენს საბჭოს დამხმარე ორგანოს. მის საქმიანობას ხელმძღვანელობს „თემის დირექტორი“ (ქალაქის დირექტორი, ქალაქის თბერდირექტორი), რომელიც აირჩევა წარმომადგენლობითი ორგანოს მიერ.

სამხრეთ გერმანული მოდელის მქონე ბადენ-ვიურტემბერგის და ბავარიის მიწების თემებში წარმომადგენლობითი ორგანო აირჩევა მოსახლეობის მიერ პირდაპირ არჩევნებში. ბურგომისტრი-საბჭოს თავმჯდომარე აირჩევა ასევე მოსახლეობის მიერ. ბადენ-ვიურტემბერგში მუნიციპალური საბჭოს პოზიციები ძალიან ძლიერია. ის არის თემის ძირითადი ორგანო. მისი კომპენტენცია ყოფლის მომცველია, თუ კანონი არ

¹ Р. Кунце комментарии к положению об общинах земли Баден-Вюртемберг.М., ст39.

გადასცემს უფლებამოსილებების ნაწილს ბურგ-ომისტრს, რაც მაგალითად, გათვალისწინებულია ბადენ-ვიურტემბერგის თემების შესახებ დებულებებით. თუმცა, ეს დებულება წარმოადგენს მანევრირებისათვის ფართო ველს და იძლევა საშუალებას, თემის მოცულობისა და მნიშვნელობების შესაბამისად, განისაზღვროს თემის ორგანოების ადმინისტრაციული კომპენტენციები ადგილობრივი თავისებურებებისა და წარმოდგენების გათვალისწინებით.

ადგილობრივი პოლიტიკა ძირითადად ყალიბდება მუნციპალური საბჭოს კრებებზე. აქ მხედველობაში მიიღება ის მრავალრიცხოვანი გადაწყვეტილებები, რომლებიც ეხება მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას და ამავე დროს განვითარების გრძელვადიან პროგრამებს.

ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს უმნიშვნელოვანეს უფლებას წარმოადგენს მიიღოს ადგილობრივი კანონები, ოფიციალური აქტები, ბიუჯეტის შესახებ დებულება და სხვა.

ცალკეული საკითხების მრავალფეროვნებამ, შეცდომაში რომ არ შეიყვანოს წარმომადგენლობითი ორგანო, უნდა მოხდეს ძირითადი მიმართულებების შემუშავება. წარმომადგენლობითი ორგანო აუცილებლობის შემთხვევაში ავალებს გამგეობას გააკეთოს ანალიზი, შეადგინოს გეგმა ან შეასრულოს ცალკეული ღონისძიებები კონკრეტული საკითხის გადაჭრის წინ. ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს უმნიშვნელოვანეს უფლებას წარმოადგენს ადგილობრივი კანონების ანუ სტატუტების მიღება. მუნციპალიტეტის სტატუტები შეიძლება დაიყოს:

1. კონსტიტუციური, ორგანიზაციული ხასიათის სტატუტებად. ასეთი სტატუტებია ძირითადი სტატუტი, კერძო საწარმოების შესახებ სტატუტი, შემნახველ სალაროთა შესახებ სტატუტი და სხვა;
2. ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულის სამეურნეო სტატუტი. ესაა სამართლებრივი ხასიათის განსაკუთრებული სტატუტი,

რომელიც ადგენს კომუნის ფინანსურ რესურსებს. სამეურნეო წესდების მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს ბიუჯეტის მმართველობითი დანახარჯების სამართლებრივ საფუძველის დდადგენა, მაგრამ არა შემოსავლებისა. შემოსავლებს არ ექვემდებარებიან ზუსტ დაგეგმარებას.

3. კომუნალური მომსახურებით სარგებლობისათვის გადასახადების და დარაცხვების სტატუტი;

4. მშენებლობის შესახებ სტატუტი.
კომუნალური სტატუტების მოქმედება დროში შემოსაზღვრული არაა, ანუ ისინი მოქმედებენ მანამდე, სანამ არ შეცვლიან. მათი მოქმედება შეზღუდული არაა პირველი არჩევითი ვადაით.

ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეული ვალდებულია გამოსცეს მთავარი სტატუტი, რომელიც მიიღება თემის მიერ არჩეულ წარმომადგენელთა უმრავლესობით. მთავარი სტატუტი წარმომადგენს მიწის ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონის ერთგვარ დამატებას.

- მთავარი სტატუტით განისაზღვრება:
- თემის დაყოფა საკუთარი წარმომადგენლობის მქონე ერთეულებად;
 - თემებს შორის, აგრეთვე წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრებს შორის დადებული ხელშეკრულებების დამტკიცება;
 - წარმომადგენლობითი ორგანოს კომისიების შექმნა და სხვა.

წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებების წარმართვა განისაზღვრება შემდეგი აქტებით:

- ა) ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონით;
- ბ) თემის მთავარი სტატუტით;
- გ) წარმომადგენლობითი ორგანოს რეგლამენტით;
- დ) წარმომადგენლობითი ორგანოს ცალკეული გადაწყვეტილებებით.

დაუშვათ, ფრაქციას შემოაქვს წინადადება ველოსიპედებისათვის გზების მშენებლობაზე, მაშინ კანონი მოითხოვს წინასწარ იქნას შეიქ-

მებული, არიან თუ არა ამ წინადადებით დაინტერესებულ პირები, რადგან გზების მშენებლობისათვის საჭირო მიწა იმყოფება კერძო საოჯახო მფლობელობაში. შემდეგ მოქმედებს მთავარი სტატუტის დებულება, რომელიც მიუთითებს, რომ მსგავსი წინადადებები თავიდან უნდა განიხილონ შესაბამის კომისიებში. რეგლამენტით, მოცემული მოთხოვნა შეიძლება გადაეცეს აღმასრულებელ ორგანოს, რათა შემოწმდეს იყო თუ არა მსგავსი წინადადებები წინა პერიოდში და ა.შ.

სხდომა აუცილებლად მოიწვევა:

— ახალი არჩევნების შემდეგ;

— თუ ამას ითხოვს ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონით

გათვალისწინებული ადგილობრივი მოსახლეობის განსაზღვრული რაოდენობა, ან როგორც ჩრდილოეთ რეინვესტიფაიის ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონი ითვალისწინებს, სხდომა შეიძლება ჩატარდეს ფრაქციის მოთხოვნით, განსახილველი საკითხების მითითებით:

— თუ მოქალაქეთა კრებამ მიიღო რეკომენდაცია, რომელზეც მუნციპალურმა საბჭომ უნდა მისცეს თავისი დასკვნა (ამას ითვალისწინებს ბავარიისა და ბადენ-ვიურტემბერგის ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონი).

თუ სხდომაზე არ მიიღწევა კონსენსუსი, მაშინ გადაწყვეტილება მიიღება ხმათა უმრავლესობით.

წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებები ტარდება ღიად და საზოგადოება ინფორმირებულია მისი მუშაობის შესახებ. ამგვარად, მოსახლეობას ეძლევა შესაძლებლობა დაესწროს სხდომებს ან ყოველ შემთხვევაში, მათთვის საინტერესო საკითხების განხილვას. წარმომადგენლობითი ორგანოს კრების ჩატარების წესი დადგენილია თემის მთავარი სტატუტით. თუ წარმომადგენლობითი ორგანოს კრების დანიშვნის შესახებ განცხადება არ გაკეთდა საჯაროდ, მაშინ მისი გადაწყვეტილება არ მიიჩნევა მოქმედად. სხდომის ჩატარების საჯაროობა შეიძლება შეიზღუდოს, თუ ამას მოითხოვს ცალკეულ პიროვნებათა კანონ-

ნიერი ინტერესების ან საზოგადოების კეთილდღეობა. მუნციპალური საბჭოს სხდომის ძირითად პრინციპს წარმოადგენს საჯაროობა. დახურულ სხდომაზე მიღებულ გადაწყვეტილებები გამოქვეყნდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის არ ეწინააღმდეგება იმავე ფაქტორებს, რა მიზეზითაც საკითხი სხდომაზე განხილულ იქნა დახურულად.

ყველა ადგილობრივი საქმეთა განხილვის გამო, კომუნალური პარლამენტი გადატვირთულია. ამიტომ მნიშვნელოვანი საკითხები წინასწარ დამუშავდება შესაბამის კომისიებში. ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულის მნიშვნელოვანი საკითხის განხილვა ხდება წინასწარ სამუშაო ჯგუფებში, კომისიებში, არაოფიციალურ თათბირებზე და ფრაქციათა კრებებზე.

რადგან აღმასრულებელი ორგანო ამზადებს გადაწყვეტილებათა პროექტებს, ხოლო სამუშაოთი გადატვირთული დებუტატები მეტწილად არიან დამოკიდებულნი გამგეობაზე, ამიტომ წარმომადგენლობითი ორგანო ხშირად გადაიქცევა იმ ორგანოდ, რომელიც ახდენს მმართველობის გადაწყვეტილებათა რატიფიკაციას. ამას ემატება ის ფაქტორი, რომ ფრაქციის ხელმძღვანელები წარმომადგენლობითი ორგანოს ხელმძღვანელობასთან იმყოფებიან მჭიდრო კავშირში, ამიტომ ისინი, როგორც წესი, ხშირად იკავებენ მათ პოზიციას. აქვე აღსანიშნავია, რომ ყველაზე ხშირად ისინი ფლობენ კონკრეტულ ინფორმაციას. პრობლემის განხილვის ხარისხი უფრო მაღლდება იმით, თუ ადგილობრივი პარტიული ორგანიზაციების დახმარებით თემის წარმომადგენლობითი ორგანო მიიღებს პრობლემის გადასაჭრელად ახალ არგუმენტაციას და გარედან პროფესიულ მხარდაჭერას (პარტიები, გაერთიანებები, სამოქალაქო ინიციატივები). ამდენად, ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, დებულობენ თუ არა პროფესიონალი პოლიტიკოსები ადგილობრივი საზოგადოებისაგან მხარდაჭერას, როცა გადაწყვეტილებების მიღება ხდება ფრაქციებში და წარმომადგენლობით ორგანოში. გადაწყვეტილებების მიღებისას და არჩევ-

ნებისას დგება ოქმი. ის უნდა შეიცავდეს გადაწყვეტილების შინაარსს და არა კრების მსვლელობას. ხოლო მნიშვნელოვანი გამოსვლები ცალკე ფიქსირდება და ისინი თან დაერთვება ოქმს. საბჭოს გადაწყვეტილებით შეიძლება ოქმში ჩაიწეროს განხილვის მსვლელობაც. ოქმს ხელს აწერს თავმჯდომარე და საბჭოს მიერ არჩეული პირი, რომელიც წერს ოქმს. საბჭომ უნდა დაამტკიცოს ოქმი.

ადგილობრივი პოლიტიკის შესახებ ყველა საკითხი შეუძლებელია განხილვის წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებამ. ამიტომ ხდება საპარლამენტო მუშაობის განაწილება, ამ მიზნით იქმნება კომისიები. ამ დროს განასხვავებენ ორი ტიპის ამოცანებს. ჯერ ერთი, კომისიებმა წინასწარ უნდა განხილონ გადასაჭრელი საკითხი და მისცენ რეკომენდაცია წარმომადგენლობითი ორგანოს გადაწყვეტილებების მისაღებად. მეორე, კომისიებს შეუძლიათ თვითონ მიიღონ გადაწყვეტილება იმ საკითხებზე, რომელთა გადაჭრის უფლებაც მიანიჭა მათ წარმომადგენლობითმა ორგანომ. და აგრეთვე იმ საკითხებზეც, რომელთა გადაჭრა კანონის მიხედვით შედის მათ კომპეტენციაში. საარჩევნო პერიოდის განმავლობაში აღმასრულებელი ორგანოს შესაბამის განყოფილებასთან, დაინტერესებულ ორგანიზაციებთან და დებუტატთა კომისიებთან წარმომადგენლობითი ორგანო ამყარებს აქტიურ ურთიერთობებს. ცალკეული კომისიების ჩართვა საერთო პოლიტიკურ ცხოვრებაში წარმოადგენს ფრაქციის ამოცანას. არსებობს სავალდებულო კომისიები, რომლებიც გათვალისწინებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონით. წარმომადგენლობითი ორგანო უფლებამოსილია საკუთარი შეხედულებისამებრ განსაზღვროს ნებაყოფლობით კომისიათა რაოდენობა. კომისიების შექმნა დამოკიდებულია ცალკეული მიწების კანონმდებლობაზე და ადგილობრივ ტრადიციებზე (მაგალითად წინა საარჩევნო პერიოდის კომისიების სტრუქტურა).

კომისიების შექმნა მიმდინარეობს რამდენიმე ეტაპად. თავიდან წარმომადგენლობითმა კრებამ

უნდა განსაზღვროს, თუ რომელი კომისიები უნდა შეიქმნას სავალდებულო კომისიებთან ერთად. ამისათვის საკმარისია ხმათა უმრავლესობა.

მეორე ნაბიჯს წარმოადგენს კომისიის წევრთა რიცხვის განსაზღვრა. აირჩევა დებუტატთა კენტი რაოდენობა. სხვადასხვა კომისიებში წევრთა რაოდენობა შეიძლება სხვადასხვა იყოს. თუ რომელიმე კომისიებში ფრაქციას არ ჰყავს თავისი წევრები, რომელთაც გააჩნიათ გადამწყვეტი ხმის უფლება, მაშინ ზოგიერთი მიწების ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონები აძლევს უფლებას ფრაქციებს, შეიყვანონ კომისიებში თავიანთი წევრები სათათბირო ხმის უფლებით.

კომისიის თავმჯდომარის დანიშვნა განისაზღვრება კანონით ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ და განსხვავებულია სხვადასხვა მიწების ადგილობრივ წარმომადგენლობით ორგანოებში. ასე მაგალითად, ბადენ-ვიურტემბერგში ბურგომისტრი შეიძლება იყოს ყველა კომისიის თავმჯდომარე, ხოლო ჩრდილო რეინ-ვესტფალიაში საპატო ბურგომისტრი შეიძლება იყოს მხოლოდ მთავარი კომისიის თავმჯდომარე. კომისიების თავმჯდომარეების განაწილება შეიძლება მოხდეს შეთანხმებით ფრაქციებს შორის პროპორციული არჩევნების შედეგების გათვალისწინებით ან წარმომადგენლობითი ორგანო თავად გადაწყვეტს ერთხმად არჩევის წესს.

წარმომადგენლობითი ორგანო გარდა თავისი გადაწყვეტილებების ცხოვრებაში გატარებისა, დაკავებულია მთელი რიგი ცალკეული საკითხების და კონკრეტული პრობლემების გადაწყვეტით.

წარმომადგენლობით ორგანოს შეუძლია დაავალოს რიგი პრობლემების გადაჭრა გამგეობას. თავად კი, მუშაობს ძირითადი საკითხების გადაჭრაზე.

ადგილობრივი წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრები, ისევე როგორც ბუნდესტაგის დებუტატები ფლობენ თავისუფალ მანდატს. ისინი არ არიან შებოჭილები არანაირი ინსტრუქციებით. მაგრამ ბუნდესტაგის დებუტატებისაგან გან-

სხვაგვარი იმით, რომ სადებუტატო იმუნიტეტი არ ვრცელდება მათზე.

არჩეული დებუტატები წარმომადგენენ თავისი საარჩევნო ოლქების მოქალაქეთა ინტერესებს. ამიტომ, ისინი ცდილობენ წარმომადგენლობით კრებაზე და კომისიებში განიხილონ ის წინადადებები, რომლებითაც დაინტერესებული არიან მათი ამომრჩევლები. დებუტატები მუდმივად კავშირში არიან თავისი ოლქის აქტივისტებთან და ეხმარებიან მათ კონკრეტული საკითხების გადაწყვეტაში. ასევე დებუტატები აქტიურად მონაწილეობენ ფრაქციების საორგანიზაციო და პროგრამულ მუშაობაში.

წარმომადგენლობითი ორგანოს ყოველ წევრს გააჩნია ინდივიდუალური უფლებები. ამ უფლებებს მიეკუთვნება წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებაზე და კომისიების მუშაობაში მონაწილეობის მიღება. წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრის უფლება დაწვრილებით განსაზღვრულია წარმომადგენლობითი ორგანოს რეგლამენტით. არჩევნებისას, წარმომადგენლობითი ორგანოს ყოველ წევრს შეუძლია მოითხოვოს ფარული კენჭისყრა.

ჩრდილო-რეინ-გესტფალიის ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონის თანახმად, თუ კომისიაში იხილება იმ დებუტატის წინადადება, რომელიც ამ კომისიის წევრი არ არის, მაშინ, ასეთი დებუტატი მიიღებს მონაწილეობას კომისიის მუშაობაში, მხოლოდ განხილვის სტადიაზე, ხოლო გადაწყვეტილებების მიღებისას კი არა.

წარმომადგენლობითი ორგანოს კრების მოწვევის უფლება, აგრეთვე დღის წესრიგის ცალკეული პუნქტების განსაზღვრის უფლება, როგორც წესი, აქვთ წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრთა განსაზღვრულ რაცხვს. კოლექტიურ უფლებას წარმოადგენს ადმინისტრაციული აქტების გაცნობის უფლება, რომელიც ემსახურება მუნიციპალური გამგეობის საქმიანობაზე კონტროლის დაწესებას. დებუტატებს უფლება აქვთ განსახილველ საკითხებზე მიიღონ დამატებითი ინფორმაციები, რაც იძლევა იმის საშუალებას,

დღის წესრიგის რომელიმე პუნქტის განხილვისას, მოითხოვონ ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობისაგან გამოთქვას თავისი პოზიცია განსახილველ პრობლემაზე. თუ წარმომადგენლობითი კრების წევრი ჩათვლის, რომ მისი უფლებები შეიზღუდა, მას შეუძლია მიმართოს სასამართლოს, რათა მან შეამოწმოს ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ კანონის გამოყენების სისწორე. წარმომადგენლობითი კრების წევრები ვალდებული არიან თავიანთი მოდგაწევობისას იხელმძღვანელონ მხოლოდ და მხოლოდ კანონით. ერთდროულად ისინი ვალდებული არიან საზოგადოებრივი ინტერესები დააყენონ პირადულზე მაღლა. თავიანთი მუშაობის პროცესში დებუტატებს აქვთ მოქალაქეთა კერძო ცხოვრების დეტალების გაცნობის უფლება და კომერციული საიდუმლოებების გაცნობის უფლება, მაგრამ მათ არა აქვთ უფლება ეს ინფორმაცია გაახმაურონ. ეს პრინციპი მოქმედებს, როგორც მათი მუშაობის პერიოდის დროს, ასევე სადებუტატო საქმიანობის ვადის გასვლის შემდეგ.

საზოგადოებრივ საწყისებზე მომუშავე ექსპერტები ვალდებული არიან შეინახონ საიდუმლოება, რომლებზეც ინფორმაცია მიიღეს იმ კომისიიდან, რომელშიც თავად არ შედიან. საიდუმლოს დაცვის ვალდებულება მთავრდება მაშინ, როცა გაზეთი გაახმაურებს ამ ფაქტს, რაც დაეყრდნობა საიმედო წყაროებს და არა გაფრცხლებულ ხმებს. არცერთ დებუტატს არა აქვს უფლება მონაწილეობა მიიღოს იმ პრობლემების გადაჭრაში, სადაც საზოგადოებრივ ინტერესებს შეიძლება დაუპირისპირდეს პირადი ინტერესი.

მიღებული გადაწყვეტილებები არ უნდა იყვნენ დაკავშირებული წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრთა პირად ინტერესებთან.

გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობა ეკრძალება დაინტერესებულ პირს, მის ახლობლებს ან ფიზიკურ, იურდიულ პირს, რომელიც წარმოადგენს დაინტერესებულ პირის ინტერესებს. ახლობლებს მიეკუთვნება მეუღლე, ნათესავები, აღმაავალი ხაზით, ძმები, დები, დების,

ძმების - მეუღლეები, ძმების და დების შვილები, მეუღლის მშობლები, რძლები და შვილიშვილები.

პირადი დაინტერესების საკითხებისას მოქმედებს ინფორმირების აუცილებლობა. დებუტატმა ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე, ნებაყოფლობით უნდა აცნობოს თავისი ან თავისი კოლეგების დაინტერესებაზე, თუ დებუტატს აეკრძალა გადაწყვეტილებების მიღებაში მონაწილეობის უფლება, მაშინ იგი უნდა გადავიდეს მსმენელთა დარბაზში, ხოლო დახურული სხდომისას - უნდა დატოვოს სხდომის დარბაზი. სადაო შემთხვევაში აცხადებს საკითხს წყვეტს წარმომადგენლობითი ორგანო.

თუ წარმომადგენლობითი ორგანოს გადაწყვეტილების შედეგად თემს მიაღება ზიანი, მაშინ პასუხისმგებელი იქნებიან ის პირები, ვინც დაარღვია თავისი მოვალეობა, განსაკუთრებით თუ ისინი მონაწილეობდნენ იმ გადაწყვეტილებების მიღებაში, როცა პირადად იყვნენ დაინტერესებულნი საკითხის გადაჭრაში, ან თუ წარმომადგენლობითი კრების წევრებმა მიიღეს გადაწყვეტილება დანახარჯებზე, რომელთა დაფარვის საშუალება არ აღმოაჩნდა ბიუჯეტს.

აღმასრულებელი ორგანოს მიერ წარმოდგენილი მნიშვნელოვანი წინადადებები და პროექტები თავიდან მეტწილად განიხილება ფრაქციებში და შემდეგ გადაეცემა კომისიებს ან წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებას. ფრაქციების შექმნისას, კანონმდებელი მოქმედებდა იმ მოსაზრებიდან გამომდინარე, რომ საბჭოს ცალკეულ წევრს არ შეუძლია ინდივიდუალურად გადაამუშაოს მრავალფეროვანი ინფორმაცია და მოახდინოს მნიშვნელოვანი ზემოქმედება გადაწყვეტილების მიღებაზე.

განვითარების პოლიტიკური ხაზის შემუშავება უნდა გამომდინარეობდეს მხოლოდ და მხოლოდ ფრაქციისაგან და არა მუნიციპალური მმართველობისაგან.

ფრაქციის ინტერესების კოორდინაციისათვის და სუბორდინაციისათვის აუცილებელია თემის განვითარების პროგრამის შემუშავება. ასეთი პროგრამების შედგენისას ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები ითვალისწინებენ:

1. ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულის ძლიერ და სუსტ მხარეებს;

2. სპეციალისტების რჩევებს ქალაქის განვითარების შესახებ;

3. პრიორიტეტებს კონცეფციის, პერსონალის და ინვესტიციების შესახებ.

რამდენადაც ადგილობრივი თვითმმართველობის ზოგიერთი ამოცანების ცხოვრებაში გატარება მოითხოვს გარკვეულ წლებს, შესაბამისად ძირითადი მიმართულებებიც უნდა დაიფიქსოს ხანგრძლივი დროით.

ფრაქციის თავმჯდომარე კოორდინირებას უწევს სხდომებზე ფრაქციების მუშაობას. ის აკონტროლებს ფრაქციის წევრთა დასწრებას მუნიციპალური საბჭოს სხდომებზე, კომისიებში და თემის საზოგადოებრივ ღონისძიებებზე. მას აქვს კონტაქტები ბურგომისტრთან, სხვა ფრაქციებთან და ადგილობრივ პრესასთან. ის ზრუნავს ფრაქციისა და პარტიის შორის იდეური კავშირის დამყარებაზე. თავის მუშაობაში ფრაქციის თავმჯდომარე ხელმძღვანელობს და ეყრდნობა ფრაქციის პრეზიდიუმს, რომელიც თავის თავზე იღებს ამოცანათა ნაწილის გადაწყვეტას (საინფორმაციო სამსახური, ოქმები, ფრაქციის წინადადებების შესრულებაზე კონტროლი და სხვა).

ფრაქცია თავისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობით უნდა პასუხობდეს შემდეგ კითხვებს: რა გზებით ღებულობს ინფორმაციას მოსახლეობა პარტიის პოზიციაზე? რამდენად სარწმუნოა ფრაქციის მუშაობის დემოკრატიულობა ანუ როგორ შეუძლია ადგილობრივ მოსახლეობას მონაწილეობა მიიღოს პოლიტიკური ნების ფორმირებაში? მოსახლეობას განემარტება თუ არა, რომ თვითმმართველობის პოლიტიკაში არსებობს სხვადასხვა პოზიციები, რა პრინციპებზეა ისინი აგებული და როგორია ცალკეული პარტიების დამოკიდებულება? ანუ აძლევს თუ არა ფრაქცია მოქალაქეებს შესაძლებლობებს, გააკეთონ არჩევანი ალტერნატიულ მოქმედებებს შორის? ყოველი ქმედების სათავეში არსებობს ინციატივა იმისა, რომ განსაზღვრული პრობლემა გადეს პოლიტიკური გადაწყვეტილებების საგანი, აღს-

ანიშნავია, რომ ყველა წინადადება არ გადის გადაწყვეტილებების მიღებამდე ერთნაირ გზას. რაც უფრო ღრმაა საზოგადოებრივი პრობლემა, მით უფრო მძაფრია კონფლიქტი განსხვავებული ინტერესების მქონე ჯგუფებს შორის გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. ინციატივა შეიძლება გამომდინარეობდეს მუნციპალური გამგეობის სპეციალისტიდან ან დაინტერესებულ ინვესტორიდან, გაერთიანებებიდან და მოქალაქეთა ორგანიზაციებიდან, ადგილობრივი პარტიებიდან. როცა წინადადება ჩამოყალიბებულია, გამგეობა ამოწმებს თავიდანვე მისი რეალიზაციის შესაძლებლობებს: აქვს თუ არა საამისო შესაძლებლობა თემის?არსებობს თუ არა სხვა გადაწყვეტილებები ან წინასწარი დაგეგმარება სახელმწიფო პროგრამების პროექტის მხარდასაჭერად? სანამ მმართველობა შეიმუშავებს გადაწყვეტილებების საბოლოო პროექტს, წარმომადგენლობით და აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელობა ერთად გადაწყვეტენ, თუ რომელი მიმართულებით და როგორი ინტენსივობით შეიძლება გადაწყდეს ეს პრობლემა. ფრაქციები ვალდებული არიან შეამოწმონ. შეესაბამება თუ არა განსახლდელი წინადადება და გამგეობის პოზიცია თემის განვითარების ძირითად მიმართულებებს. ფრაქციებმა უნდა განიხილონ აღნიშნული წინადადება შეესაბამება თუ არა, ფრაქციის პოლიტიკურ პროგრამას. გარდა ამისა, მოცემული გადაწყვეტილება წინააღმდეგობაში მოვა თუ არა განვითარების კონცეფციასთან და დაარღვევს თუ არა პრიორი-

ტეტების ჩამონათვალს. მაგალითად, ბაზრის მშენებლობის საკითხის განხილვისას, გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოებები: როგორ იმოქმედებს ბაზრის მშენებლობა ქალაქის ცენტრის განვითარებაზე; გარემომცველ ბუნებაზე; შეაფერხებს თუ არა იგი ტრანსპორტის მოძრაობას. სპეციალურ კომისიებში პრობლემის განხილვასთან ერთად, გამგეობამ უნდა გაითვალისწინოს, საჭიროა თუ არა ზემდგომ ორგანოებთან და აგრეთვე ზედამხედველობის ორგანოებთან დაკავშირება, რათა წინასწარ იქნეს მიღწეული აუცილებელი შეთანხმებები. მთავარი კომისია, მისი არარსებობის შემთხვევაში კი, ფინანსური კომისია აგროვებს ცალკეული კომისიების რეკომენდაციებს და ამზადებს მათ წარმომადგენლობითი ორგანოს კრებისათვის.

განსაკუთრებით ექსტრემალურ შემთხვევებში ხმათა უმრავლესობით შეიძლება დღის წესრიგში ცვლილებების შეტანა. ამავე დროს პრობლემის სასწრაფოდ გადაწყვეტის აუცილებლობა დასაბუთებული უნდა იქნას, დადგენილი წესით დღის წესრიგის მასალები სხდომამდე ერთი კვირით ადრე წერილობით ეგზავნებათ დებუტატებს. თავისი შინაარსით გადაწყვეტილებები უნდა იყოს კონკრეტული, რათა მუნციპალურმა გამგეობამ მიიღოს რეალურად შესრულებადი მითითებები. თუ კომისიამ მიიღო გადაწყვეტილება, მაშინ წარმომადგენლობით კრებას შეუძლია ამ წინადადებების უარყოფა, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული წინადადება არაა შესული კანონიერ ძალაში.

კაატა ლაპითაია,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი.

სახელმწიფო საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემაში

როგორც ცნობილია, სახელმწიფო ერთ-ერთი ურთულესი და მრავალფეროვანი სოციალური ინსტიტუტია. მაგრამ სახელმწიფოებრივად ორგანიზებულ საზოგადოებაში ყალიბდება და მოქმედებს სხვა სოციალური ინსტიტუტებიც – პოლიტიკური პარტიები, პროფესიული კავშირები და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, სხვადასხვა პოლიტიკური მოძრაობები და ა.შ.

ამიტომ, აღმოცენდება კითხვა – რით განსხვავდებიან ეს სოციალური ინსტიტუტები, რომლებიც ასევე ზემოქმედებენ საზოგადოების სიცოცხლისუნარიანობაზე, სახელმწიფოსაგან, რა აქვთ მათ საერთო და როგორ ურთიერთქმედებენ ერთმანეთში.

სახელმწიფო თუ პარტიები, სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციები? ეს კითხვა მუდმივად აღმოცენდება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მაგალითად, უნდა იყოს თუ არა სახელმწიფოს ძირითადი ფუნქცია მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, მათი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, თუ ეს არის საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და სხვა მოძრაობების ფუნქცია, თუ ეს არის ორივეს ფუნქცია? უნდა ჩაერიოს თუ არა სახელმწიფო ეკონომიკაში, თუ ეს არის საბაზრო სტრუქტურების, მათ შორის, სამეწარმეო, ფინანსური კავშირებისა და ჯგუფების „სამუშაო“?

ამ საკითხებზე პასუხის გაცემა საშუალებას გვაძლევს უკეთ შევიცნოთ სახელმწიფო, როგორც საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაცია, მკაფიოდ გამოვავლინოთ სახელმწიფოსა და სახელმწიფო ხელისუფლების პოლიტიკური არსო.

მაგრამ, ვიდრე უშუალოდ თემის შესახებ ვისაუბრებდეთ, მინდა მკითხველს შევახსენო, რომ თავად პოლიტიკური სისტემა გულისხმობს სახელმწიფო და არასახელმწიფოებრივ სოციალურ ინსტიტუტებს, რომლებიც ახორციელებენ განსაზღვრულ პოლიტიკურ ფუნქციებს. ეს სოციალური ინსტიტუტებია – სახელმწიფო, პარტიები, პროფკავშირები და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები და მოძრაობები, რომლებიც მონაწილეობენ საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროში, სადაც ძირითად ბირთვს წარმოადგენს ხელისუფლების მოპოვება, შენარჩუნება და გამოყენება. სწორედ ხელისუფლება არის სისტემააღმომცენებელი ფაქტორი, რომელიც ქმნის კიდევ პოლიტიკურ სისტემას.

საზოგადოების ცხოვრების სფერო – ხელისუფლება, სუვერენიტეტი, პიროვნების თავისუფლება – ეხება მრავალი ადამიანის ინტერესს და გააღდის პოლიტიკურ სფეროში. პოლიტიკა იწყება იქ და მაშინ, როცა სახელმწიფოს, პარტიის, სხვა ორგანიზაციების ესა თუ ის საქმიანობა ეხება მრავალი ადამიანის სასიცოცხლო ინტერესებს.

პოლიტიკა, პოლიტიკური ორგანიზაციები, პოლიტიკური სისტემა, პოლიტიკური ფუნქციები — ყველა ის ცნება, რომლებიც ამა თუ იმ რაკურსით ახასიათებს სახელმწიფოს, პარტიების, სხვა სოციალური ინსტიტუტების ურთიერთობებს ხელისუფლების მოპოვებასთან, შენარჩუნებასა და გამოყენებასთან დაკავშირებით.¹

სამაშულო მეცნიერების მარქსისტულ-ლენინურ ეტაპზე სახელმწიფოს პოლიტიკურ სისტემაში ეკისრებოდა სოციალიზმისა და კომუნიზმის აშენების ძირითადი იარაღის როლი. ხოლო კომუნისტურ პარტიას — ხელმძღვანელის, წარმართველი ძალისა. პოლიტიკური სისტემის ყველა დანარჩენი ელემენტი ცხადდებოდა სახელმწიფო მექანიზმის „აღმძრავ ღვედად“²

ასეთ კონტექსტში პოლიტიკურ სისტემასთან ერთად გამოიყოფოდა სოციალური სისტემა — საზოგადოების კლასობრივი სტრუქტურა (მუშები, გლეხები, ინტელიგენცია), ეკონომიკური სისტემა (სოციალისტური საკუთრება, გეგმური სახალხო მეურნეობა), რამაც მიიღო კონსტიტუციური განმტკიცება.

სახელმწიფოს თანამედროვე თეორია ასევე ღიდ ყურადღებას უთმობს საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემას, თუმცა კი არ უკავშირებს მას ამა თუ იმ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციას, საზოგადოების კლასობრივ არსს, არამედ განიხილავს მას სოციოლოგიურად, როგორც სხვადასხვა სოციალური ინსტიტუტების ობიექტურად ჩამოყალიბებულ ერთობას.

ფაქტორები, რომლებიც ანიჭებენ საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემას ამა თუ იმ ხასიათს და რომლებიც აყალიბებენ მის ამა თუ იმ სახეს, ასევე აღმოჩნდნენ არა იმდენად კლასობრივი, რამდენადაც სოციოლოგიურად მრავალფეროვანი. მათ შორის არის არა მხოლოდ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაცია, არა მხოლოდ საკუთრივ პოლიტიკური წარმონაქმნები — პარ-

ტიები, პროფკავშირები და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, მათი ბრძოლა ხელისუფლებისათვის, არამედ ასევე, ამ ფაქტორების სხვა უფრო ღრმა შრეები.

მათ მიეკუთვნება საზოგადოების ეკონომიკური ცხოვრების უფრო ეფექტურად ორგანიზაციის, მისი სტაბილურობის მოთხოვნილება, საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალის უზრუნველყოფა, ინდივიდისა და საზოგადოების ინტერესების გონივრული შერწყმა და ა.შ.

ხოლო მრავალი საზოგადოების პოლიტიკური სისტემებისათვის, როგორც გვიჩვენებს ისტორიული გამოცდილება, აქტუალურ სისტემაწარმომქნელ ფაქტორად გვევლინება გადარჩენის სტრატეგია გლობალური ეკოლოგიური, დემოგრაფიული, და სხვა კრიზისების პირობებში. ამ ფაქტორების განხილვა საშუალებას გვაძლევს ახლებურად ჩამოვაყალიბოთ პოლიტიკური სისტემის მახასიათებლები.³

პოლიტიკური სისტემების სოციოლოგიური განხილვა ნამდვილად გვაძლევს საშუალებას უარი ეთქვას მათი დოგმატური და შეზღუდულ-ფორმაციული აღწერილობისაგან.

თანამედროვე სოციოლოგიური თეორიები ამ მიმართებით აყალიბებენ სხვა კონცეფციებს, იხილავენ სხვა პირობებს, რომლებიც განსაზღვრავენ ამა თუ იმ პოლიტიკური სისტემის ხასიათს და პირველყოვლისა, გამოყოფენ სისტემააღმომცენებელი სოციალური გარემოს არსებობას, რომელშიც ვლინდება საზოგადოების ცხოვრების ინდივიდუალური (პირადი) და კოლექტიური საწყისები. ამ კონცეფციების მომხრეები გამოდიან იქიდან, რომ კაცობრიობამ თავისი ისტორიის მანძილზე შექმნა სულ რამოდენიმე ტიპის სოციალური გარემო, რომლებიც საფუძვლად უდევს საკუთრივ პოლიტიკურ სისტემებს.

მაგალითად, შეიძლება გამოვყოთ საზოგადოების ის მდგომარეობა, ის სოციალური გარემო, რომელთა დროსაც შრომის შედეგები შეგნებუ-

¹ Д.М. Бурлацкий, Современный Левиафан, М., 1994, ст.40-41.

² პ. ცნობილაძე, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, თბ. 1998, გვ. 59.

³ Ф. Хайк, Дорога к рабству/ вопросы философии, 1990, №10-12.

ლად ნაწილდება სახელმწიფოებრივად ორგანიზებული ადამიანების განსაკუთრებული ფენის – განაწილებლების მიერ (სიტყვის ფართო გაგებით). ეს არის ჩინოვნიკები, რომლებიც გამოდიან სახელმწიფოს სახელით. საკუთრება ასეთ გარემოში, როგორც წესი, არსებობს სახელმწიფო, საზოგადოებრივი ფორმით. დაიშვება პირადი საკუთრება, ხოლო კერძო საკუთრება აკრძალულია. ამ განმანაწილებელ-ჩინოვნიკთა კეთილდღეობა დამოკიდებულია განაწილების სისტემაზე და მმართველ ელიტაზე, ნომენკლატურაში მათ ადგილზე. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ როგორც წესი, კონკრეტული ადამიანის კონკრეტული ადგილი მართვის სისტემაში დამოკიდებულია დინასტიურ კლანურ, ნათესაურ და პოლიტიკურ კავშირებზე.⁴

სოციალური გარემოს ასეთ მდგომარეობას მიყვარათ არასტაბილურობამდე, იწვევს უკმაყოფილებას, ხშირად კი პროტესტებსაც. ეს სისტემა მალავს თავისში სოციალურ კონფლიქტებს, რომლებიც ახდენენ საზოგადოების დეფორმირებას, რადგან მათში ჩადებულია კიდევ ერთი სოციალური ნაკლი – გამათანაბრებლობა. ის ხდება მათში გაბატონებული იდეოლოგია და კლავს შრომისადმი ყოველგვარ მოტივაციას, ის არასამართლიანია, რაც საბოლოო ჯამში იწვევს თვითნებობას, კორუფციას, ზნეობრივ გადახრებს.

ასეთ სოციალურ გარემოში აღმოცენებული პოლიტიკური სისტემები ხასიათდება სახელმწიფოს, მისი აპარატის ძალის ჰიპერბოლიზაციით. სახელმწიფო ხელისუფლება ტოტალიტარულად ერევა საზოგადოების ეკონომიკურ ცხოვრებაში, მისი წევრების პირად ცხოვრებაშიც კი. როგორც წესი, ასეთი პოლიტიკური სისტემები დახურულია. ისტორიაში ასეთი პოლიტიკური სისტემები აღმოცენდებოდა წარმოების აზიური საშუალებების საზოგადოებებში, ასევე სოციალისტური ტიპის საზოგადოებაში. ასეთი სისტემებისათვის დამახასიათებელია ქარიზმატული ლიდერის

კულტი. ასეთი პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობა უზრუნველყოფილია ძალადობით, (ტერორით, აგრესიით და სხვა).

მეორე ტიპის სოციალური გარემო, რომელიც აყალიბებს სხვაგვარ პოლიტიკურ სისტემებს, ეფუძნება არა განაწილებით, არამედ საბაზრო ფულად-სასაქონლო ურთიერთობებს. რათქმა უნდა, ეს გარემოც არ არის სრულად სამართლიანი, უკონფლიქტო, თუმცა, ის უფრო ეფექტური და გამძლეა, ვიდრე განაწილებითი გარემო.

პოლიტიკური სისტემის ასეთ გარემოში სახელმწიფო გამოდის როგორც ორგანიზატორი საბაზრო, მათ შორის, სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკისათვის პირობების შესაქმნელად. სახელმწიფო უზრუნველყოფს მოქალაქეთა უფლებებსა და თავისუფლებებს, მათ უსაფრთხოებას, მათ საკუთრებას მიზნად ისახავს უქონელთა სოციალურ დაცვას. ასეთ სისტემაში პარტიები მიიღვიან ხელისუფლების მოსაპოვებლად საარჩევნო კომპანიებში მონაწილეობის გზით, რომელიც ტარდება დემოკრატიულ საწყისებზე. სამართლებრივი ფორმები ხდება პოლიტიკური მიზნების მიღწევის ძირითადი ინსტრუმენტი.

ინდივიდს, მის უფლებებსა და თავისუფლებებს, მის კანონიერ ინტერესებს ასეთ სისტემაში აქვს პრიორიტეტი კოლექტივის – იქნება ეს ხალხი, ერი, ორგანიზაცია თუ სხვა უფლებებთან შედარებით. საკუთრება და პირველყოვლისა, კერძო, დაცულია სახელმწიფოს მიერ.

ერთი სიტყვით, პოლიტიკური სისტემა, რომელიც ეფუძნება საბაზრო სასაქონლო-ფულად გარემოს, ეს არის არსებითად საზოგადოებრივი განვითარების ლიბერალურ-დემოკრატიული მოდელი, რომელიც განსაკუთრებით განვითარდა მე-XX საუკუნის ბოლო მესამედში.

ლიბერალურ-დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემა, როგორც წესი ღიაა. სახელმწიფო ხელისუფლება მოქმედებს ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმებში. სახელმწიფოს, პარტიების, პროფკავშირების და სხვა ორგანიზაციების

⁴ Л.С. Санистебан, Основы политической науки, М., 1992, ст.174.

ურთიერთქმედება ასეთ პოლიტიკურ სისტემებში უზრუნველყოფა, როგორც წესი, კონსტიტუციური რეგულირებით. პოლიტიკური სისტემები ახდენენ არა მხოლოდ და არა იმდენად კლასობრივი ინტერესების რეალიზაციას.

დაბოლოს, არსებობს, კიდევ ერთი სოციალური გარემოს ორგანიზაცია— შერეული, ის რაც მე-XX საუკუნეში განვითარდა კონვერგენციის სახელწოდებით. ეს გარემო ასევე წარმოშობს თავისებურ პოლიტიკურ სისტემებს, რომლებშიც პლურალიზმი მეზობლობს პოლიტიკური შეუწყნარებლობის რელიქტებთან, რეფორმებისადმი მოწოდებებს თან ახლავს ძველი წესრიგის რესტავრაციის მცდელობა.

კონვერგენციულ პოლიტიკურ სისტემებს გააჩნია არსებითი ნაკლოვანება — ისინი არასტაბილურია, ურთიერთწინააღმდეგობრივი. კონვერგენციული პოლიტიკური სისტემები აღმოცენ-

დება, როგორც ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, მაშინ, როცა ხდება ერთი სოციალური გარემოდან მეორეზე გადასვლა.

კონვერგენციული პოლიტიკური სისტემებისათვის დამახასიათებელია სხვადასხვა დანიშნულების პოლიტიკური ინსტიტუტების აღრევა: ერთი მხრივ, აღიარებულია შრომის, გადაადგილების და საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლება და მეორე მხრივ, შენარჩუნებულია მოქალაქეთა პოლიციური „ჩაწერის“ სისტემა, იდეოლოგიური პლურალიზმი და ტელერადიო-აუწყებლობაზე სახელმწიფო მონოპოლია და ა.შ. ერთი სიტყვით, კონვერგენციული პოლიტიკური სისტემები არც ისეთი იშვიათობაა საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ისტორიაში და სახელმწიფოს, მისი ფუნქციების როლი ასეთ სისტემებში ასევე საკმაოდ არსებითი და მრავალფეროვანია.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

ამირან გიგუაშვილი,
იურისტი.

სამოქალაქო სამართალი, პნოცესი

ეკა შენგელია

სააქციო საზოგადოების დირექტორთა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება

სააქციო საზოგადოება საკმაოდ რთული შიდა-საზოგადოებრივი ურთიერთობებით ხასიათდება. აქციონერი, აქციონერთა საერთო კრება, სამეთვალყურეო საბჭო და დირექტორები ერთმანეთთან ძირითადად მმართველობითი ფუნქციების განხორციელების პროცესში არიან დაკავშირებული. მათი უფლება-მოვალეობების განსაზღვრა და კომპეტენციის დადგენა პარტნიორთა საშინაო საქმეა. შიდასაზოგადოებრივ ურთიერთობათა რეგულირება ხდება კანონის მოთხოვნათა საფუძველზე. ამასთან, სააქციო საზოგადოებას მონაწილეობის მიღება უხდება მრავალგვარ საგარეო ხასიათის ურთიერთობებში. ეს უპირველეს ყოვლისა სამოქალაქო, ადმინისტრაციული, საგადასახადო და შრომითი ხასიათის ურთიერთობებია, რაზედაც ნათლად მეტყველებს სასამართლო პრაქტიკა. მათი დეტალური ანალიზი ერთ სტატიაში შეუძლებელია. ამიტომ მიზანშეწონილია ძირითადი ყურადღება გამახვილდეს მხოლოდ სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სააქციო საზოგადოებათა მონაწილეობაზე და იმ სპეციფიკურ თავისებურებებზე, რომლებიც ამ დროს მათ ახასიათებთ. თორემ ის, რომ სააქციო საზოგადოება სისტემატურად უამრავ ხელშეკრულებას დებს, რომ ეს ხელშეკრულებები კანონით განსაზღვრულ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს, რომ კონტრაქტთან ურთიერთობებში ქონებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი დგება დღის წესრიგში, თითქმის ყველა იურიდ-

იული პირისა და სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტის სამოქალაქო კანონმდებლობის ჩარჩოებში მოქცევის აუცილებლობითაა განპირობებული. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კანონი სააქციო საზოგადოების სხვა სუბიექტებთან ურთიერთობის რეგულირების პროცესში უფრო იმპერატიულია, ვიდრე შიდასაზოგადოებრივ ურთიერთობათა რეგულირებისას. ეს ალბათ იმითაა განპირობებული, რომ კანონმდებელი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს იმ პირთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვას, რომელთაც სააქციო საზოგადოებებთან უხდებათ სამართლებრივ ურთიერთობებში ჩაბმა. იმპერატიული ნორმებითაა აგრეთვე გათვალისწინებული სააქციო საზოგადოებათა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობის სპეციფიკური თავისებურებანიც. ისინი უმეტესად წარმომადგენლობასა და ქონებრივ პასუხისმგებლობას ეხება.

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობის უფლება სააქციო საზოგადოებას ეძლევა სამეწარმეო რეესტრში რეგისტრაციის მომენტიდან და გრძელდება მანამ, ვიდრე მისი ლიკვიდაციის რეგისტრაცია არ მოხდება. არარეგისტრირებული საზოგადოება არ წარმოადგენს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობათა სუბიექტს. დამფუძნებელთა საერთო კრების ან ამ კრების მიერ არჩეული სამეთვალყურეო საბჭოს რაიმე გადაწყვეტილება მესამე პირებთან ურთიერთობაში არ წარმოშობს სამოქალაქო უფლე-

ბებსა და მოვალეობებს. მხოლოდ კანონის მოთხოვნათა საფუძველზე განხორციელებული რეგისტრაცია წარმოადგენს სამოქალაქო უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის წარმოშობის საფუძველს. რეგისტრირებული სააქციო საზოგადოება შეუზღუდავად მონაწილეობს კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი სახის გარიგებაში. ეს უნდა მოხდეს სააქციო საზოგადოების წარმომადგენელი კონკრეტული პირის მეშვეობით.

საქართველოს კანონით „მეწარმეთა შესახებ“ განსაზღვრულია ის პირები, რომლებიც შეიძლება სააქციო საზოგადოების წარმომადგენლად გამოვიდნენ. 56-ე მუხლში პირდაპირაა მითითებული, რომ „საზოგადოების ხელმძღვანელობა და მისი წარმომადგენლობა ევალებათ დირექტორებს“. იმავე მუხლში, სხვა ადგილას ნათქვამია: „სააქციო საზოგადოებას სასამართლოში და სხვა ურთიერთობებში წარმოადგენდნენ დირექტორები.¹ მართალია ამ მუხლში დირექტორებისათვის საზოგადოების ხელმძღვანელობისა და წარმომადგენლობის ერთიან სამართლებრივ საფუძველზეა ლაპარაკი,² მაგრამ სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება თითქოს უშუალოდ გამომდინარეობს საზოგადოების მმართველობითი საქმიანობის შინაარსიდან. ჯერ ერთი, წარმომადგენლობითი ურთიერთობა საზოგადოების შესამე პირებთან დამოკიდებულების მახასიათებელია, მაშინ, როცა ხელმძღვანელობის უფლებამოსილება შიდასაზოგადოებრივ მხარეს ეხება. მეორეც, საზოგადოების რომელიმე დირექტორისათვის მმართველობითი ფუნქციის მინიჭება ყოველთვის შეიძლება არც გულისხმობდეს იმავე პირისათვის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების აპრიორულ მიკუთვნებას. შესაძლებელია წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება სხვა დირექტორს მიენიჭოს. ამიტომაც სწორედ იმის აუცილებლობა დადგენილი, რომ წესდებაში განისაზღვროს საზოგადოების წარმომადგენლის ვინაობა და სამეწარმეო რეესტრში რეგისტრაციისას მან სასამართლოში უნდა დატოვოს ხელმოწერის ის

ნიმუში, რომელსაც საქმიან ურთიერთობებში გამოიყენებს. ხელმოწერის ნიმუშის დიდ მნიშვნელობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ამჟამად კომერციული იურიდიული პირებისათვის სავალდებულო არაა ბეჭდის ნიმუშის წარდგენა რეგისტრაციის დროს. ბეჭდის ნაცვლად უფლებამოსილ პირთა ხელმოწერა გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა. პრაქტიკაში ხშირად ხელმოწერის ნიმუშს ითხოვენ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებისაგანაც. ეს ამ სიახლის იგნორირებას წარმოადგენს. ხელმოწერის ნიმუშის წარდგენა ევალება არა ყველა თანამდებობის პირს, არამედ მხოლოდ იმათ, რომელთაც კანონის საფუძველზე გააჩნიათ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება. შემთხვევითი არ არის ისიც, რომ მეწარმეთა კანონის მე-5 მუხლში სპეციალურადაა ყურადღება გამახვილებული იმაზე, რომ საზოგადოების რეგისტრაციის თაობაზე შეტანილ განცხადებაში აუცილებლად უნდა იქნეს აღნიშნული წარმომადგენლობის შესახებ. აქედან გამომდინარე, რადგან ყველა დირექტორი შეიძლება იყოს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით აღჭურვილი, მაგრამ კონკრეტულ ურთიერთობებში მონაწილეობას ღებულობს ის დირექტორი, რომლის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება დადასტურებულია სამეწარმეო რეესტრში და რომლის ხელმოწერის ნიმუშიც არსებობს სასამართლოში, შეიძლება ასეთი დასკვნის გაკეთება: ყოველი დირექტორი შეიძლება იყოს საზოგადოების წარმომადგენელი ანუ დირექტორი-წარმომადგენლის პრეზუმფცია არსებობს მანამდე, ვიდრე საზოგადოების რეგისტრაციისას სხვა რამ არ დაფიქსირებულა. ამასთან, იმ დირექტორის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება, რომელიც მიჩნეულია საზოგადოების წარმომადგენლად, შეუზღუდავია, „მეწარმეთა შესახებ“ კანონის მე-9 მუხლში კატეგორიულად არის ნათქვამი: „წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება შესამე პირებთან ურთიერთობებში არ შეიძლება შეიზღუდოს“. ეს ნიშნავს, რომ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მქონე დირექტორს შეუძლია საზოგადოების სახელით ნებისმიერ გარიგებაში მიიღოს მონაწილეობა, გარიგება დადონ ნებისმიერ კონტრაქტთან და არავის არა აქვს უფლება იგი შეზღუდოს თავის უფლებამოსილებათა განხორციელების პროცესში. თუ

¹ საქართველოს კანონი მეწარმეთა შესახებ, თბ., 1999, გვ.73.

² ლადო ჭანტურია, თელო ნინიძე, მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარი. მეორე გამოცემა, თბ., 1998, გვ.115.

ისეთმა დირექტორებმა დადო მესამე პირთან გარიგება, რომელსაც არ გააჩნია რეგისტრირებული წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება, მაშინ გარიგება მართალია კანონიერად ჩაითვლება და საზოგადოებასა და მესამე პირს შორის ჩვეულებრივი სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა, მაგრამ შიდასაზოგადოებრივ ურთიერთობაში ასეთი გარიგება განიხილება არა როგორც საზოგადოების სახელით, არამედ თვით დირექტორის მიერ დადებული გარიგება და მასვე დაეკისრება პასუხისმგებლობა იმ ზიანისათვის, რაც ასეთმა გარიგებამ საზოგადოებას მიაყენა.³

მიუხედავად იმისა, რომ მმართველობითი და წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებანი შინაარსობრივად ადეკვატურნი არ არიან და მათი მოცულობაც სხვადასხვაა, მათ მაინც მჭიდრო კავშირი ახასიათებთ და ზოგჯერ მმართველობითი ფუნქციის განხორციელება შეიძლება დაედოს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების შინაარსს. ხელმძღვანელობით საქმიანობად, კანონის მიხედვით მიიჩნევა მოქმედება, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ ემსახურება საზოგადოების მიზანს, საზოგადოების წესდება შეიძლება ითვალისწინებდეს ერთი დირექტორის მიერ საზოგადოების ერთპიროვნულად მართვის უფლებამოსილებას. შესაძლებელია აგრეთვე ორი დირექტორი ერთობლივად უძღვებოდეს საზოგადოებას ანდა ყველა დირექტორი ვალდებული იყოს ერთად გასწიონ ხელმძღვანელობა. მსხვილ საზოგადოებებში, როგორც წესი, გამოიყენება ერთობლივი ხელმძღვანელობის ფორმა ანუ კოლეგიური მმართველობა. ამ მიზნით იქმნება დირექტორატი, რომელიც რამოდენიმე დირექტორისაგან შედგება. მათი საქმიანობის კოორდინატორს შეიძლება გენერალური დირექტორი ან პრეზიდენტი ერქვას, თუმცა კანონში ასეთი თანამდებობები ნახსენები არაა, მაგრამ არც აკრძალულია. მაგ. სააქციო საზოგადოებას „ყაზბეგი“ რამდენიმე დირექტორი ჰყავს, რომელთა საქმიანობას კოორდინაციას უწევს გენერალური დირექტორი. ასე იყო სააქციო საზოგადოებაში „ქართული ფილმი“ და 2000 წლის აგვისტოში სამეთვალყურეო საბჭომ გააუქმა გენერალური დირექ-

ტორის თანამდებობა. ამჟამად ყველა დირექტორს ერთნაირი უფლებები გააჩნიათ. მთავარი ისაა, რომ მათი კომპეტენცია და უფლებამოსილება კანონის მიერაა განსაზღვრული. იგივე მდგომარეობაა თითქმის, როცა საკითხი ეხება წარმომადგენლობით უფლებამოსილებების ერთი, ორი ან ყველა დირექტორისათვის მინიჭების დროს. ყველა შემთხვევაში საზოგადოების წესდებით უნდა განისაზღვროს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირები ერთპიროვნულად იმოქმედებენ თუ ერთობლივად. წესდებაში შეიძლება ასევე განისაზღვროს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მქონე პირები დამოუკიდებლად იმოქმედებენ თუ სხვა, სპეციალურ წარმომადგენლებთან ანუ პროკურისტებთან ერთად. წარმომადგენლობის კონკრეტული სახე და წესი აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სამეწარმეო რეესტრში. იმ შემთხვევაში, როცა სახეზეა რამოდენიმე დირექტორი და ხელშეკრულება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს, დირექტორები მხოლოდ ერთობლივად დებენ გარიგებებს და ასრულებენ ხელმოწერებს. ცალკეულ დირექტორებს შეიძლება მიენიჭოთ ზოგიერთი გარიგების დადების ან განსაზღვრული სახის საქმიანობის გაძღოლის უფლებამოსილება. ჩვეულებრივ სააქციო საზოგადოებებს მრავალმხრივი საქმიანობა უწევთ. ასეთ შემთხვევაში დირექტორებს შორის ხდება ფუნქციების განაწილება. ყოველ დირექტორს მიენიჭება საქმიანობის განსაზღვრული სფეროს ხელმძღვანელობა. შეიძლება დირექტორებს ჰქონდეთ კომერციის დარგში, კადრების ან მარკეტინგის სფეროებში დამოუკიდებელი უფლებამოსილება. ფუნქციათა ასეთი დანაწილება საზოგადოების საქმიანობის უფრო სრულყოფილად და კომპეტენტურად წარმართვის გარანტიანია. აქედან გამომდინარე, დირექტორებს თავიანთ სფეროებში საზოგადოების დამოუკიდებლად წარმოდგენის უფლებამოსილება გააჩნიათ.⁴ შესაძლებელია საზოგადოების წესდებით გათვალისწინებული იყოს მრავალიდან არა მარტო ერთ-ერთი დირექტორისათვის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მინიჭება დამოუკიდებლად, არამედ ამ დირექტორისა და ერთ-ერთი სავაჭრო

³ В.В. Лаптев, Акционерное право, М., 1999, с.93.

⁴ ლ. ჭანტურია, თ. ნინიძე, მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარები. მეორე გამოცემა, თბ., 1998, გვ. 355.

წარმომადგენლისათვის ერთობლივადაც, ოღონდ იმ პირობის დაცვით, რომ ნებისმიერ დირექტორს სავაჭრო წარმომადგენლის გარეშეც შეეძლოს წარმოადგინოს საზოგადოება. სააქციო საზოგადოების მიმართ მესამე პირის მხრიდან ნების გამომჟღავნების გამოსახატავად საკმარისია ნების გამომჟღავნება ერთი დირექტორის მიმართ. მაგ. სააქციო საზოგადოებას „ყაზბეგი“ ჰყავს ოთხი დირექტორი. ოთხივე აღჭურვილია წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით. ოთხივეს შეუძლია მესამე პირებთან ჩაებას სამართლებრივ ურთიერთობაში. თუ საზოგადოებას სჭირდება რაიმე მოწყობილობის შექმნა, ნასყიდობის ხელშეკრულების ნამდვილობისთვის აუცილებელი არ არის ოთხივე დირექტორმა მოაწეროს ხელი ხელშეკრულებას. საკმარისია გამყიდველმა ნდობა გამომჟღავნოს ერთ-ერთი დირექტორისადმი და ამ უკანასკნელის ხელმოწერაც საზოგადოება „ყაზბეგის“ ნების გამოვლენად ჩაითვლება. ყველა შემთხვევაში დირექტორია საზოგადოების მესამე პირებთან ურთიერთობის მთავარი სუბიექტი. კანონის ეს მოთხოვნა კატეგორიულია და მისი შეცვლა არ შეიძლება.

სააქციო საზოგადოების აღმასრულებელი ორგანოების სტატუსში არსებითი ხასიათის ცვლილება არ შეიძლება დამოკიდებული იყოს მათი ფუნქციონირების ამა თუ იმ სფეროს სპეციფიკაზე.⁵ კანონის იმპერატიულ მოთხოვნათა ფარგლებში შესაძლებელია უმნიშვნელო თავისებურებათა გათვალისწინება. მაგ., რუსეთის სამოქალაქო კოდექსის 103-ე მუხლით, სააქციო საზოგადოების შესახებ კანონის 64-ე მუხლით დირექტორთა საბჭო ან სამეთვალყურეო საბჭოა მმართველობის ძირითადი ორგანო. მის წინაშეა ანგარიშვალდებული კოლექტიური (დირექცია, გამგეობა) ან ერთპიროვნულად (დირექტორი, გენერალური დირექტორი) კონკრეტული ორგანო.⁶

გერმანიის 1965 წლის 6 სექტემბრის სააქციო კანონის 77-ე მუხლით სააქციო საზოგადოების

მმართველობით ორგანოს წარმოადგენს გამგეობა, რომელთა წევრები ერთობლივად წარმართავენ საქმიანობას.⁷ დირექტორთა საბჭო და გამგეობაა ორივე ქვეყანაში წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებით აღჭურვილი ორგანოები.

სააქციო საზოგადოების სხვა თანამდებობის პირებს წარმომადგენლობის უფლება არ გააჩნიათ, მიუხედავად იმისა საკონტროლო ფუნქციები ან თუნდაც სამართლებრივი მდგომარეობა, საზოგადოების საქმიანობის წარმართვაში მნიშვნელოვანი როლის მატარებელია. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებს და თვით თავმჯდომარესაც. სამეთვალყურეო საბჭო იქმნება პარტნიორთა საერთო კრების მიერ და ფართო უფლებამოსილებებითაა აღჭურვილი. იგი ნიშნავს და ათავისუფლებს დირექტორებს, აკონტროლებს მათ საქმიანობას და ანგარიშს სთხოვს გაწეული საქმიანობის შესახებ. უკანასკნელ პერიოდში კიდევ უფრო გაიზარდა მისი უფლებამოსილებანი. იგი უფლებამოსილია დირექტორებთან გარიგებების შესრულებისას წარმოადგინოს საზოგადოება, აგრეთვე საერთო კრების გადაწყვეტილებით საზოგადოების სახელით მათ წინააღმდეგ წარმართოს სამართლებრივი დავა. უფრო მეტიც, სამეთვალყურეო საბჭოს შეუძლია, თუ საკითხი ეხება მისი წევრის პასუხისმგებლობას, აქციონერთა საერთო კრების გადაწყვეტილების გარეშე დირექტორების წინააღმდეგ შეიტანოს სარჩელი. მიუხედავად ამისა, დირექტორების ფუნქციები არ შეიძლება გადაეცეს სამეთვალყურეო საბჭოს. ამ უკანასკნელის ფუნქციების გაფართოება ძირითადად შიდასაზოგადოებრივი ურთიერთობის სფეროს მოიცავს. მესამე პირებთან ურთიერთობა კი მის უშუალო ფუნქციებში არ შედის. ამიტომ მათ მიერ დადებული ნებისმიერი სამოქალაქო სამართლებრივი გარიგება ბათილად უნდა ჩაითვალოს. პრაქტიკაში ზოგჯერ სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორთა ფუნქციების აღრევა ხდება და შეცდომით სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე თავისთავზე იღებს წარმომადგენლობით უფლებამოსილებას და ხელს აწერს სამოქალაქო სამართლებრივი ხასიათის ხელშეკრულებას. დაინტერესებულ პირს ყოველთვის

⁵ Я.И. Функ, В.А. Михальченко, В.В. Хвалей. Акционерное Общество: история и теория, Минск, 1999, с.22.

⁶ Комментарий к Гражданскому кодексу РФ, под ред., С.Н. Садикова, М., 1995, с.137.

⁷ Германское право, часть II, Торговое уложение и другие законы, М., 1996, с.192.

შეუძლია სასამართლოში დააყენოს ასეთი ხელშეკრულებების გაბათილების საკითხი. ამას კი ლოგიკურად მოჰყვება საზოგადოებისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, მხოლოდ დირექტორებისათვის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მინიჭება სააქციო საზოგადოების ინტერესების დაცვის და მისი სამეურნეო საქმიანობის კომპეტენტურად წარმართვის საქმეს ემსახურება. კანონი საზოგადოების ინტერესების დაცვის მექანიზმს ითვალისწინებს იმ შემთხვევებისათვის, როცა საზოგადოების წარმომადგენელმა დადო გარიგება, რომლის დადების უფლება მას არ ჰქონდა და ამის შესახებ იცოდა კონტრაქტმა. ასეთ შემთხვევებში საზოგადოებას შეუძლია გარიგების დადებიდან წელიწადნახევრის განმავლობაში გამოაცხადოს გარიგება ბათილად. ეს ისეთ შემთხვევებს ეხება, როცა დირექტორი და კონტრაქტი განზრახ მოქმედებდნენ ერთად, რათა ზიანი მიეყენებინათ წარმოდგენილი საზოგადოებისათვის. სააქციო საზოგადოების ინტერესების დაცვას ემსახურება დირექტორთა საქმიანობით შექმნილი კონკურენციის აკრძალვა. კანონით დირექტორებს არა აქვთ უფლება სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობის გარეშე მისდინონ იმავე საქმიანობას, რასაც საზოგადოება ანხორციელებს ან მიიღოს მონაწილეობა მსგავსი ტიპის სხვა საზოგადოებაში დირექტორის სახით. მაგ. სააქ-

ციო საზოგადოება „თბილთამბაქოს“ გენერალურ დირექტორს უფლება არა აქვს დირექტორი იყოს ანალოგიურ საზოგადოებაში. გამონაკლის შემთხვევებში, როცა მსგავს საზოგადოებებს შორის კონკურენცია რეალური არ არის, დაინტერესებულ დირექტორს შეიძლება მიეცეს შეთავსების უფლება. აკრძალვის ეს წესი არ მოქმედებს თუ სააქციო საზოგადოების დირექტორი იმავდროულად მუშაობს დირექტორად შვილობილ საზოგადოებაში ან საზოგადოების ფილიალში. გარდა ამისა, შესაძლებელია ისეთი შემთხვევა, როცა სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებმა პირის დირექტორად დანიშვნის დროს წინასწარ იცოდნენ იმის შესახებ, რომ მომავალი დირექტორი უკვე ეწეოდა ასეთ საქმიანობას სხვა საზოგადოებაში, მაგრამ მისთვის ამ საქმიანობისათვის თავის დახეობა არ მოუთხოვიათ. ასეთ შემთხვევებში პირს დირექტორობის შეთავსება არ უნდა აეკრძალოს. კონკურენციის აკრძალვის მოთხოვნა მჭიდროდ უკავშირდება დირექტორის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მოცულობის საკითხს. შეთავსებით მომუშავე დირექტორი არ შეიძლება ორივე საზოგადოების წარმომადგენელი იყოს იმ შემთხვევისათვის, როცა ისინი ერთმანეთთან სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში ებმებიან. ამ საკითხის რეგულირება სამეთვალყურეო საბჭოს კომპეტენციაში შედის.

ეკა შენგელია,
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სამოქალაქო სამართლის კათედრის მასწავლებელი.

ქეთევან ქოქრაშვილი

სამართალმცოდნეობის ფინანსური ლიზინგი და მისი
დამკვიდრების რეალური ასპექტები საქართველოში

ლიზინგი ინგლისური წარმოშობის ტერმინია (Leasing) და ქირავნობას ნიშნავს. დღეს იგი დამკვიდრებულია მრავალი ქვეყნის სამართლებრივ სისტემაში, რაც ძირითადად ამერიკის ლიზინგური კომპანიების საქმიანობის ექსპანსიითაა განპირობებული.

ლიზინგი თავისი შინაარსით უძველესი დროიდანაა ცნობილი. სამართლის ისტორიკოსები მის პროტოტიპად მიიჩნევენ ჩვ. წ. აღ-მდე V ათასწლეულში ეგვიპტესა და მესოპოტამიაში არსებულ ქირავნობისა და იჯარის ხელშეკრულებებს. იმავეს მოწმობს 1984 წელს შუმერების ქალაქ ურში აღმოჩენილი თიხის ფირფიტებზე შესრულებული ჩანაწერები. თანამედროვე ლიზინგის ანალოგს იყენებდნენ ძველი ფინიკიელებიც, რომლებიც ვაჭრობის მიზნით ქირავობდნენ გემებს. XI საუკუნის ვენეციაში კი ადგილი ჰქონდა გემების მეპატრონეთა მიერ ძვირად ღირებული ღუზების დაქირავებას.

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, თანამედროვე ლიზინგის სამშობლოდ ინგლისი და ამერიკა მიიჩნევა, სადაც XIII საუკუნის ბოლომდე გრძელვადიანი ლიზინგის საგნად მხოლოდ უძრავი ნივთი გვევლინება. ამ პერიოდის ინგლისში მიწზე საკუთრების განუსაზღვრელი უფლებით სამეფო ოჯახი სარგებლობდა, ამიტომ ლიზინგი გამოიყენებოდა როგორც მიწაზე სარგებლობის უფლების გადაცემის

ფორმა. XVIII საუკუნის ბოლოს ინგლისის სამართლებრივმა დოქტრინამ აღიარა, რომ ველა ის ნივთი, რომელიც პირს გადაეცემა საკუთრებაში, შეიძლება გახდეს ლიზინგის საგანი. XIX საუკუნეში ლიზინგი ძირითადად გამოიყენებოდა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მოწყობილობებსა და ტრანსპორტზე (ამ უკანასკნელზე 1947 წლამდე, სანამ არ მოხდა რკინიგზის ნაციონალიზაცია). მაგ. რკინიგზას ლონდონი-გრინვიჩი, სატრანსპორტო საშუალებებთან ერთად, 999 წლის ვადით ლიზინგის ხელშეკრულების საფუძველზე ფლობდა კომპანია „South Eastern Railway“.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში აშშ-ში დაიწყო ლიზინგის „ბუმი“. ეს გამოიწვია ამერიკაში მიმდინარე სამეცნიერო-ტექნიკურმა რევოლუციამ, რის გამოც მეწარმეები იძულებული გახდნენ პერიოდულად განეხლებინათ საწარმოო საშუალებები; გარდა ამისა, აშშ-ში ჩამოყალიბდა საკრედიტო რესურსების მყარი ბაზარი, რამაც განაპირობა ფინანსური ლიზინგის ეფექტურობა. მსოფლიოში ყველაზე მძლავრი ლიზინგური კომპანია სწორედ ამერიკაში, კერძოდ, სან-ფრანცისკოში შეიქმნა „United States Leasing Corporation“-ის სახელწოდებით (1952წ.). აღნიშნული კორპორაციის სამეწარმეო კონცეფცია აგებულია შემდეგ

იდეაზე – მოგების მისაღებად არ არის აუცილებელი წარმოების საშუალებებზე საკუთრების არსებობა, საკმარისია იქონიო მათზე სარგებლობის უფლება.

ლიზინგის პროცესი გამოხატავს ქონებრივ ურთიერთობათა კომპლექსს, რომელიც წარმოიშობა ლიზინგურ ოპერაციათა მონაწილეებს შორის ქონების მოძრაობასთან (ბრუნვასთან) დაკავშირებით. ამიტომ ლიზინგი, როგორც ეკონომიკურ-სამართლებრივი კატეგორია, წარმოადგენს სამეწარმეო საქმიანობის განსაკუთრებულ სახეს, რომელიც მიმართულია ფინანსურ საშუალებათა ინვესტირებისაკენ. ლიზინგის საგნის შეძენის დაფინანსება ხორციელდება ლიზინგური კომპანიის (ლიზინგის გამცემის) მიერ საკუთარი ან ნასესხები სახსრებით. ამასთან, საკუთრების უფლებას აღნიშნულ ქონებაზე ინარჩუნებს ლიზინგის გამცემი, ხოლო მიმღები კი იძენს განსაზღვრული დროით მხოლოდ მისით სარგებლობის უფლებას დადგენილი პერიოდულობით საზღაურის გადახდის პირობით.

მსოფლიო სამართლებრივი დოქტრინა იცნობს სხვადასხვა სახის ლიზინგს, მათ შორის, საერთაშორისო სამართლებრივი თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ლიზინგის დაყოფა ქონების ამორტიზაციის პირობების შესაბამისად ფინანსურ და ოპერატიულ ლიზინგად. სწორედ ამ კატეგორიებს ექცევა განსაკუთრებული ყურადღება საერთაშორისო ურთიერთობებში.

სხვადასხვა ქვეყნის იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური და სხვა საერთაშორისო კავშირების განხორციელების პროცესში იდება მრავალი სახის გარიგებები, რომლებიც ხშირად კონტრაქტის სახელწოდებითაა ცნობილი. მხარეთა ადგილსამყოფელი, ასევე ხელშეკრულების დადებისა და შესრულების ადგილი ერთმანეთს არ ემთხვევა, რის გამოც საჭირო ხდება მისი საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება.

საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი დოქტრინა საკუთარი რეგულირების საგნად მიიჩნევს გარიგებებს, რომელში მონაწილე

თუნდაც ერთი მხარე უცხოელი ფიზიკური ან იურიდიული პირია. ამასთან, გარიგების შინაარსი მოიცავს ოპერაციებს ქონების უცხოეთში გატანის ან უცხოეთიდან შემოტანასთან დაკავშირებით.¹

სხვა მნიშვნელოვან ხელშეკრულებებთან ერთად საბაზრო ეკონომიკის პირობებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საერთაშორისო ფინანსურ ლიზინგს, რომელიც დღეს ერთგვარად მომწიფებულ ინდუსტრიად წარმოგვიდგება. აშშ ერთპიროვნული ლიდერია როგორც მოცულობის თვალსაზრისით (1994 წლისათვის მას გაფორმებული ჰქონდა ლიზინგი 140 მლრდ. აშშ დოლარის მოცულობით), ასევე თავისი წილით საერთაშორისო ბაზარზე (30%-ზე მეტი).

ფინანსური (კაპიტალური, პირდაპირი) ლიზინგი (Financial Capital Leases) ხასიათდება შემდეგი ნიშნებით: მასში ლიზინგის გამცემსა და მიმღებთან ერთად მონაწილეობს მესამე მხარე (ხელშეკრულების საგნის პროდუცენტი (მწარმოებელი ან მიმწოდებელი); ხელშეკრულების შეწყვეტის შეუძლებლობა ძირითადი ვადის გასვლამდე, ანუ სანამ არ იქნება დაფარული ლიზინგის გამცემის ხარჯები; ლიზინგური შეთანხმების გრძელვადიანობა (რომელიც მიახლოებულია ქონების სრული ამორტიზაციის ვადასთან).

ოპერატიული (სერვისული) ლიზინგი (Service Operating Leases) წარმოადგენს შედარებით მოკლევადიან ურთიერთობას (დაახლოებით 2-5 წელი), ამიტომ ლიზინგის გამცემის ხარჯების დაფარვა არ ხდება მხოლოდ ერთი ხელშეკრულების ხარჯზე. აქედან გამომდინარე, მისი ღირებულება გაცილებით მეტია, ვიდრე ფინანსური ლიზინგისა.

XX საუკუნის დასაწყისში ამერიკული ლიზინგის გამოცდილებით ლიზინგის გავრცელებამ მთელ მსოფლიოში შექმნა უამრავი სამართლებრივი ხასიათის პრობლემა, რაც გამოიწვია ინგლისურ-ამერიკული და კონტინენტალური ევროპის სამართლის სისტემათა

¹ Богуславский. Международное Частное Право. ст. 200

განსხვავებამ. სწორედ ამ გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით საერთაშორისო კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტში თითქმის 15 წლის განმავლობაში მუშავდებოდა ლიზინგის რეგლამენტაცია საერთაშორისო გაგებით. საბოლოოდ შემუშავდა საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის კონვენციის პროექტი, რომელიც 1988 წელს კანადის ქალაქ ოტავაში ჩატარებულ დიპლომატიურ კონფერენციაზე წარადგინეს განსახილველად 55 სახელმწიფოსათვის (მათ შორის იყვნენ აშშ, საფრანგეთი, გერმანია, სსრკ, დიდი ბრიტანეთი, და ა.შ.), რაც საბოლოოდ აღნიშნული დოკუმენტის ხელმოწერით დასრულდა. ოტავის კონვენცია დღემდე რჩება საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის რეგულირების ძირითად აქტად. აღსანიშნავია, რომ კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა რიცხვი არცთუ დიდია, ამიტომ, რიგ შემთხვევებში, საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის სამართლებრივი რეგულირება ნაციონალური კანონმდებლობის საშუალებით ხორციელდება. ამის გარდა, ლიზინგის პირობებზე სერიოზულ გავლენას ახდენს მასში მონაწილე მხარეთა სახელმწიფოების ნაციონალური საბაჟო, სავალუტო და საგადასახადო კანონმდებლობა.

აღსანიშნავია, რომ ოტავის კონვენცია, კონტინენტური ევროპის სახელმწიფოთა სამართლებრივი სისტემისათვის არატრადიციულად, ლიზინგს სამხრეთ გარიგებად მიიჩნევს. ვფიქრობთ, უფრო მისაღები იქნება, თუკი საერთაშორისო ფინანსურ ლიზინგს დავაკვალიფიცირებთ როგორც ერთგვარად რთულ ხელშეკრულებას, რომელიც მოიცავს როგორც მიწოდებას (ურთიერთობა პროდუცენტ ორგანიზაციასა და ლიზინგის გამცემს შორის), ისე ქონების ქირავნობას (ურთიერთობა ლიზინგის გამცემსა და ლიზინგის მიმღებს შორის).

აღნიშნული კონვენციის მე-2 პუნქტი ადგენს განსხვავებას ნაციონალურსა და საერთაშორისო ფინანსურ ლიზინგს შორის. კერძოდ, ამ უკანასკნელის შემთხვევაში:

– ლიზინგის გამცემი და მიმღები

უნდა იყვნენ სხვადასხვა სახელმწიფოს სუბიექტები. საგულისხმოა, რომ პროდუცენტი (მიმწოდებელი) შეიძლება იყოს ხელშეკრულების როგორც ერთი, ისე მეორე მხარის ქვეყნის სუბიექტი;

– ლიზინგის მიმღები აბსოლუტურად დამოუკიდებლად ირჩევს ლიზინგის საგანსა და პროდუცენტს. აქედან გამომდინარე, ლიზინგის გამცემი თავისუფლდება ქონების ნაკლთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო ლიზინგის მიმღებს პროდუცენტისადმი გააჩნია პრეტენზიის წაყენების უფლება იმ მოცულობით, რაც გამომდინარეობს ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან;

– ლიზინგური კომპანია პროდუცენტისაგან იძენს ქონებას სპეციალურად მისი შემდგომი გაქირავების მიზნით. ამასთან, გამყიდველი ინფორმირებულია იმის შესახებ, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულების საგნის საბოლოო მომხმარებელი შემძენი (ლიზინგის გამცემი) კი არა, არამედ დამქირავებელია (ლიზინგის მიმღები), რომელიც, თავის მხრივ, უფლებამოსილია უშუალოდ წაუყენოს პრეტენზიები გამყიდველს (პროდუცენტს). აღნიშნულის გათვალისწინებით, საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის ერთ-ერთი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ლიზინგის მიმღები არ იმყოფება რა პროდუცენტთან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში, მაინც გააჩნია გარკვეული უფლებები მოცემული პირის მიმართ;

– ლიზინგური დავალიანების ანგარიშსწორება ხდება ქონების ამორტიზაციის ვადასთან დამოკიდებულებაში.

საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგი ძირითადად არაპირდაპირი ხასიათისაა (Indirect Lease), რაშიც იგულისხმება ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციათა არაპირდაპირი მონაწილეობა ლიზინგურ კომპანიათა დაფინანსებაში (დასავლეთ ევროპაში ბანკები აფინანსებენ გრძელვადიანი სესხებით ლიზინგით გაცემული აქტივების ღირებულების 80 პროცენტს.²). ამ შემთხვევაში კრედიტის ოდენობა დაკავშირებულია ლიზინგის გამცემის

² Газман. Лизинг. ст. 31

საქმიან რეპუტაციასა და მის გადამხდელ-უნარიანობასთან. ბანკი ერთგვარად ყიდულობს ლიზინგური კომპანიისაგან მისი კლიენტის ვალდებულებებს რეგრესის უფლების გარეშე, ითვალისწინებენ ლიზინგის მიმღების რეპუტაციასა და პროექტის ეფექტურობასაც. საბანკო დაწესებულებები გამოდიან გარანტის სახითაც. ლიზინგის გამცემისათვის გაცემული სესხის უზრუნველსაყოფად (ლიზინგის მიმღებისადმი უკუმოთხოვნის უფლების გარეშე) წარმოდგება ლიზინგის საგანი და ლიზინგის საგადასახადო დავალიანება.

რაც შეეხება პირდაპირ ლიზინგს (Direct Lease), ამ შემთხვევაში პროდუცენტი და ლიზინგის გამცემი ერთი და იგივე პირია.

ოტავის კონვენციის მე-4 მუხლი განსაზღვრავს საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის საგანს, რაც შეიძლება იყოს ნებისმიერი სამეწარმეო დანიშნულების ძვირად ღირებული მოწყობილობა-დანადგარი. საერთაშორისო ლიზინგის საგანი მხოლოდ მოძრავი ნივთია. რაც შეეხება უძრავ ნივთს, იგი არაატიპობრივია საერთაშორისო ბრუნვისათვის, რამეთუ ეს უკანასკნელი ყოველთვის იმ ქვეყნის იურისდიქციის ქვეშაა, სადაც იგი ფიზიკურად იმყოფება.

საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილ ვალდებულებათა შეწყვეტა, უკეთეს შემთხვევაში, ხელშეკრულების ვადის დამთავრებას უკავშირდება. ხშირად გარიგებაში გათვალისწინებულია ლიზინგის მიმღების მიერ ლიზინგის საგნის შესყიდვა (Lease with purchase option) წინასწარ განსაზღვრული ფასით (ჩვეულებრივ ეს არის ქონების თავდაპირველი ღირებულების 1-დან 10 პროცენტამდე); გარდა ამისა, შეიძლება დაიდოს ახალი ხელშეკრულება ნაკლები ვადითა და შეღავათიანი ფასით, ან დაუბრუნდეს ლიზინგის საგანი ლიზინგურ კომპანიას. პრაქტიკაში ადგილი აქვს საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის ვადაზე ადრე შეწყვეტასაც, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს ლიზინგის საგნის განადგურებით (როცა შეუძლებელია მისი ანალოგით

შეცვლა) ან მხარეთა მიერ ხელშეკრულების არსებითი პირობების დარღვევით. საერთაშორისო პრაქტიკაში ვხვდებით ისეთი სახის დარღვევებს, როგორცაა, ლიზინგის მიმღების მიერ საგადასახადო დავალიანების გადაუხდელობა, ლიზინგის საგნის დაუზღვევლობა, ამ უკანასკნელის მიმდინარე და კაპიტალური რემონტის ჩატარების უგულვებელყოფა და ა.შ. გარდა ამისა, არის შემთხვევები, როდესაც ლიზინგის გამცემი არ ასრულებს ან არაჯეროვნად ასრულებს თავის ვალდებულებას,

რაც ძირითადად მდგომარეობს პროდუცენტი (მიმწოდებელი) ორგანიზაციისათვის ლიზინგის საგნის ფასის გადაუხდელობაში.

ხელშეკრულების ვადაზე ადრე შეწყვეტის შემთხვევაში ბრალეული მხარე ვალდებულია, სრულად აუნაზღაუროს მეორე მხარეს მიყენებული ზარალი, მთლიანად გადაიხადოს საგადასახადო დავალება საერთაშორისო ლიზინგის მთელი ვადის მოცულობით.

საქართველოში ლიზინგის განვითარება სულ რამოდენიმე წელს ითვლის. მართალია, არსებობს ლიზინგის ხელშეკრულების ცალკეული შემთხვევები, თუმცა დღემდე არ არსებობს ჩვენს ქვეყანაში ლიზინგური ოპერაციების მოცულობის, ლიზინგის სტრუქტურის სტატისტიკა.

საერთაშორისო ლიზინგის ბიზნესის სტრუქტურა უდავოდ საინტერესოა საქართველოში ლიზინგური საქმიანობის ანალიზისა და პროგნოზირების მიზნით. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ამას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. აღსანიშნავია, რომ ლიზინგური კომპანიების ასოციაციის ევროპული ფედერაცია (LEAS-EUROPE) მუდმივად აგროვებს, სისტემატიზაციაში მოჰყავს და აქვეყნებს ასეთი სახის ინფორმაციებს.

და ბოლოს, გვსურს ჩამოვყალიბოთ იმ ხელშემწყობი პირობების არსებობა საქართველოში, რაც აუცილებელია ჯანსაღი ნაციონალური და საერთაშორისო ლიზინგის ინდუსტრიისათვის. პირველ რიგში, ეს არის საიმედო მაკროეკონომიკური გარემო. საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი

ქვეყნისათვის, კაპიტალურ მოწყობილობათა იმპორტირებისათვის საჭიროა უცხოური ვალუტა, თუმცა ეს დაკავშირებულია გარკვეულ სავალუტო რისკთან. ამისათვის ლიზინგურ კომპანიებს სჭირდებათ უცხოური ვალუტის კონვერტირება, ან ჰეჯირების ადგილობრივი მექანიზმები, რათა ლიზინგის შეთავაზება მოხდეს ეროვნული ვალუტით. გარდა აღნიშნულისა, საერთაშორისო ლიზინგის განვითარებას ემსახურება საიმედო ნორმატიული კლიმატი. ლიზინგის ადეკვატური ნორმატიული რეჟიმი აღნიშნულ ხელშეკრულებას წარმოადგენს კაპიტალდაბანდებათა დაფინანსების შეუდარებელ საშუალებად.

ლიზინგური ოპერაციების ბზარი საქართველოში ჯერ კიდევ აუთვისებელია, „მოედანი“ თავისუფალია, ამიტომ მისი მაქსიმალურად სწორად გამოყენების შემთხვევაში საკმაოდ დიდი მოგების მიღებაა შესაძლებელი. სამამულო საწარმოებსა და მომხმარებლებს ეზრდებათ პირდაპირი ლიზინგური კავშირების

დამყარების მოთხოვნილება. საქართველოში დღეს არსებული მაღალი საექსპორტო პოტენციალის საწარმოები მზად არიან შეიძინონ მოწყობილობა-დანადგარები ლიზინგის საფუძველზე. ამისათვის, ბუნებრივია, აუცილებელია მათი გადამხდელუნარიანობის ზუსტი განსაზღვრა, დასავლური და ეროვნული კაპიტალის დაფინანსების საიმედო სქემების შემუშავება, აუცილებელი გარანტიებისა და კონტრგარანტიების მიღება, ეკონომიკურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით გამართული ლიზინგური პროექტების შექმნა, რაც, თავის მხრივ, საკმაოდ რთულ პროცესს წარმოადგენს. პრაქტიკამ ცხადყო, რომ აღნიშნული მიზნის მისაღწევად არ არის საკმარისი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში წარმოდგენილი ლიზინგის მარეგულირებელი ხუთი მუხლი. ვთვლით, რომ აღნიშნული საკითხი ცალკე საუბრის თემაა და გაცილებით მეტ ჩაღრმავებასა და სერიოზულ მსჯელობას მოითხოვს.

ქეთევან ქოქრაშვილი,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი.

მეურვეობისა და მზრუნველობის ინსტიტუტის განვითარება

მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტი ერთ-ერთი უძველესია სამართლის ისტორიაში, რომელსაც კარგად იცნობს ძველი აღმოსავლეთისა და რომის სამართალი. აღნიშნული ინსტიტუტი მოიაზრებოდა როგორც კურატორობის ინსტიტუტი. ძველ რომში ფიზიკურ პირებს ოთხ ჯგუფად ყოფდნენ: პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებოდნენ შვიდ წლამდე ასაკის ბავშვები, რომლებიც ქმედუნარო პირებად ითვლებოდნენ. მათ შეეძლოთ საჩუქრის მიღება. მეორე ჯგუფს მიეკუთვნებოდნენ სქესობრივად მოუმწიფებელნი. შემდგომი ჯგუფი სქესობრივად მომწიფებული პირები იყვნენ. ასეთებად მიიჩნეოდა თოთხმეტი წლიდან ოცდახუთი წლის ასაკამდე პირები. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მეორე და მესამე ჯგუფის პირებს ენიშნებოდათ მზრუნველი (კურატორი). გარიგების დადების დროს აუცილებელი იყო მზრუნველის თანხმობა. ინსტიტუტების მიხედვით, თავანთი საქმეების გადაწყვეტა მათ დამოუკიდებლად არ შეეძლოთ. ოცდახუთი წლიდან იწყებოდა სრული ქმედუნარიანობა. ასეთი ასაკობრივი ზღვარი არსებობდა ძველ რომში და შესაბამისად ასაკისა ენიშნებოდა ღეურვე ან მზრუნველი.

რომაული სამართალი ზრუნავდა იმ პირებზეც, რომლებსაც არ ჰყავდათ პატრონი, ან მოკლებულნი იყვნენ მამის ხელისუფლებას, ასევე იმ ბავშვებზე, რომელთაც გარდაეცვალათ მშობლები. ზრუნვის საგანს წარმოადგენდა სულით ავად-

მყოფი პირებიც. რომის სამართლის მიხედვით მეურვეები ენიშნებოდა განქორწინებულ ქალებს და არასრულწლოვნებს. მზრუნველები კი, როგორც სრულწლოვანს, ისე სულით ავადმყოფებს.¹

მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტი ძველ რომში იცავდა და განაგებდა მეურვეობაში და მზრუნველობაში მყოფი პირის ქონებას და მათ პიროვნულ უფლებებსა და ინტერესებს. ძირითადად მეურვედ ენიშნებოდა ის პირი, რომელიც ახლოს იმყოფებოდა სამეურვეო პირის ოჯახთან, როგორცაა სამეურვეო პირის ოჯახის წევრი ან მისივე გვარის წევრი.

მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტის არსებობაზე მიგვანიშნებს ისიც, რომ ძველ ბერძნებთან და რომაელებთან ქორწინებისას საჭირო იყო მშობლებისა და მეურვეების წინასწარი შეთანხმება ქორწინებაზე. ასეთი შეთანხმება ძირითადად მეურვის ან მშობლის პრეროგატივას წარმოადგენდა, რადგან ადგილი ჰქონდა ჩვილთა დაწინდვას (ვთქვათ 6-7 წლის ასაკში).² იგი ძირითადად გარიგებას წარმოადგენდა და აუცილებელი იყო მშობლის ან მეურვის თანხმობა.

¹ ვ. მეტრეველი, რომის სამართალი, თბილისი 1995 წ. გვ. 94.

² გ. ნადარეიშვილი, ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევი, თბილისი 1974 წ. გვ. 93.

ძველი ჩვეულების მიხედვით ჩვილი ბავშვების დაწინაურებას ხშირად შედეგად მოსდევდა ისეთი ნორმების დარღვევა, რაც რიგ უხერხულებას იწვევდა და მრავალრიცხოვანი სარჩელის საფუძველიც იყო, მშობლებისა თუ მეურვეების მხრიდან. ქრისტიანულმა რელიგიამ და რომის კანონმდებლობამ ნიშნობისათვის აღიარა შვიდი წლის ასაკი, რასაც აუცილებლად მშობლის ან მეურვის თანხმობა უნდა მოჰყოლოდა.

ბიზანტიის კანონმდებლობის თანახმად, იმ აუცილებელ პირობებს შორის, რასაც ქორწინება უნდა მოჰყოლოდა ერთ-ერთი მთავარი იყო ქალ-ვაჟის, მშობლების ან მეურვის თანხმობა. მაშასადამე, იმდროინდელ ბიზანტიურ სინამდვილეში – XII-XIV საუკუნეებშიც ვხვდებით ჩვილი ბავშვების ნიშნობას და ეს გამონაკლისს წარმოადგენდა. ნიშნობისათვის აუცილებელი იყო დასანიშნ პირთა კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა. იმ შემთხვევაში, თუ კანონიერი წარმომადგენლები ბოროტი განზრახვით არ იძლეოდნენ თანხმობას ნიშნობაზე, შესაძლებელი იყო სასამართლოს მეშვეობით მათთვის გვერდის ავლა. აქ შეინიშნებოდა ანალოგია ძველ და ახალ კანონმდებლობას შორის, როცა არასრულწლოვანთა დაქორწინებისას აუცილებელია მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა (სამოქალაქო კოდექსის 1108 მუხლი). მისი არაარსებობის შემთხვევაში კი პატივსაღები მიზეზების არსებობისას, დასაქორწინებელ პირთა განცხადების საფუძველზე, დაქორწინების ნებართვა შეუძლია მისცეს სასამართლომ.³

როგორც ვხედავთ, საქორწინო-საოჯახო ურთიერთობებში მეტად მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტი ძველ საბერძნეთში, ბიზანტიასა და რომში.

რომისა და ბიზანტიის სამართალში ფეხმოკიდებულმა ამ ინსტიტუტმა კვალი დაამჩნია კანონმდებლობის განვითარებას, როგორც რომის იმპერიაში შემავალ ქვეყნებში, ისე მისი რღვევის შედეგად წარმოშობილ სახელმწიფოებში. შესაბამისად, აღინიშნება თავისებური გავლენა იქონია აღმოსავლეთის ქვეყნების კანონმდებლობათა

განვითარებაზე და მათ შორის გარკვეულ წილად საქართველოში ჩამოყალიბებულ სამართალზეც.

საქართველოში მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტის განვითარების ისტორია არ ყოფილა ერთგვაროვანი. სანამ განვიხილავდეთ ამ ინსტიტუტის არსს და მნიშვნელობას ფეოდალური საქართველოს პირობებში, ინტერესმოკლებული არ იქნება შევეხოთ თვით ცნებების – მეურვეობისა და მზრუნველობის ეტიმოლოგიას. ამ ინსტიტუტის დღევანდელი ეტიმოლოგია გვიანდელია. ტერმინები მეურვე-მეურვეობა, მზრუნველი-მზრუნველობა გამოიყენება ვისიმეს მეთვალყურეობის, მზრუნველობის განხორციელების მნიშვნელობით.

ტერმინი „მეურვეობა“ და „მზრუნველობა“ თავისი შინაარსით ზუსტად მიესადაგება იმ ფუნქციის განხორციელებას, რაც წარმოადგენს ამ ინსტიტუტის დაიშნულებას. დისერტაციაზე მუშაობისას სხვადასხვა ლექსიკონების გამოყენებისას, რაიმე განსაკუთრებული მინიშნება ამ ტერმინთან დაკავშირებით არ შეგვხვდებოდა. აღნიშნული ინსტიტუტის შესატყვისი ქართული სიტყვა იგივეა რაც ამ ინსტიტუტის სახელწოდებაა, რაც პირდაპირი გაგებით ნიშნავს ვინმეზე ზედამხედველობას, მზრუნველობის განხორციელებას.

ძველი ქართული საოჯახო სამართლის ძეგლებში ძირითადად ასახულია საქორწინო ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმები, არასრულწლოვან ქალ-ვაჟთა ქორწინების წესი და პირობები. „ძეგლის წერიდან“ ჩანს, რომ მე-12 საუკუნის დასაწყისამდე საქართველოში გავრცელებული ყოფილა არასრულწლოვან ქალ-ვაჟთა დაქორწინება. ხსენებული საკანონმდებლო ძეგლის მიხედვით, შესაძლებელი ყოფილა „ჩვილ ქალ-ყრმათა დაწინდვა“⁴ და მათი შემდგომი ცოლქმრული ბედის გადაწყვეტა მშობლებისა და მეურვეების მეშვეობით. ფეოდალურ საქართველოში და განსაკუთრებით ფეოდალურ საზოგადოებაში ასეთი ქორწინება უმეტესად დასაქორწინებელ პირთა მშობლების ეკონომიკური ხასიათის გარეგებას წარმოადგენდა.

საქართველოში მეურვეობასა და მზრუნველობასთან დაკავშირებული ფეოდალური წყობილე-

³ შ. ჩიკვაშვილი, საოჯახო სამართალი, თბილისი 1998 წ. გვ. 30.

⁴ გ. ნადარეიშვილი, ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევები, თბ. 1971 წ. კვ. 102.

ბისათვის დამახასიათებელი ურთიერთობანი განსხვავდებოდა ბურჟუაზიული საზოგადოების დროის არსებული მგავსი ურთიერთობებისაგან.

ფეოდალურ ეპოქაში, მაშინ, როცა სახეზეა დიდი ოჯახები, საგვარეულო წყობილების ნაშთები, თავისი ქართული წესითა და ტრადიციებით ნაკლებად დგას დღის წესრიგში ზემოთ ხსენებული ინსტიტუტის დეტალური მოწესრიგების აუცილებლობა. თუმცა, არსებობდნენ უპატრონო პაქეები, უმეთვალყურეო, მშობლის მზრუნველობას მოკლებული პირები. საქმე იმაშია, რომ დღე, ქართულ ტრადიციულ ოჯახებში ადგილი ჰქონდა ობოლ ბავშვთა შეფარებას, მათზე მეურვეობის განხორციელებას ახლობლებისა და ნათესავების მხრიდან და ამდენად ქუჩაში მიგდებული უმეთვალყურეო ბავშვთა რაოდენობა არ შეიზღოდა. ძველ საქართველოში მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტი ნათესაური კავშირის ფარგლებში იყო მოქცეული და უპატრონო და ობოლი ბავშვების არსებობა ნაკლებად შეინიშნებოდა.

საქართველოში მე-18 საუკუნის ბოლოსა და მე-19 საუკუნის დასაწყისში შედგენილი ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XII-ის ძის დავით ბატონიშვილის სამოქალაქო კსჯუღდება, საინტერესო ცნობებს იძლევა მეურვეობის და მზრუნველობის შესახებ.

ბატონიშვილის სამართალი იცნობს მეურვეობის ინსტიტუტს, რომელიც ეხება მეურვეობის განხორციელებას სხვადასხვა სფეროში. „ვექილი“, აქ მეურვეს იმნავს, რომელიც ენიშნებოდა ობოლ ბავშვებს..

საინტერესოა როგორ ხორციელდებოდა მეურვეობის ფუნქციები დიდ ოჯახებში. მცირეწლოვანს, რომელიც დარჩებოდა მშობლის მზრუნველობის გარეშე „დაუწესებდნენ მას კაცს ზედამხედველად... და სანამ მოიზრდებოდა მის ახლო მოაიესავეს მიაბარებდნენ ყოველსავე მის და შევედროლს მამულსა და შემოსავლის დამცველად“⁵ ობოლთა უზენაესი ჭირისუფალი იმდროინდელ საქართველოში (ქართლ-კახეთში) მეფეა, ხილო მეურვე შესაძლებელი იყო ყოფილიყო ნათესავთა წრიდან, ხოლო ზედამხედ-

ველი შესაძლებელია ყოფილიყო ნათესავთა წრიდან ან გარეშეთაგანაც. სამეურვეო დაწესებულებას „ობოლთა მფარველი“ ეწოდებოდა. ობოლთა მფარველად ინიშნებოდნენ ნათესავები, ხოლო თუ უცხო პირი შეასრულებდა ამ ფუნქციას, კანონით წლიური ჯამაგირი მიეცემოდათ.

მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან საქართველოში იწყება დიდი ოჯახების დაშლის პროცესი. ჩამოყალიბებას იწყებს თანამედროვე ტიპის ოჯახები. ახალმა საზოგადოებრივმა ურთიერთობებმა ახალი მოთხოვნები და ამოცანები დაუსახა ქართულ ტრადიციულ ოჯახებსაც, რაც განპირობებული იყო კაპიტალისტური ურთიერთობების განვითარებით. საჭირო გახდა მეურვეობის და მზრუნველობის მომწესრიგებელი ნორმების შემუშავება.

რუსეთთან შეერთების პროცესმა ბევრი მავნე შედეგები გამოიღო. იძალა მიგდებული ბავშვების რიცხვმა. ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში გაჩნდა შესაბამისად ახალი სამართლებრივი რეჟიმი, მათ შორის საოჯახო სამართალში არსებული ინსტიტუტები, კერძოდ, მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტის მიმართაც.

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ მიღებულ იქნა საბჭოთა კანონმდებლობა, რომელმაც შედარებით სრულყოფილად მოაწესრიგა აღნიშნული ურთიერთობები. თუმცა, სოციალიზმის ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე, განსაკუთრებით მომრავლდა უპატრონო ბავშვები, ადგილი ჰქონდა მათი შრომის ექსპლუატაციას. ჯერ კიდევ შეინიშნებოდა კულაკური ტიპის მეურნეობები, სადაც გამოიყენებოდა უპატრონო ბავშვთა ექსპლუატაცია. წვრილი ბურჟუაზია ყოველ ღონეს ხმარობდა, რათა მოეხდინათ სხვისი შრომის ექსპლუატაცია განსაკუთრებით უმეთვალყურეო, უდემამო ბავშვებისა.

1918 წლის 16 სექტემბერს მიღებულ იქნა კოდექსი „მოქალაქებრივი მდგომარეობის აქტების, საქორწინო, საოჯახო და სამეურვეო სამართლის კანონების შესახებ“. აღნიშნული საკანონმდებლო აქტის ძალით წესრიგდებოდა მეურვეობის და მზრუნველობის საკითხები. ამ დროს მეურვეობის და მზრუნველობის ორგანოები არ იყო ჯეროვნად განვითარებული და ვერ უწევდნენ შესაბამის კონტროლს უმეთვალყურეო ბავშვთა არმიას. საჭირო გახდა უდემამო ბავშვთა

⁵ დ. ფურცლაძე, სამოქალაქო კსჯუღდება. თბ., 1960 წ. მ.ც.აკადემ. გამოც.

სახლებისა და სკოლა-ინტერნატების გახსნა, რომელიც თავშესაფარი გახდებოდა ობოლი ან უმეტესად მცირე ბავშვებისათვის.

სამოქალაქო ომის პირველ წლებში ბევრი ბავშვი დაობლდა, იმატა უდემამო ბავშვთა რიცხვმა. აუცილებელი გახდა მრავალი ღონისძიებების გატარება ამ საშინელი შედეგების ლიკვიდაციისათვის. 1921 წლის არნახულმა შიმშილმა წარმოუდგენლად გაზარდა ობოლ ბავშვთა რიცხვი. მეურვეობის და მზრუნველობის ორგანოები აქტიურად ჩაება მათ გადასარჩენად. გამოიყენებოდა ბავშვთა მოთავსება უცხო ოჯახებში, სადაც მათზე დაკისრებულ ამოცანას პირნათლად ასრულებდნენ და საკუთარი ბავშვებივით ეპყრობოდნენ მათ.

კანონმდებლობამ გაითვალისწინა არა მხოლოდ ბავშვებზე მზრუნველობის ფაქტები, არამედ უფრო მეტად იგი ითვალისწინებდა ბავშვების ოჯახურ პირობებში ფიზიკურ და სულიერ, აგრეთვე მორალური აღზრდის აუცილებლობას.

დღიდი სამამულო ომისა და შემდგომი პერიოდისათვის სახეზე იყო მშობლების მზრუნველობის გარეშე დარჩენილი ბავშვების, ობლების დიდი რაოდენობა. მათი პრობლემების გადაჭრის მიზნით კიდევ უფრო დაიხვეწა ამ სფეროში სამართლებრივი ურთიერთობის მარეგულირებელი ნორ-

მები. შედგენილ იქნა დამატებები და ცვლილებები საქართველოს საოჯახო და საქორწინო სამეურვეო კანონთა კოდექსში, როელიც მიღებულ იქნა ცვლილებებითა და დამატებებით 1955 წ. 1 აპრილს. ამ კანონს გააჩნდა გარკვეული ნაკლი, რაც ვლინდებოდა იმაში, რომ მოქალაქეების მზრივ მეურვეობის და მზრუნველობის განხორციელება არ ატარებდა ნებაყოფლობით ხასიათს. მეურვეობის და მზრუნველობის ჰოვალეობის შესრულება სავალდებულო იყო.

აღნიშნული ინსტიტუტის სრულყოფა მოხდა 1970 წლის 18 იანვარს საქორწინო-საოჯახო კოდექსით. კანონმდებლობის სრულყოფასთან ერთად ნათელი გახდა, რომ მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტი მოითხოვდა დახვეწასა და განვითარებას. აქვე უნდა აღინიშნოს რომ მიუხედავად ამისა, დღესაც გრძელდება არასრულწლოვანთა, სრულწლოვანთა მაგრამ ქმედუნაროთა ან შეზღუდულქმედუნარიანთა პრობლემების სრულყოფისათვის გზების გამონახვა.

ამდენად მეურვეობის და მზრუნველობის ინსტიტუტმა სერიოზული ევოლუციური გზა გაიარა. თანამედროვე სამართლისათვის დამახასიათებელია ამ ინსტიტუტის უნიფიკაცია. ახალი ქართული სამოქალაქო კოდექსი, სწორედ სამართლის განვითარების ამ პროცესს ეხმიანება.

ასიამ გუგაშვილი,
თსუ სოხუმის ვილიალის
სამოქალაქო კათედრის მ.სწავლებელი.

კომპიუტერული პროგრამა, როგორც საავტორო სამართლის ნორმებით დაცული ნაწარმოები

საუკუნეთა განმავლობაში წიგნი იყო და რჩება საავტორო სამართლის ნორმებით დაცულ ყველაზე მრავალრიცხოვან და მნიშვნელოვან ნაწარმოებად. აგრამ, დროთა განმავლობაში წარმოიშვა ბევრი ახალი ობიექტი, რომელზედაც გავრცელდა საავტორო სამართლებრივი დაცვა. სწორედ მათრიცხვს მიეკუთვნება კომპიუტერული პროგრამაც.

პირველი ელექტრონული გამომთვლელი მანქანა შეიქმნა 1946 წელს აშშ-ს პენსილვანიის უნივერსიტეტში თავდაპირველად კომპიუტერი იყო იმდენად ძვირი, რომ მხოლოდ სახელმწიფოს და მსხვილ კომპანიებს თუ შეეძლოთ მისი შეძენა. მომხმარებელი ყიდულობდა კომპიუტერს და მის პროგრამას ერთი მწარმოებლისაგან, პროგრამას კი ქმნიდა თავად კომპიუტერის დამამზადებელი და იგი იყო განკუთვნილი მხოლოდ ერთი ონკრეტული მანქანისთვის. ამ პერიოდში ამგვარი ურთიერთობები წესრიგდებოდა ვალდებულებითი და არა საავტორო სამართლის ნორმით.¹ მაგრამ დროთა განმავლობაში მდგომარეობა შეიცვალა. პერსონალური კომპიუტერების გამოგონებამ აქცია იგი ნებისმიერი დაწესებულების აუცილებელ ატრიბუტად, გაიზარდა მათი რიცხვი ოჯახებშიც. შესაძლებელი გახდა ერთ პროგრამის გამოყენება სხვადასხვა მწარმოელის კომპიუტერისათვის. პირო-

ბების შეცვლის შედეგად თავად პროგრამების ავტორებმა მოითხოვეს მათი უფლებების დაცვა. პირველი კანონები, რომლებიც იცავდნენ პროგრამების ავტორთა უფლებებს მიღებულ იქნა აშშ-სა და საფრანგეთში შესაბამისად 1980 და 1985 წლებში.

არსებობს მოსაზრება, რომ საავტორო სამართლის ნორმებით პროგრამის დაცვა საკმაოდ არასაიმედოა.² მაგრამ პროგრამა შეიძლება იყოს დაცული მხოლოდ საავტორო სამართლის ნორმებით და არა როგორც სამრეწველო საკუთრების სამართლის ობიექტი. ძალიან ხშირად პროგრამა ცვლის რაიმე ტექნიკურ მოწყობილობას, მაგალითად, საბეჭდ მანქანას, ავტომობილის თერმოსტატს და ა.შ. თავდაპირველად საბეჭდი მანქანის და თერმოსტატის დაცვისათვის გამოიყენებოდა საპატენტო სამართალი, მაგრამ ანოლაგიური ფუნქციების განმახორციელებელი პროგრამების შექმნის შემდეგ მათი დაცვა ხდება საავტორო სამართლის ნორმებით. ზოგიერთი ავტორი ამტკიცებს, რომ პროგრამები ვითარდება საფეხურებით და მათთვის მეტიმეტი დაცვის მინიჭებამ შეიძლება უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს შემდგომ პროგრესზე.³ მაგრამ, სირთულეების მიუხედავად, პროგრამის დაცვა საავ-

¹ Мэггс П.Б., Бергеев А.П. "Интеллектуальная собственность" 200 стр. 57.

² Фолсом Р., Гордон М., Спаногл Д., "Международные сделки" М. 1996 стр. 194.

³ Robert A. German, Jane G. Ginsburg "Copyright for the nineties." 1993 p. 710.

ტორო სამართლის ნორმებით არის ყველაზე ეფექტური და ერთადერთი შესაძლებელი გზა.

საქართველოს საავტორო და მომიჯნავე უფლებათა შესახებ კანონის (შემდგომში კანონი) მიხედვით კომპიუტერული პროგრამა არის ინსტრუქციათა ერთობლიობა სიტყვების, კოდების, სქემების ან მანქანით წაკითხვადი სხვა ფორმით, რომელიც საშუალებას იძლევა ამოქმედოს კომპიუტერი განსაზღვრული შედეგის მისაღწევად. (მუხლი 4, პუნქტი “კ”).

კანონის მე-6 მუხლის 1 პუნქტის “ა” ქვეპუნქტით კი კომპიუტერული პროგრამა მიჩნეულია ლიტერატურულ ნაწარმოებად წიგნის, ბროშურის ან სტატიის მსგავსად. ერთი შეხედვით შეუძლებელია წინამდებარე სტატიისა და პროგრამის მსგავს ნაწარმოებად მიჩნევა, მაგრამ ლიტერატურული ნაწარმოების ცნება მოიცავს როგორც წერილობით, ისე ზეპირ ნაწარმოებს. სტატიასა და პროგრამას შორის ურთიერთკავშირი განპირობებულია სწორედ მათი წერილობითი ხასიათით.

პროგრამის არსში უკეთ გარკვევის მიზნით საინტერესოა მისი შექმნის პროცესისა და სახეების მოკლე დახასიათება.

პროგრამა წარმოადგენს ინსტრუქციათა ერთობლიობას, რომლებიც გამოიხატება სიტყვების, კოდების, სქემების, ციფრების ან ნებისმიერი სხვა ფორმით. იგი წარმოადგენს ხანგრძლივი და მოსაწყენი საქმიანობის განხორციელების საშუალებას. კომპიუტერს არ გააჩნია ადამიანური გრძნობები და იგი ვერ იტყვის უარს ასეთი ამოცანის შესრულებაზე. ადამიანი კი რჩება თავისუფალი და შეუძლია გააკეთოს ის, რისი შესრულება არ შეუძლია მანქანას.

პროგრამა იქმნება შესაბამისი სპეციალისტის (პროგრამისტის) მიერ კომპიუტერულ ენაზე.⁴ მისი შექმნის პროცესი არის საკმაოდ ხანგრძლივი და მოითხოვს დიდ სიფრთხილესა და სიზუსტეს. ასეთი გზით შექმნილი პროგრამა შეიძლება იყოს წაკითხული და გაგებული ადამიანის მიერ. მას ეწოდება პროგრამის საწყისი

სი ტექსტი (კოდი). კანსხვავებით ადამიანისაგან, კომპიუტერი ვერ აღიქვავს საწყის ტექსტს, თუ არ მოხდა მისი გადაყვანა იბიექტურ (ბინარულ) კოდში. იბიექტური კოდი წარმოადგენს ციფრების – ერთიანებისა და ნულების ერთობლიობას, რომლებიც დაჯგუფებულია რვა ციფრად და იწვევს კომპიუტერში გარკვეულ პროცესებს – ელექტრონული წრეების შეკვრას და გათიშვას. ნებისმიერი პროგრამა ან კომპიუტერის მენსიერებაში არსებული ინფორმაცია წარმოადგენს მხოლოდ ორი ციფრის: ნულისა და ერთიანის კომბინაციას. პროგრამის შექმნის პროცესი არის საკმაოდ ჰიმზიდველი, მაგრამ, არა მხოლოდ მატერიალური ან საეცნიერო თვალსაზრისით, არამედ წინდა ესეთიკური მხართაც, რითაც იგი ემსკავსება ღიტერატურული ნაწარმოების შექმნის პროცესს.⁵

დანიშნულების მიხედვით პროგრამები იყოფა სამ ძირითად სახედ: 1. ოპერაციული პროგრამა – იგი განკუთვნილია კომპიუტერის შიდა მუშაობისათვის და სხვა პროგრამებს მართვისათვის. ოპერაციული პროგრამა არის კომპიუტერული პროგრამების ყველაზე რთული სახე; 2. გამოყენებითი პროგრამა, რომელიც განკუთვნილია კონკრეტული ამოცანის გადასწყვეტად: დოკუმენტის, ცხრილის შედგენისათვის, ანტივირუსული და საბუღალტრო პროგრამები და სხვა; 3. ინსტრუმენტალური პროგრამები, რომელთა მეშვეობითაც იქმნება ახალი პროგრამები. მის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგეს ე.წ. “მთარგმნელი” პროგრამა, რომელიც გრდაქმნის საწყის ტექსტს იბიექტურ კოდით.⁶

პროგრამა არის ინსტრუქციათა ერთობლიობა, რომლის მეშვეობითაც კომიუტერში ხდება გარკვეული პროცესების წარმარვა. მაგრამ, საავტორო სამართლის ერთ-ერთ ფუემდებლურ პრინციპს წარმოადგენს ის, რომ, ადვის მსგავსად, იგი არ იცავს პროცესებს. ხონარ ეწინააღმდეგება საავტორო უფლებით კომპიუტერული პროგრამის დაცვა სამართლის ამ პარგის ძირითად პრინციპებს?

⁴ უნდა აღინიშნოს, რომ კომპიუტერულ ენაზე საავტორო უფლება არ ვრცელდება. იხ. Закон Российской Федерации о “Правовой охране программ для ЭВМ и баз данных” 23 сентября, 1992 г. статья 3.

⁵ Donald E. Knuth. “The Art of Computer Programming” (2-nd ed.) 1973.

⁶ Вехов В.Б. “Компьютерные преступления” М. 1996 стр. 26-27.

საავტორო სამართალი იცავს პროგრამას, რომელიც არსებობს რაიმე ობიექტური ფორმით და არა იმ ელექტრონულ პროცესებს, რომლებსაც იგი იწვევს კომპიუტერში. კულინარული რეცეპტების წიგნიც წარმოადგენს გარკვეულ ინსტრუქციათა ერთობლიობას, რომლებსაც ასრულებს ადამიანი, მაგრამ საავტორო სამართალი ამ შემთხვევაში იცავს რეცეპტების გამოხატვის ფორმას და არა წიგნში მოცემულ იდეას ან მის საფუძველზე განხორციელებულ პროცესს.

პროგრამა შეიძლება ჩაიწეროს სპეციალურ მიკროსქემაზე ან მაგნიტურ მატარებელზე, მაგრამ იგი არ იქცევა კომპიუტერის ჩვეულებრივ ნაწილად. რაც გამორიცხავდა საავტორო სამართლის ნორმებით მისი დაცვის შესაძლებლობას. პროგრამა არ შეიძლება მივიჩნიოდ კომპიუტერის ზემადგენელ ნაწილად, ისევე როგორც ფონოგრამა – ხმის ჩამწერი მანქანის. ნებისმიერ შემთხვევაში პროგრამა არსებობს რაიმე ობიექტური ფორმით და ავტორს წარმოეშვება მასზე საავტორო უფლება. ეს ყოველივე ეხება იმ პროგრამას ან თუნდაც სხვა ნაწარმოებს, რომელიც იქმნება კომპიუტერის მეშვეობით და ინახება მის მეხსიერებაში. იგი ჩაითვლება შემნილად აკრეფის მომენტიდან, ისევე როგორც წერილობითი ნაწარმოები – ქაღალდზე დაწერის მომენტიდან. არსებობს მოსაზრება, რომ ცალკე აღებული პროგრამას არ გააჩნია არანაირი ღირებულება, თუ იგი არ იქნება გამოყენებული კომპიუტერთან ერთად. მაგრამ ეს გარემოება ვერ მოახდენს გავლენას საავტორო სამართლის ნორმებით პროგრამის დაცვაზე.

საკმაოდ თავისებურია პროგრამის ეგზემპლარის ნასყიდობის თაობაზე დადებული ხელშეკრულების სამართლებრივი შედეგი. მყიდველის მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულების დადება იმავდროულად იწვევს სალიცენზიო ხელშეკრულების დადებასაც რომელის პირობები წინასწარ და ცალმხრივად განსაზღვრულია ავტორის მიერ და მოიკისებულება პროგრამის შეფუთვაზე (ე.წ. "оберточный договор")⁸. ამასთან,

საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელებული პროგრამების უმეტესობაზე სალიცენზიო ხელშეკრულების პირობები მოცემულია არაქართულ ენაზე და, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 343-ე მუხლიდან გამომდინარე, არ წარმოშობს მყიდველისათვის რაიმე სამართლებრივ ვალდებულებას.⁹

კანონში მოცემულია რამდენიმე მუხლი, რომლებიც ეხება მხოლოდ პროგრამებს. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს მე-6 მუხლის მე-4 პუნქტი, რომლის მიხედვითაც "კომპიუტერული პროგრამის დაცვა ვრცელდება ყველა სახის კომპიუტერულ პროგრამაზე (ოპერაციული სისტემების ჩათვლით), რომელიც შეიძლება გამოიხატოს ნებისმიერი ენით და ფორმით, საწყისი ტექსტისა და ობიექტური კოდის ჩათვლით".

საწყისი ტექსტისა და ობიექტური კოდის გათანაბრება ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგანაც ციფრების თანმიმდევრობის საავტორო სამართლის ნორმებით დაცვის შესაძლებლობა არაერთხელ გამხდარა სადავო.¹⁰

პროგრამა ხშირად წარმოადგენს თანაავტორობით შექმნილ ნაწარმოებს და, შესაბამისად, მასზე ვრცელდება თანაავტორობის სამართლებრივი მდგომარეობის მომწესრიგებელი ყველა ნორმა.

თუ პროგრამა შექმნილია სამუშაოს მიმცემის უშუალო სამსახურებრივი დავალების შესრულების წესით (სამსახურებრივი ნაწარმოები), თავად სამუშაოს მიმცემი სარგებლობს შექმნილი პროგრამის გამოყენების განსაკუთრებული უფლებით, თუ საავტორო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. (მუხლი 16, პუნქტი 3).

ძირითადი ქონებრივი უფლებების გარდა პროგრამის ავტორს გააჩნია კიდევ რამდენიმე უფლება, რომლებსაც ითვალისწინებს კანონის მე-19 მუხლი.

პროგრამის ავტორს შეუძლია განახორციელოს, ნება დართოს ან აკრძალოს პროგრამის რეპროდუცირება (გამრავლება). რეპროდუცირების ზოგადი უფლებისაგან ეს კონკრეტული

⁷ Athur R. Miller, Michael H. Davis "Intellectual Property" (Patents, Trademarks and Copyright) (2-nd ed.) 1990 p. 306.

⁸ Мэргс П.Б., Сергеев А.П. "Интеллектуальная собственность" 2000 стр. 88.

⁹ იხ. აგრეთვე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე. თბ. 2001, გვ. 188.

¹⁰ Robert A. German, Jane G. Ginsburg "Copyright for the nineties." 1993 p. 705.

შემთხვევა განსხვავდება იმით, რომ იგი გულისხმობს პროგრამის რეპროდუცირებას ნებისმიერი საშუალებითა და ფორმით, მთლიანად ან ნაწილობრივ. ე.ი. საწყისი ტექსტისა და ობიექტური კოდის გამრავლებას, იქნება იგი დაწერილი ქაღალდზე თუ შენახული კომპიუტერის მეხსიერებაში. ავტორს შეუძლია აკრძალოს ან ნება დართოს როგორც მთლიანი პროგრამის, ისე მისი ნაწილის რეპროდუცირება. ავტორის თანხმობა აუცილებელი მაშინაც, როდესაც რეპროდუცირება საჭიროა პროგრამის ჩატვირთვის, ჩვენების, მუშაობის, გადაცემის ან შენახვისათვის.

პროგრამის ავტორს შეუძლია განახორციელოს, ნება დართოს ან აკრძალოს პროგრამის თარგმნა, ადაპტირება, სისტემატიზება ან სხვაგვარი ცვლილება და მიღებული შედეგების რეპროდუცირება.

გვარდა ზემოთმოყვანილი ორი უფლებისა, ავტორს შეუძლია გაავრცელოს საზოგადოებაში პროგრამის ორიგინალი ან ასლები ნებისმიერი ფორმით, გაქირავების უფლების ჩათვლით. ავტორის მიერ ან მისი თანხმობით პროგრამის ასლების პირველი რეალიზაციით ამოიწურება საქართველოს ფარგლებში ასეთი ასლების გავრცელების (მაგრამ, არა გამრავლების) კონტროლის უფლება, გარდა უფლებისა გააკონტროლოს პროგრამის ორიგინალის ან ასლების შემდგომი გაქირავება. უნდა აღინიშნოს, რომ პროგრამის ეგზემპლარის გაქირავების შესაძლებლობას, ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს, რადგანაც ეს იწვევს მის უნებართვო გამრავლებას.¹¹

ფიზიკურ პირებს არ შეუძლიათ მოახდინონ კომპიუტერული პროგრამის რეპროდუცირება პირადი სარგებლობის მიზნით, გარდა 28-ე და 29-ე მუხლებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა (მუხლი 21).

კანონის 29-ე მუხლი აწესრიგებს პროგრამისათვის უფალ გამოყენებასთან (დეკომპილირებასთან) დაკავშირებულ ურთიერთობებს. დეკომპილირება ნიშნავს ობიექტური კოდის გარდაქმნას საწყის ტექსტად, რაც ხდება სპეციალური მოწყობილობის ან პროგრამის მეშ-

ვეობით. ასეთი გარდაქმნის მიზანია პროგრამებს შორის ურთიერთქმედების უნარის მიღწევა. მაგალითად, ოპერაციულ და გამოყენებით პროგრამებს შორის.

არსებობს მოსაზრება, რომ ობიექტური კოდის დეკომპილირება პროგრამის მუშაობის გააზრების მიზნით არ უნდა მოექცეს საავტორო სამართლის რეგულირების სფეროში, რადგანაც იგი არ იცავს იდეას ან აზროვნების პროცესს.¹²

დეკომპილირების განხორციელება შეიძლება მოხდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც პირი მართლზომიერად ფლობს პროგრამას და მანვე დამოუკიდებლად შექმნა სხვა პროგრამა მათ შორის ურთიერთქმედების უნარის მისაღწევად შემდეგი პირობების დაცვით: 1. პირი მართლზომიერად ფლობს პროგრამას და აქვს მისი ეგზემპლარის გამოყენების უფლება; 2. ურთიერთქმედების უნარის მისაღწევად საჭირო ინფორმაცია სხვა წყაროდან ადრე არ ყოფილა მისთვის ხელმისაწვდომი; 3. მოქმედება ეხება პროგრამის იმ ნაწილებს, რომლებიც აუცილებელია ურთიერთქმედების უნარის მისაღწევად; 4. ასეთი გზით მიღებული ინფორმაცია გამოყენებული იქნება მხოლოდ პროგრამებს შორის ურთიერთქმედების მისაღწევად და არა რაიმე სხვა მიზნით (მუხლი 29).

კანონში მოცემულ პრიგრამის ცნებაში აღნიშნულია, რომ “ტერმინი მოიცავს კომპიუტერული პროგრამის დიზაინის მოსამზადებელ მასალას” (მე-4 მუხლი, პუნქტი ‘კ’).

პროგრამის გარეგნული სახე (დიზაინი) საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტორია, გამომდინარე თუნდაც იქიდან, რომ კომპიუტერის მოსარგებლე აღიქვას მხოლოდ დიზაინს (ვიზუალურ და ხმოვან პროცესებს. მისთვის სულერთია, თუ რა გზით ასრულეს პროგრამა მის ბრძანებებს, მაგრამ მნიშვნელოვანია პროგრამის ფერი, ზომა, განლაგება კომპიუტერის ეკრანზე და ა.შ. აქედან გამომდინარე, დიზაინის გამეორებამ შეიძლება მნიშვნელოვანი იანი მიაყენოს პროგრამის ავტორს. მაგრამ, დიზაინი არ უნდა გაგვივით პროგრამის გარეგნულ სტრუქტურასთან (ცალკეული ბრძანებების განლაგებასთან), რომელ-

¹¹ Мэггс П.Б., Сергеев А.П. “Интеллектуальная собственность” 2000 стр. 242-243.

¹² Robert A. German, Jan G Ginsburg “Copyright for the nineties.” 1993 p. 767.

იც საერთო ღიზანის შემადგენელი ნაწილია, მაგრამ არა ექვეალენტი.

ძალიან ხშირად ხდება ისე, რომ ერთი ამოცანის შესრულებლისათვის განკუთვნილ სხვადასხვა პროგრამაში გამოიყენება ბრძანებების განლაგების ერთნაირი სისტემა. რაც არაერთხელ გამხდარა სასამართლო დავების მიზეზი.¹³ მაგრამ, ბრძანებების რაოდენობა ან განლაგების თავისებურებანი თავისთავად არ წარმოადგენენ პროგრამის დაცულ ელემენტებს. მიჩნეულია, რომ ამ შემთხვევაში საუბარია თავად იდეაზე და არა იდეის გამოხატვის ფორმაზე. ბრძანებების განლაგება პროგრამის გარეგნულ სახეში შეიძლება შევადაროთ კომპიუტერის კლავიატურის განლაგებას ან ავტომანქანის საწვავის მაჩვენებელს, რომლებიც არ წარმოადგენენ ავტორის ინტელექტუალურ-შემქმნელობითი საქმიანობის შედეგს და რომლებზეც არ ვრცელდება საავტორო უფლება. უნდა აღინიშნოს, რომ აშშ-ში თავდაპირველად ცალ-ცალკე ხდებოდა პროგრამის კოდის, როგორც წრალობითი ნაწარმოების, და ღიზანის, რიგორც აუდიოვიზუალური ნაწარმოების, რეგისტრაცია. შემდგომში შემოღებულ იქნა ერთიანი რეგისტრაცია, ხოლო 1989 წელს აშშ-ს ბერნის კონვენციისადმი მიერთების შემდეგ რეგისტრაციის აუცილებლობა გაუქმებულ იქნა ყველა ნაწარმოების მიმართ.¹⁴

საავტორო უფლება პროგრამაზე წარმოიშვება მისი შექმნის მომენტიდან. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იგი ვრცელდება როგორც საწყისს ტექსტზე, ისე ობიექტურ კოდზე, ქალაქზე დაწერილ თუ კომპიუტერის მეხსიერებაში შენახულ პროგრამაზე. ნაწარმოებად მიიჩნევა ცალკეული ალგორითმიც – ინსტრუქციათა თანმიმდევრობა განაწვრილი ამოცანის გადასაწყვეტად.¹⁵

პროგრამაზე არ ვრცელდება საავტორო უფლება, თუ იგი წარმოადგენს განსაზღვრული შედეგის მიღწევის ერთადერთ საშუალებას, ე.ი. არის

იდეა და არა ამ იდეის გამოხატვის ერთ-ერთი შესაძლებელი გზა.¹⁶

ზოგჯერ საკმაოდ რთულია პროგრამაში მოცემული იდეისა და მისი გამოხატვის ფორმის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა. საავტორო სამართალი კი იცავს მხოლოდ მეორეს. გამოხატვის ფორმად ყველაზე ხშირად მიიჩნევა პროგრამის საერთო სტრუქტურა, მუშაობის ძირითადი თავისებურებანი, კომპიუტერის მართვისა და კონტროლის ფორმები და ა.შ.

საავტორო უფლება პროგრამაზე მოქმედებს ავტორის სიცოცხლეში და მისი გარდაცვალების შემდეგ 70 წლის განმავლობაში. ასეთი ვადა სავსებით საკმარისია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მე-20 საუკუნის 60-70 წლებში შექმნილ პროგრამებსაც კი დღეს არავინ აღარ იყენებს.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი იწვევს არა მხოლოდ პოზიტიურ, არამედ ახალ ნეგატიურ მოვლენებსაც. პროგრამების შემთხვევაში ასეთს მიეკუთვნება კომპიუტერული პროგრამის თავისებური სახე – ვირუსი. ვირუსი იგივე პროგრამაა, მაგრამ მისი მთავარი მიზანია სასარგებლო პროგრამის განადგურება ან მუშაობის შეფერხება. ვირუსებს შეისწავლის ახალი მეცნიერება – კომპიუტერული ვირუსოლოგია, რომელიც განასხვავებს რეზიდენტულ და არარეზიდენტულ, ვულგარულ და დანაწევრებულ ვირუსებს.¹⁷ ვირუსი ასრულებს რომელიმე ამგვარ ალგორითმს: “წაშალე ამ პროგრამის სრული ინფორმაცია, გადადი სხვა კომპიუტერში და გააკეთე იგივე”. ტერმინი “კომპიუტერული ვირუსი” საქართველოს კანონმდებლობაში არ გვხდება, მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსის 285-ე მუხლით ელექტრო-გამომთვლელი მანქანის დამაზიანებელი პროგრამის შექმნა, გამოყენება ან გავრცელება იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ვირუსის საკითხი არის საკმაოდ თავისებური საავტოროსამართლებრივი თვალსაზრისით. პროგრამა წარმოადგენს საავტორო უფლებით დაც-

¹³ Robert A. Gernan, Jane G. Ginsburg “Copyright for the nineties.” 1993 p. 731-747

¹⁴ Athur R. Mille, Michael H. Davis “Intellectual Property” (Patents, Trademarks and Copyright) (2-nd ed.) 1990 p. 309

¹⁵ Мэггс П.., Сергеев А.П. “Интеллектуальная собственность” 2000 стр.205

¹⁶ Athur R. Miller, Michael H. Davis Intellectual Property (Patents, Trademarks and Copyright) (2-nd ed.) 1990, p. 308.

¹⁷ Вехов В.Б. “Компьютерные преступления” М. 1996, стр. 81.

ულ ნაწარმოებს. ვირუსი იგივე პროგრამაა, მაგრამ მისი შექმნა იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. გავრცელება თუ არა მასზე საავტორო უფლება?

ამ კითხვაზე უნდა გავცეთ უარყოფითი პასუხი. ძნელი წარმოსადგენია, რომ ვირუსის შექმნელმა მოითხოვოს თავისი ავტორობის აღიარება ან ქონებრივი უფლებების დაცვა. საავტორო უფლებით მინიჭების ნაცვლად მას დაეკისრება როგორც სისხლისსამართლებრივი, ისე ქონებრივი პასუხისმგებლობა.

ოფიციალური მონაცემებით სახელმწიფოთა უმრავლესობაში კომპიუტერული პროგრამების 40-50 % წარმოადგენს პირატული გზით დამზადებულ ეგზემპლიარებს.¹⁸ ასეთი მდგომარეობა

აიხსნება პროგრამის ასლების დაზადების სიმართლით – ზოგჯერ ამისათვის საკმარისია წამები. საქართველო არის ლიტერატურულ და მხატვრულ ნაწარმოებთა დაცვის შესახებ 1886 წლის ბერნის კონვენციის წევრი 200-მდე სხვა სახელმწიფოსთან ერთად. შესაბამისად, ყველა ამ სახელმწიფოს მოქალაქე-ავტორს შეუძლია მოითხოვოს საქართველოში პროგრამაზე თავისი საავტორო უფლებების დაცვა. კომპიუტერული პროგრამის დაცვის საკითხი აქტუალურია ქართველი ავტორებისთვისაც. მაგრამ მისი სრულყოფისათვის აუცილებელია ამ უფლებათა არსისა და ბუნების სათანადო შესწავლა, რაშიც, იმედია, წინამდებარე სტატია იავის მოკრძალებულ წვლილს შეიტანს.

ლევან ნანობაშვილი,
თსუ სამოქალაქო სამართლის კათედრის
ასპირანტი.

¹⁸⁸ Кейзеров Н.М. Шамба Т.М. "Интеллектуальная собственность и культурные ценности" М.: 1994 стр. 60

დომენი - ინტელექტუალური საკუთრების სამართლის ახალი ობიექტი

ინტერნეტმა სრმოშვა ახალი ობიექტები და ცნებები: დომენი, ელ-ფოსტა, ელექტრონული კომერცია, ელექტრონული ფული, ჩატი, ელექტრონული გამოკვლეობა, ელექტრონული ხელმოწერა, და სხვ. ამასთან ერთად გაჩნდა სამართალდარღვევათა ახალი სახეები, წამოიჭრა მრავალი კონფლიქტი ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ მხოლოდ ერთ ახალ ობიექტს, როგორცაა ინტერნეტის მისამართ და სახელი - დომენი.

საერთაშორისო კომპიუტერულ ქსელში - ინტერნეტში - ჩათვის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა ინტერნეტის მისამართის და სახელის არსებობა. ამ მისამართს „Domain Name“ უწოდებენ. მხოლოდ ამ მისამართის მეშვეობით შეგვიძლია კომპიუტერი ინტერნეტში „ვიპოვოთ“. დომენი შედგება გრძელი თანმიმდევრობით განლაგებული ცფრების მწკრივისგან (მაგ., 123.456.78.934 და აღწერილია როგორც „IP“ („Internet Protocol“) - წესები, რომელიც ითვალისწინებს ინტერნეტის მთავარ ფუნქციებს; ინტერნეტ - პროტოკოლის მისამართი/ნომერი - უნიკალური ნომერია, რომელიც ეძლევა ინტერნეტში ჩართულ ყველა კომპიუტერს და შედგება წერტილით დაშრებული ოთხი ნაწილისგან. იგი მისამართის როლს ასრულებს. მაგრამ კომპიუტერების უმრავლესობა იყენებს ასოებისგან შედგენილ დომენურ სახელებს, რაც მომხმარებლებისთვის დასამახოვრებლად გაცილებით ადვილია. ამ მიზნით შეუშავდა Domain Name System - DNS), რომელიც მისამართის ასოებით ჩაწერვის საშუალებას იძლევა.

დომენი ყოველთვის შედგება იერარქიული ელემენტებისგან. მაგალითად, დომენი <http://www.nic.ge> შედგება:

- აბრევიატურა <http://> გამოიყენება ინტერნეტში პროტოკოლის (Hyper Text Transfer Protocol - ჰიპერტექსტის გადაადგილების პროტოკოლი) გადაადგილებისთვის. წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პროტოკოლს, რომელიც WWW-ში გამოიყენება (WWW - World Wide Web; WWW; The Web - ინტერნეტის საშუალებაა გააერთიანოს და გადაადგილოს დოკუმენტები. ვებ-დოკუმენტს ეწოდება „Web page“ (ვებ-გვერდი), გვერდებს შორის კავშირი მომხმარებელს გვერდიდან გვერდზე (ჰიპერტექსტი) გადასვლის საშუალებას აძლევს, სადაც გვერდი განთავსებულია რომელიმე სერვერზე ან მსოფლიოს სხვადასხვა სერვერებზე.);

- აბრევიატურა www სერვერისთვის („server“ - კომპიუტერი ან პროგრამული უზრუნველყოფის პაკეტი, რომელიც ხელს უწყობს კლიენტის კავშირს სხვა კომპიუტერის პროგრამულ უზრუნველყოფასთან ან მონაცემთა ბაზასთან);

- „nic“ - მეორე დონის დომენია (second-level domain);

- „ge“ - უმაღლესი დონის დომენია (top-level domain).

მეორე დონის დომენამდე სახელს შეიძლება დაერთოს სუბდომენი, ხოლო უმაღლესი დონის დომენის შემდეგ, საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება იერარქიული სისტემით განთავსდეს ინდივიდუალური მონაცემებიც.

უმაღლესი დონის დომენი (Top-Level Domain; TLD) - დომენური სახელია, რომელიც თავსდება ინტერნეტის მისამართის სულ ბოლოს. განასხვავებენ ორი სახის უმაღლესი დონის დომენს: 1. დომენური სახელის მფლობელის საქმიანობის დარგის განმსაზღვრელ დომენს (generic top level domain) და 2. ქვეყნის კოდს (CCTLD- Country code top-level domain). gTLD კატეგორიის დომენი შედგება სამი ასოგან და მიუთითებს მომხმარებლის საქმიანობაზე: „com“ - კომერციული ორგანიზაციები, „edu“ - სასწავლო დაწესებულებები, „org“ - არასამთავრობო ორგანიზაციები, „net“ - პროვაიდერები, რომლებიც აწარმოებენ ქსელურ მომსახურებას, „mil“ - სამხედრო დაწესებულებები, „gov“ - სახელმწიფო დაწესებულებები). ამჟამად საერთაშორისო ორგანიზაციები ცდილობენ გააფართოვონ ეს სია, რაც იძლევა კონკურენციის გაზრდის საშუალებას. 2000 წლის 16 ნოემბრის საერთაშორისო შეხვედრაზე, რომელიც სახელების და ნომრების განმსაზღვრელი ინტერნეტის კორპორაცია (ICANN) ატარებდა, დასახელებულ იქნა უმაღლესი დონის ახალი ვარიანტები: „aero“ - ავიატრანსპორტის ინდუსტრიისათვის (რეგისტრატორი - აერონავტიკული კომუნიკაციის საერთაშორისო საზოგადოება), „biz“ - სამეწარმეო საქმიანობისათვის (რეგისტრატორი - JVTeam, LLC), „coop“ - არამომგებიანი კოოპერატივებისათვის (რეგისტრატორი - ბიზნეს კოოპერაციის ნაციონალური ასოციაცია), „info“ - შეუზღუდავი გამოყენებისათვის (რეგისტრატორი - Afilias, LLC), „museum“ - მუზეუმებისათვის (რეგისტრატორი - მუზეუმების დომენების მართვის ასოციაცია), „name“ - შეუძლიათ დაარეგისტრირონ ფიზიკურმა პირებმა (რეგისტრატორი - Global Name Registry, LTD), „pro“ - ბუღალტერებისათვის, იურისტებისათვის, ექიმებისათვის (რეგისტრატორი - RegistryPro, LTD). მაგრამ ჯერჯერობით ჩამოთვლილი დომენები არ არის შემოღებული. სხვადასხვა დონის საერთაშორისო შეკრებებზე ახალი უმაღლესი დონის დომენების შემუშავება ერთერთი სტრატეგიული ამოცანაა.

ქვეყნის კოდი (CCTLD) შედგება ორი ასოგან და მიუთითებს მომხმარებლის სახელმწიფოზე (მაგალითად, „ge“ - საქართველოსთვის,

„de“ - გერმანიისთვის, „uk“ - დიდი ბრიტანეთისთვის). ქვეყნის კოდის უმაღლესი დონის დომენის აღება შეიძლება მხოლოდ ამ ქვეყანაში. აქედან გამომდინარე, საერთაშორისო კომპანიები, რომლებიც აწარმოებენ ბიზნესს მრავალ ქვეყანაში, თავის სახელზე არეგისტრირებენ ათასობით დომენურ სახელს მაგალითად, Tonic Corporation -ს, რომელიც ღონგოს რეზიდენცია, სხვადასხვა კონტინენტზე რეგისტრირებული აქვს 4200 - ზე მეტი დომენი), იგივე შეიძლება ითქვას მრავალ სხვა ორგანიზაციაზე, რომლებმაც სწორედ შეაფასა ინტერნეტის უპირატესობა და დიდი კომერციული მნიშვნელობა.

უმაღლესი დონის დომენისგან განსხვავებით, მეორე დონის დომენს ირჩევს თვითონ დომენის მფლობელი, რისთვისაც ონ ჟურნალში ინდა მიიღოს World Wide Web - ის თავისებურებები. ვებს არ გააჩნია ე. წ. „ყვითელი გვერდები“, სადაც ჩამოთვლილი იქნებოდა არსებული დომენები. სწორედ ეს ჩამოშობს კონფლიქტს მსოფლიოში არსებული და რეგისტრირებული სავაჭრო ნიშნებსა და ახალ დომენს შორის.

გამოვყობთ შესაძლო კონფლიქტების სახეებს:

1. დომენი - დომენი
2. დომენი - სავაჭრო ნიშანი
3. დომენი - საფირმო სახელწოდება
4. სავაჭრო ნიშანი/დომენი - საფირმო სახელწოდება/დომენი

დომენური სახელების მითვისება

ახლო წარსულში რეგისტრაციის დროს დომენურ სახელებს ექსპრესიზა არ უტარდებოდა. დომენური სახელების მითვისება („domain grabbing“, „cyber squatting“) ზემოაღნიშნული პროცესების თანდაყოლილი მოვლენაა. მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში ჯერ კიდევ რამდენიმე წლის წინ „წარმატებულმა ბიზნესმენებმა“ ზუსტად შეაფასეს ინტერნეტის მნიშვნელობა ბიზნესის და კომუნიკაციის განვითარებისთვის და, მომავალში ამ დომენების გაყიდვის მიზნით, თავის სახელზე რეგისტრირეს მრავალი ათასი დომენი, როელიც შეიცავდა ცნობილი ფირმების სახელწოდებებსა და სავაჭრო ნიშნებს და ფიზიკური პირების სახელებს. ამისი საფუძველი კი სწორედ ის გახდა, რომ ფირმები

ვერ აცნობიერებდნენ დომენების მნიშვნელობას. მაგალითად 1994 წელს აშშ-ს მსხვილი კომპანიების მხილოდ ერთ მესამედს გააჩნდა რეგისტრირებული დომენი. ხოლო, მოგვიანებით, როდესაც დომენის მნიშვნელობა ნათელი გახდა და ამ ფირმებს დომენის აღება დასჭირდა, „წარმატებულმა ბიზნესმენებმა“ მათ რამდენიმე ასეული დოლარის ღირებულების მათივე დომენების ყიდვა შესთავაზეს. უნდა აღინიშნოს, რომ, ერთი მხრივ, ბევრ ქვეყანაში ეს სტრატეგია გააძლიერებული აღმოჩნდა და მრავალმა ადამიანმა საკმაოდ დიდი მოგებაც ნახა! შეუძლებელია ან ბიზნესიდან მიღებული თანხების ზუსტი დადგენა. მეორე მხრივ, კი ამ პროცესმა მრავალი სასამართლო დავა წამოჭრა.

2000 წლის მარტში ინგლისის სასამართლოს მიმართა მწერალმა ჯანეტ ვინტერსონმა, რომელმაც შეიტყო რომ მისთვის უცნობი პირის დოქტორ ჰოგარტის სახელზე რეგისტრირებული იყო დომენები jeanettewinterson.com, jeanettewinterson.net, jeanettewinterson.org. აგრეთვე გაიჩინა, რომ ამ პიროვნების მიერ დომენად რეგისტრირებული იყო კიდევ 130 ავტორის სახელი და მან შექმნა ვებ-გვერდი, სადაც ის სთავაზობდა ამ დომენის ყიდვას.

დომენის მითვისებას მრავალი ფორმა ახასიათებს, მაგრამ ყველაზე გავრცელებულია, როდესაც პირი დომენად არეგისტრირებს და იყენებს სხვა იურადიული თუ კერძო პირის სახელს ან სავაჭრო ნიშანს. ადგილობრივი კანონმდებლობები ზუსტად არ განსაზღვრავენ: უნდა განიხილოს თუ არა ნიშნის თუ დომენის მხოლოდ რეგისტრაცია პირის სამეწარმეო საქმიანობის განზრახვად. აქედან გამომდინარე, სასამართლოებს ენიჭებათ უფლება განიხილონ ამ ნიშნების რეგისტრაცია, როგორც კომერციული საქმიანობის განზრახვა. ბელგიაში ვებ-გვერდზე მოთავსებული ინფორმაცია, რომელსაც მიმართავს ნებისმიერი მსურველი, რეკლამად განიხილება.

დომენის მითვისება მიზნად ისახავს სხვისი სავაჭრო ნიშნის, საფირმო სახელწოდების, ფიზიკური პირის სახელის დომენად რეგისტრაციას მისი გამოყენების გარეშე და შემდგომში სახელის/სავაჭრო ნიშნის მფლობელზე გაყიდვას.

გერმანიაში ერთ ფიზიკურ პირზე რეგისტრირებულ აქნა 192 ქვეყნის კოდის უმაღლესი

დონის დომენი, ისეთი როგორც: „citroen.de“, „honda.de“, „hilton.de“. როდესაც მან შესთავაზა ფრანგულ ავტოკონცერნს 4000 გერმანულ მარკად დომენი „citroen.de“ - ს ყიდვა, ფრანკ-ფურტის სასამართლომ გამოიტანა გადაწყვეტილება სიტროენის სასარგებლოდ. მრავალი ქვეყნის სამართლებრივი სისტემა იზიარებს სავაჭრო ნიშნის აუცილებელი გამოყენების პრინციპს. თუ დომენის „მიმთვისებელმა“ მხოლოდ დაარეგისტრირა დომენი მისი გამოყენების განზრახვის გარეშე, ან ვებ - გვერდი წარმოადგენს მხოლოდ საბლანკო გვერდს, საკმაოდ რთული იქნება დომენის გამოყენების ფაქტის დამტკიცება. მაგრამ მიუხედავად ამისა, დიდი ბრიტანეთის სასამართლომ გამოიტანა საწინააღმდეგო გადაწყვეტილება Harrolds Ltd.-ს საქმესთან დაკავშირებით.

კონფლიქტის განხილვა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ჭრილში აგრეთვე პრობლემატურია, რადგან მაშინ უნდა დამტკიცდეს დომენის „კომერციული გამოყენება“, რაც სირთულეს წარმოადგენს დომენის „მიმთვისების“ დროს, როდესაც „მიმთვისებელი“ მიზნად ისახავს დომენის მხოლოდ გაყიდვას და არა გამოყენებას.

კონფლიქტი სავაჭრო ნიშანსა და დომენის შორის

სავაჭრო ნიშნების „ტერიტორიალური“ ბუნება ნიშნავს შემდეგს: საქართველოს კანონმდებლობა გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოში რეგისტრირებულ სავაჭრო ნიშანზე უფლებები დარღვეულია საქართველოში. მაგრამ, თუ ნიშანი, არსებული კანონმდებლობის შესაბამისად, არ არის რეგისტრირებული სავაჭრო ნიშნად საქართველოს ტერიტორიაზე, მას საქართველოში დაცვა არ ენიჭება (გარდა საყოველთაოდ ცნობილი ნიშნებისა).

სავაჭრო ნიშნისგან განსხვავებით, დომენისთვის არ არის გათვალისწინებული ანალოგიური ფორმალობების დაცვა. როდესაც სარეგისტრაციოდ განცხადებული სავაჭრო ნიშანი ქვეყნდება სპეციალურ ჟურნალში, სამი თვის განმავლობაში პირს, რომელსაც რეგისტრირებული აქვს მსგავსი ან იდენტური სავაჭრო ნიშანი, შეუძლია გამოთქვას თავისი პროტესტი. დომენების რეგისტრაციის დროს არ არის გათვალ-

ისწინებული მსგავსი პროცედურა და უფლება დომეინზე პირს ენიჭება „პირველი გამოყენების პრინციპის“ („first come, first served“) საფუძველზე. პრობლემა კი შემდეგშია: როგორ შეუძლია სავაჭრო ნიშანის გამოყენებაზე ექსკლუზიური უფლებების მფლობელს წინ აღუდგეს მსგავსი ან იდენტური დომეინის გამოყენებას? სხვადასხვა ქვეყანაში გათვალისწინებულია განსხვავებული წესები. მაგალითად, შვედეთში რეგისტრაციაში ტარდება მხოლოდ ქვეყანაში რეგისტრირებული იურიდიული პირების დომეინები და ფიზიკური პირებისთვის არ არის გათვალისწინებული ანალოგიური ფორმალობა. კომპანიას შეუძლია დაარეგისტროს თავის სახელზე მხოლოდ ერთი დომეინი, რომელიც შეესაბამება კომპანიის სახელწოდებას (სავაჭრო ნიშანი არ შეიძლება დარეგისტრირდეს, თუ არ შეიცავს საფირმო სახელწოდების ნაწილს მაინც). ანალოგიური წესი გათვალისწინებულია ავსტრალიაში, ფინეთში, პორტუგალიაში, ისრაელსა და იტალიაში. აღნიშნული მექანიზმი წარმოადგენს პროდუქციის და ფირმის დაცვის კარგ საშუალებას იმ პირებისგან, ვინც დაარეგისტრირა დომეინი არაკეთილსინდისიერი გამოყენების მიზნით.

საქმე რთულდება, როდესაც დომეინი ეკუთვნის ფიზიკურ პირს, რომელიც არ ეწევა სამეწარმეო საქმიანობას.

სავაჭრო ნიშნების სამართლის ნორმებსაც არ ძალუძს სრულად დაიცვას სავაჭრო ნიშნები დომეინების მიმთვისებლებისგან. იმ შემთხვევაში, თუ „მიმთვისებელი“ არ იყენებს დომეინს, ან იყენებს მას სხვა საქონლის ან მომსახურების აღსანიშნავად - ეს არ გამოიწვევს საზოგადოებისა შეცდომაში შეყვანას, და ნიშნის მფლობელისთვის რთული იქნება მისი უფლებების დარღვევის ფაქტის დამტკიცება. ბრიუსელის სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, კომპანია, რომელიც იყენებს სხვა პირის სავაჭრო ნიშნად რეგისტრირებულ სახელს, უნდა ვებ-გვერდის დახურვით შეწყვიტოს დომეინის გამოყენება (მაგრამ სასამართლოს მიერ საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე მას უნარჩუნდება დომეინის რეგისტრაცია).

ღლიად რჩება შემდეგი საკითხები:

1.1. როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი, თუ ორი

ფირმიდან, რომლებსაც საქონლის ან მომსახურების სხვადასხვა კლასებისათვის რეგისტრირებული აქვთ ერთნაირი სავაჭრო ნიშანი, და ერთ-ერთი მათგანი პირველი გამოიყენებს ან დაარეგისტრირებს თავის სახელწოდებას ან სავაჭრო ნიშანს დომეინად? უპირატესობა უნდა გადაწყდეს „პირველი გამოყენების/რეგისტრაციის“ პრინციპით.

2. შესაძლებელია თუ არა ამ წესის გამოყენება უცხოური კომპანიების მიმართ, რომლებსაც არ აქვთ რეგისტრირებული სავაჭრო ნიშნები ამ ქვეყნის ტერიტორიაზე?

3. ეწინააღმდეგება თუ არა დომეინის რეგისტრაცია, რომელმაც შემდგომში შესაძლებელია ხელი შეუშალოს სხვა დომეინის რეგისტრაციას, სავაჭრო ნიშნების კანონმდებლობას?

გერმანიის სასამართლო პრაქტიკაში გამოიყოფა რამდენიმე პრიორიტეტი:

- უპირატესობა ენიჭება რეგისტრირებულ სავაჭრო ნიშანს (პრიორიტეტი ათვლება განცხადების შეტანის მომენტიდან); ანალოგიურად წყდება საკითხი დომეინებისათვის, რომლებსაც პრიორიტეტი ენიჭებათ სპეციალურ მარეგისტრირებელ ორგანოში განცხადების შეტანის მომენტიდან;

- დომეინი უნდა „გამოიყენებოდეს“; თუ განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში დომეინი არ გამოიყენება, რეგისტრაცია შეიძლება გაუქმდეს;

- დომეინი უნდა გამოიყენებოდეს „კომერციული მიზნით“, სხვა მიზნით გამოყენებული დომეინი სავაჭრო ნიშნის მფლობელის უფლებების დარღვევად არ მიიჩნევა. ამ პრინციპიდან გამომდინარე რთულია ისეთი ნიშნის დაცვა, რომელსაც დომეინად იყენებს ფიზიკური პირი ან არამომგებიანი ორგანიზაცია.

ბელგიაში წარმოიშვა ერთი საინტერესო სასამართლო პრეცედენტი: Tractebel დიდი და ცნობილი კომპანიაა ბელგიაში, რომელმაც 1996 წელს დაარეგისტრირა დომეინი „Tractebel.be“. 1997 წელს კი მან შეიტყო, რომ ერთ-ერთმა ამერიკულმა კომპანიამ, სხვა ბელგიური კომპანიების სახელებთან ერთად, რეგისტრაციაში გაატარა დომეინი „Tractebel.com“. ბელგიურმა კომპანიამ მიმართა სასამართლოს მოთხოვნით - აეკრძალა ამერიკული კომპანიისთვის დომეინის

გამოყენება. სასამართლომ გამოიტანა შემდეგი გადაწყვეტილება: Tractebel - ს ეკუთვნოდა სახელი „Tractebel.be“, მოპასუხის მიერ „Tractebel.com“ -ის რეგისტრაცია არ წარმოადგენს კეთილსინდისიერი კონკურენციის დარღვევას. ამ მოსაზრებით სასამართლომ უარი თქვა საქმის აღძვრაზე. შემთხვევა სასამართლომ შეაფასა როგორც „შესაძლებლობის გამოყენება“ და ამრიგად სამართალდარღვევად არ მიიჩნევა. ინტერნეტში ჩართვის „შესაძლებლობის გამოყენება“ სასამართლოსათვის ყველაზე გავრცელებული არგუმენტია. Tractebel -ს შეეძლო მიემართა InterNIC - ისთვის (საქმიანობის აღმნიშვნელი უმაღლესი დონის დომენების საერთაშორისო მარეგისტრირებელ ორგანიზაციისათვის) მოთხოვნით: ამერიკული კომპანიისთვის, რომლისთვისაც კარგად იყო ცნობილი Tractebel -ის არსებობის შესახებ, აეკრძალა დომენის გამოყენება ან გაუქმებინა რეგისტრაცია.

როგორც აღვნიშნეთ, სავაჭრო ნიშნის მფლობელს მოეთხოვება ნიშნის აუცილებელი გამოყენება. მფლობელის მიერ თავისი სავაჭრო ნიშნის დომენად უბრალო რეგისტრაცია, როგორც წესი, დომენის ავტომატურ დაცვას არ ანიჭებს. უფლებამოსილი ორგანო (ადმინისტრატორი) აძლევს მას დომენის იმისათვის, რომ მისი კომპიუტერი ჩართოს ინტერნეტში. აგრეთვე, სავაჭრო ნიშნის მფლობელის უფლება - წინ აღუდგეს დომენის მფლობელის მიერ დომენის გამოყენებას - წარმოიშობა ნიშნის გამოყენებაზე პრიორიტეტის დადგენის მომენტიდან. ხოლო, დომენის გამოყენების პრიორიტეტის აღმოცენების მომენტი ზუსტად არ არის დადგენილი. მიზანშეწონილია, რომ პრიორიტეტი დომენზე დადგინდეს მისი რეგისტრაციის თაობაზე განცხადების შეტანის მომენტიდან (რასაც ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა უკვე ითვალისწინებს).

სირთულეს წარმოადგენს ისეთი შემთხვევა, როდესაც საქმე გვაქვს მსგავს, მაგრამ არაიდენტურ ნიშნებთან. ეს კონფლიქტი არ არის ახალი სავაჭრო ნიშნების სამართლისათვის, მაგრამ დომენებთან დაკავშირებით წამოიჭრება შემდეგი კითხვა: ნიშნის რა ელემენტი უნდა იყოს შედარებული მსგავსების შემთხვევაში? შესაძლებელია, პასუხი შემდეგია: მხოლოდ მეორე დონის დომენი. აქედან გამომდინარე,

სავაჭრო ნიშნების კანონმდებლობის თვალსაზრისით, კომპანია „GAMMA“-ს დომენი „gamma.ge“ დომენი „gamma.com“ - ის ან „gamma.edu“ - ს იდენტურია. მსგავსება მხოლოდ მაშინ იქნება „სახიფათო“, თუ ორი სხვადასხვა ფირმა იყენებს მსგავს ნიშნებს საქონლის ერთი კატეგორიისთვის. მაგალითად, თუ ფირმა ა -ს რეგისტრირებული აქვს სავაჭრო ნიშანი „GAMMA“ სიგარეტის ნაწარმისთვის, მას არ შეუძლია აუკრძალოს სხვა ფირმას გამოიყენოს დომენი „gamma“, რომელიც გამოიყენება ვებ-გვერდისთვის, სადაც მოთავსებულია ფარმაცევტული პროდუქციის რეკლამა (გამონაკლისს წარმოადგენს შემთხვევა, როდესაც ფირმა ა არის საყოველთაოდ ცნობილი). ზემოთ მოყვანილი შემთხვევა კიდევ ერთხელ გვჩვენებს დომენის დიდ მნიშვნელობას. თუ ორ კომპანიას თავის სახელზე რეგისტრირებული აქვს იდენტური სავაჭრო ნიშანი, მაგრამ საქონლის ან მომსახურების სხვადასხვა კატეგორიისათვის, ორივე კომპანიას აქვს დომენი „gamma.ge“ ან „gamma.com“ - მიღების თანაბარი უფლება. მაგრამ, რადგან შესაძლებელია მხოლოდ ერთი „gamma.ge“ -ს (შესაბამისად, დომენი „gamma.com“) არსებობა, უპირატესობა მიენიჭება იმ კომპანიას, რომელიც პირველი მიმართავს დომენის მარეგისტრირებელ შესაბამის ორგანოს. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა (მაგ., გერმანიის და შვედეთის) არარეგისტრირებულ სავაჭრო ნიშნებს იცავს ისეთივე რეჟიმით, როგორც რეგისტრირებულს იმ პირობით, თუ ისინი „საზოგადოებისათვის ცნობილია“. სხვა ქვეყნებში კი, მათი დაცვა შესაძლებელია არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის, ინგლოსისა და აშშ-ში Passing Off - ის წესების საფუძველზე. თუ ორგანიზაციას არ გააჩნია სავაჭრო ნიშანი, პრიორიტეტის უფლება ეფუძნება საფირმო სახელწოდების გამოყენების უფლებას. ანალოგიური წესი გამოიყენება უცხოური ორგანიზაციების მიმართაც. არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღკვეთის კანონმდებლობის ნორმების გამოყენება შესაძლებელია აგრეთვე იმ შემთხვევაში, თუ კომერციულ საქმიანობაში პირი დომენად სხვა პირის სავაჭრო ნიშნის ელემენტს გამოიყენებს.

რადგან დომენის რეგისტრაცია და მისი შემდგომი გამოყენება შეუძლებელია სპეციალური მარ-

ეგისტრირებული ორგანოს ჩაურევლად, ეს ორგანო აგრეთვე არის ამ ურთიერთობების ერთერთი მხარე. ეს ორგანო უდებს აპლიკანტს სტანდარტულ ხელშეკრულებას, რომლის თანახმადაც აპლიკანტი აძლევს ორგანოს პირობას არ გამოიყენოს დომეინი მესამე პირის საზიანოდ და როიმ წარმოდგენილი დომეინი არ ლახავს სხვა პირის უფლებებს. შესაძლებელია აპლიკანტის მიერ არჩეული დომეინი გამოქვეყნდეს ორგანოს სპეციალურ პერიოდულ გამოცემაში და დაინტერესებულ პირებს მიეცეს საშუალება დადგენილ ვადაში წარმოადგინონ თავისი დასაბუთებული პრეტენზიები. მაგალითად, ფინეთში ასეთი ფუნქცია ეკისრება სახელმწიფო უწყებას - ტელეკომუნიკაციის მართვის ცენტრს. ანალოგიური პრობლემები წარმოიშობა სერვის-პროვაიდერებთან დაკავშირებით (ეს საკითხები პრიორიტეტულად იქცა ისეთი კომპანიებისათვის, როგორცაა CompuSServe და American Online).

როგორ გადაწყდება კონფლიქტი ორ სხვადასხვა ქვეყანაში რეგისტრირებულ მსგავს ან იდენტურ სავაჭრო ნიშნის საფუძველზე შექმნილ დომეინებს შორის? კონფლიქტი წამოიჭრება მხოლოდ მაშინ, როდესაც უცხოური კომპანია თავის ვებ-გვერდზე მოთავსებულ ნიშანს გამოიყენებს მეორე ქვეყანაში. საკითხის გადასაწყვეტად მიმართავენ შემდეგ კრიტერიუმებს:

11. გათვლილია თუ არა რეკლამირებული საქონელი ამ ბაზარზე და ამ ქვეყნის მომხმარებელზე;
22. მითითებულია თუ არა ვებ-გვერდზე რეკლამის განთავსების უცხოურ წარმოშობაზე;
33. იძლევა თუ არა ვებ-გვერდი უცხოური მფლობელისა და უცხოური სავაჭრო ნიშნის იდენტიფიკაციის საშუალებას.

ზხოგიერთ ქვეყანაში გამოიყენება აგრეთვე სავაჭრო ნიშნების და მომხმარებლის უფლებების დაცვის ნორმებიც, რომლებიც მოითხოვენ საქონლის წარმოშობის, დამამზადებლის შესახებ სრული ინფორმაციის განთავსებას, კრძალავენ შედარებითი რეკლამის, ფიზიკური პარების ან ცხრილი პიროვნებების სახელების გამოყენებას და სხვ.

სააინტერესოა განვიხილოთ ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც პირს უარი ეთქმევა სავაჭრო ნიშნად აღწერილობითი ხასიათის სიტყვის ან გან-

მასხვავებელუნარო ნიშნის რეგისტრაციაზე. მაგრამ ამ სიტყვის რეგისტრაცია დომეინად შესაძლებელია (მაგ., გერმანიაში გახეთის ან ჟურნალის (რომელთა ძირითადი მიწათულება ეკონომიკა) რედაქტორს შეუძლია რეგისტრაციაში გაატაროს „wirtschaft-online.de“ („Wirtschaft“ ნიშნავს „ეკონომიკა“). მარეგისტრირებული ორგანო ამ საკითხს უდგება „პირველი განცხადების“ და „შესაძლებლობის გამოყენების“ პრინციპით.

კონფლიქტი საფირმო სახელწოდებისა და დომეინს შორის

უფრო რთულია კომპანიები საფირმო სახელწოდების დაცვა. ზოგადი წესის მიხედვით (მათ შორის საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით) საწარმოს სახელწოდებაზე უფლების აღმოცენება არ არის დაკავშირებული მია რეგისტრაციასთან, არამედ ეფუძნება „პირველი გამოყენების პრინციპს“. აქედან გამომდინარე: 1. ორ ან მეტ ორგანიზაციას შეიძლება ჰქონდეს მსგავსი ან ერთნაირი სახელწოდება; 2. არ არის გამორიცხული, რომ ეს ორგანიზაციები მოდვაწობდნენ ერთ სფეროში, ან ეწეოდნენ მსგავს საქმიანობას; 3. საწარმოები, შესაძლოა, არც იყვნენ გეოგრაფიულად დაშორებული. საფირმო სახელწოდებაზე ექსკლუზიური უფლება გულისხმობს შემდეგს: ქვეყნის ტერიტორიაზე ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს არ აქვს უფლება თავის სახელწოდებად გამოიყენოს სხვა პირის მსგავსი ან ანალოგიური სახელი.

იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს ორი ერთნაირი სახელწოდების ორგანიზაცია (ამისი შესაძლებლობა კი მკვეთრად იზრდება საერთაშორისო ბაზარზე გასვლის დროს), ორვეს აქვს თავისი სახელის დომეინად გამოყენების უფლება. მაგრამ რადგან დომეინს უნიკალურობა ახასიათებს და ერთი დონის დომეინი შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთ ეგზემპლარში, იმოქმედებს „პირველი მიმართავს რეგისტრაციის პრინციპი“.

კონფლიქტი დომეინებს შორის

მრავალი ქვეყნის სამოქალაქო სამართალი აღიარებს პირის უფლებას გამოიყენოს, თვითონ ან/და აუკრძალოს სხვას თავისი სახელის გამოყენება. აქედან გამომდინარე, პირს უფლება აქვს თავისი სახელი გამოიყენოს კომერციულ ურთ-

იერთობებში. თუ პირი კომერციულ ურთიერთობებში სავაჭრო ნიშნად იყენებს თავის სახელს ან ხელმოწერას, რომელიც სხვა პირის (რომელსაც აგრეთვე აქვს სახელის გამოყენების უფლება) სახელის (რომელიც აგრეთვე გამოიყენება ამგვარ ურთიერთობებში) ანალოგიურია და შეცდომაში შეყვას საზოგადოება, შეიძლება მოეთხოვოს სახელის კომერციული გამოყენების შეწყვეტა, თუ მან იცოდა ან მას უნდა სცოდნოდა კონფლიქტის წარმოშობის შესაძლებლობაზე (არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღკვეთის პრინციპი). ამ პრინციპის გამოყენება გამართლებულია მხოლოდ კომერციულ ურთიერთობებში და არაფერო აქვს საერთო პირად, სახელმწიფო თუ არანომებიან საქმიანობასთან. ბიზნესის მესაკუთრეს პასუხისმგებლობა ეკისრება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მას არ ჰქონდა ზიანის მიყენების განზრახვა. კანონი ითვალისწინებს კომპენსაციის გადახდას.

დომენის მესაკუთრეს უფლება აქვს წინ აღუდგეს სხვა პირის მიერ არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის მიზნით მსგავსი დომენის გამოყენებას (სავაჭრო ნიშნების სამართლის პრინციპების გამოყენების ანალოგიით). მაგრამ ამის მარეგულირებელი ნორმები დღეისათვის შემუშავებული არ არის და თავისი ინტერესების დასაცავად ფირმები თავის სახელზე არეგისტრირებენ რამდენიმე მსგავს დომენს და ქმნიან „დომენური სახელების პაკეტებს“.

ინტერნეტის მისამართი ხდება საბაზრო ურთიერთობების სრულფასოვანი ობიექტი, რომლის გასხვისება შესაძლებელია ხელშეკრულების საფუძველზე. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არჩეული დომენი არ უნდა ლახავდეს მესამე პირის კანონიერ ინტერესებს.

არ არის აუცილებელი, რომ დომენად პირმა თავისი სრული სახელწოდება ან რეგისტრირებული სავაჭრო ნიშანი გამოიყენოს (მაგ. ფირმა „Alpha Beta ^Partners“ შეუძლია დომენად დაარეგისტროს „alphalaw.ge“, მიუხედავად იმისა, რომ სიტყვა „alphalaw“ დაცული არ არის. აგრეთვე, ეს სიტყვა შესაძლოა რეგისტრირებული იყოს სხვა ქვეყანაში როგორც სავაჭრო ნიშანი.). ავსტრალიაში კი, კანონი აღიარებს რა დომენის უნიკალურობას, მოითხოვს, რომ დომენად გამოყენებული იყოს პირის სრული სახელ-

წოდება; რეგისტრაციისთვის განცხადებული დომენი არ უნდა იყენებდეს საქონლის ან მომსახურების აღმნიშვნელ ზოგად სიტყვას (მაგ., „დენიო“, „საბანკო“, „კომპანია“, „ფირმა“, „მალაზია“, „კომპიუტერი“ და ა.შ.) და არც ავსტრალიის გეოგრაფიული ერთეულის დასახელებას, ანუ აღიარებს განმასხვავებელუნარიანობის პრინციპს. კონფლიქტს ადგილი ექნება იმ ორგანიზაციების დომენებს შორის, რომლებსაც აქვთ მსგავსი სახელწოდება.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, უფლებამოსილი ორგანოები რეგისტრაციის დროს პრიორიტეტს ანიჭებენ იმ აპლიკანტს, რომელმაც პირველმა მოითხოვა ეს. აქედან გამომდინარე, კონფლიქტი ერთნაირი მეორე დონის დომენებს შორის, რომელსაც ერთი უმაღლესი დონის დომენი აქვს, არ წარმოიშვება. საკითხის ამგვარმა გადაწყვეტილებამ მრავალი პირის უკმაყოფილება გამოიწვია.

დომენის მფლობელს შეუძლია დადგენილი წესით მიმართოს განცხადებით უფლებამოსილ ორგანოს დომენის სავაჭრო ნიშნად რეგისტრაციისათვის.

განვიხილოთ შემდეგი შემთხვევა, როდესაც ქვეყანაში რეგისტრირებული „ადგილობრივი“ სავაჭრო ნიშნის მფლობელი მოითხოვს „ადგილობრივი“ თუ უცხოური მესამე პირისგან ინტერნეტში არ გამოიყენოს იდენტური ან მსგავსი ნიშანი. წამოიჭრება კითხვა: ვალდებულია თუ არა დომენის რეგისტრაციის მსურველი ჩაატაროს მსოფლიოში არსებული და რეგისტრირებული სავაჭრო ნიშნების კვლევა? ვალდებულია, რადგან უფლება სავაჭრო ნიშანზე ჩაითვლება დარღვეულად, თუ მესამე მხარე „იყენებს“ მსგავს ან იდენტურ ნიშანს (დომენს) სავაჭრო ნიშნის რეგისტრაციის ქვეყანაში. მაგრამ, თუ ვებ-გვერდი არ არის გათვლილი იმ ქვეყნის მომხმარებელზე, სადაც რეგისტრირებულია სავაჭრო ნიშანი, დომენი არ ითვლება გამოყენებულად „ამ ქვეყანაში“ (ეს პრაქტიკა გათვალისწინებულია ბელგიის, გერმანიის, ფინეთის, პორტუგალიის, ესპანეთის და შვედეთის კანონმდებლობით).

იტალიის კანონმდებლობა ითვალისწინებს განსხვავებულ წესს: მიჩნეულია, რომ კონფლიქტი შესაძლებელია წარმოიშვას მხოლოდ ვებ-გვერ-

ღიას მფლობელსა და ამ ქვეყანაში რეგისტრირებული საავტორო ნიშანს შორის. ამ პრინციპიდან გამომდინარე, თუ საქართველოს რეზიდენტი დომეინად გამოიყენებს სიტყვა „barilla“ - ს (მსოფლიოში კარგად ცნობილი იტალიური მაკარონი და იტალიაში რეგისტრირებული საავტორო ნიშანია) და ვებ-გვერდზე მოათავსებს მის მიერ წარმოებული მაკარონის პროდუქციის რეკლამას, ეს დარღვევად არ მიიჩნევა.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, საზღვარგარეთის ქვეყნებში საინტერესო გამოცდილება და სასსამართლო პრაქტიკაა დაგროვილი. ჩვენს ქვეყ-

ანაშიც წარმოიშვა პირველი სასამართლო დავა, რომელიც საზოგადოებაში „MMC“-ს სახელითაა ცნობილი. მაგრამ საზოგადოებაში და საქმიან ურთიერთობებში დავების და კონფლიქტების მიუხედავად, კანონმდებლობა ჯერ-ჯერობით აბსოლუტური „დუმილითაა“ მოცული. საქართველოს ინტელექტუალური საკუთრების ასოციაცია უცხოელი პარტნიორების დახმარებით იწყებს პროგრამას, რომლის მიზანია საქართველოში ინტერნეტის პოპულარიზაცია, აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა და საერთაშორისო დოკუმენტების მოთხოვნების დანერგვა.

ნილო კუნცევა-ბაბაშვილი,
საქართველოს ინტელექტუალური საკუთრების
ასოციაციის თავმჯდომარე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

11. The International Intellectual Property, Commentary and Materials; Frederick Abbott, T.Cottler, F.Gurry; Kluwer Law International; The Hague - London - Boston, 1999;
22. „Law and the information superhighway“, Henry H. Perritt; Wiley Law Publishing, John Wiley and Sons, Inc; New York, Chishester - Toronto - Singapore, 1996;
33. „The management of Internet Names and Addresses: Intellectual Property Issues, Report of the WIPO Internett Domain Name Process, 1999;
44. Internet Business: Der Weg zu erfolgreichem, Online, Marketing und Electronic Commerce; Internet Verlag, August Nr. 4 / 2000;
55. The Whole Internet: User's Guide and Catalog, Ed Krol, O'Reilly and Association, Inc, 1994;
65. Paralegal Guide to Intellectual Property; Valerie J. Atkinson, Wiley Law Publication, 1997;
77. „New media and society“, SAGE Publication, Vol.2, N 2, June 2000;
83. „International Information Technology Law“, editor - D. Campbell, John Wiley and Sons, 1997;
- 9). The new Information Infrastructure. Strategies for U.S. Policy; editor - William J. Drake, The 20th Century Fund Press, New York, 1995;
10. „Software and Intellectual Property Protection“, Bernard A. Galler, Quorum Books, Westport, Connecticut. - London, 1995;
11. Who owns Information? From Privacy to Public Access; Anne Wells Branscomb, Basic Books, A Division of Harpor Collins Publ., 1994;
12. „Using ICANN's UDRP: Process“, <http://eon.law.harvard.edu/udrp/process.html>
13. <http://www.icann.org/udrp/udrp.htm>
14. „Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy“, <http://www.icann.org/udrp/udrp-policy-24oct99!.htm>
15. <http://www.icann.org/udrp/staff-report-24sept99.htm>

16. „Rules for UDRP“, <http://www.icann.org/udrp/udrp-rules-24oct99.htm>
17. „Policies on Cybersquatting“, <http://www.domainhandbook.com/comp-bills.html>
18. „Webverting: Unfair Competition and Trademarks on the Internet“, AIJA Law Library; editor - Matthias W. Stecher, Huwer Law International, London - The Hague - Boston, 1999;
19. „The Georgian Domain Name Registry“, <http://georgia.net.ge/domain/>
20. „ICANN credits Ten New Domain Name Registrars“, <http://www.icann.org/announcements/icann-pr21dec99.htm>
21. „ICANN Staff Report“, <http://www.icann.org/santiago/udrp-staff-report.htm>
22. „Model UDRP for Voluntary Adoption by Registrars“, <http://www.icann.org/santiago/registrar-disputte-policy.htm>
23. „A Structural Overview“, <http://www.icann.org/general/structure.htm>
24. „ICANN EU: Questions for candidates“, <http://angua.rince.de/icann-europe/msg0097.html>
25. „Guide to UDRP Procedure and Policy“, Zak Muscovitch, <http://boalt.org/UDRP/UDRP-policy-guide.html>
26. „Country Code Top Level Domain“, <http://www.iana.org/cctld/cctld.htm>
27. „New TLD Program“, <http://www.icann.org/tlds/>
28. „Comparion of Bylaws proposals for a new Internet Corporation“, <http://www.domainbook.com/comp-bylaws.html>
29. „ISPA Advisory 4: ICANN - A Primer“, <http://www.ispa.org.za/advisory4.htm>
30. <http://cybr.law.harvard.edu/property/domain/icann2.html>
31. „USA Department of Commerce, Management of Internet Names and Addresses“, <http://www.icann.org/general/white-papr-05jun98.htm>

გამარტივებული წესით ფულადი დავალიანების გადახდევის შესახებ საქმეზე წარმოების აღკვეცა

1 საქართველოში მიმდინარე რეფორმების ფონზე ჩვენი სახელმწიფოს სწრაფვამ ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიოს განვითარებულ სახელმწიფოთა რიგში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ქვეყნის შიგნით მოქმედი ნორმატიული ბაზის სრულყოფის პრობლემა. ჯერ კიდევ 1995 წლის 24 აგვისტოს საქართველომ ახალი კონსტიტუციის მიღებით საჯაროდ გამოხატა დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს მშენებლობის სურვილი და უარი თქვა საზოგადოების მართვის არადემოკრატიულ მეთოდებსა და სამართლის ტოტალიტარულ რეჟიმზე, რომელიც ჩვენი ქვეყნის უახლოეს წარსულში სახელმწიფოს მართვის ძირითად საშუალებას წარმოადგენდა და გარეგანი სილამაზის ტოლოფას შინაგან ბოროტებას მალავდა.

2 მნიშვნელოვანი სამართლებრივი აქტების მიღების კვალობაზე, საქართველომ 1997 წლის 14 ნოემბერს საქართველოს ახალი „სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის“ მიღებით კიდევ ერთი აგური შემატა სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის საძირკველს, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ნორმატიულ ბაზას. მართალია, საქართველოს ახალი „სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი“ მისი მიღებოდან თითქმის ერთნახევარი წლის შემდეგ - 1999 წლის 15 მაისს შევიდა ძალაში, მიუხედავად ამისა, ის იმ უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტაგანა, რომელმაც პირველად თანამედროვე ქართული სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ისტორიაში მოახდინა რადიკალური შემობრუნე-

ბა საბჭოური სამოქალაქო სამართლის პროცესისაგან და განამტკიცა ადამიანის მოქალაქის კონსტიტუციით აღიარებული პრინციპების: უფლებათა სასამართლო წესით დაცვა, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, მხარეთა შევებრებითობა, დისპოზიციურობა, და სხვა ღირებულებათა რეალიზაციის რეალური პროცესუალური გარანტიები და მექანიზმები.

საქართველოს ახალი „სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის“ მიღებით „ანონდებელმა განამტკიცა რა უფლებათა დაცვას სხვადასხვა პროცესუალური ფორმები, საფუძველი დაუდო სამოქალაქო წარმოების დაყოფას შემდეგ სახეებად: სასარჩელო წარმოება, გამარტივებული წარმოება, უდავო წარმოება. როგორც ენობილია, სამოქალაქო სამართალწარმოების სხე ეს არის სასამართლოების მიერ საქმეთა განილვისა და გადაწყვეტის გარკვეული პროცესუალური წესრიგი და მათი ერთმანეთში არევაში ლიდება მიგვიყვანოს სასამართლოს მიერ საქმეთა არასწორ განხილვასა და, შესაბამისად, საქმეზე არასწორი გადაწყვეტილების მიღებამდე.

ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ დემოკრატიული საქართველოს განვითარების ამ ეტაპზე „გამარტივებული წარმოება“ საკანონმდებლო ნოვაციას წარმოადგენს, მაგრამ უდავოა ისიც, რომ საქმეთა განხილვის გამარტივებულ წესს შორეულ ისტორიულ წარსულში აქვს გამჯდარი ფესვები და ის თანამედროვე სამოქალაქო სამართალწარმოების ძირაპოვრი არ არის. ის-

ტორიულად გამარტივებული წარმოება აღიძვრებოდა კრედიტორის განცხადებით, რომლის საფუძველზეც სასამართლო გასცემდა ბრძანებას, რის შედეგადაც კრედიტორი დროის მცირე მონაკვეთში და მცირე ხარჯების გაღებით ახდენდა დარღვეული უფლების სასამართლო წესით დაცვასა და აღდგენას.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი გამარტივებული წესით ორი კატეგორიის საქმეებს განიხილავს: თამასუქისა და ჩეკის თაობაზე აღძრულ სარჩელებს (მუხ:292-301) და ფულადი დავალიანების გადახდევინების შესახებ აღძრულ საქმეებს (მუხ:302-309). წინამდებარე საჟურნალო სტატიით არ ვაცხადებთ პრეტენზიას მთლიანად გამარტივებული წარმოების განხილვა-დახასიათებაზე, არამედ სათაურიდან გამომდინარე, მხოლოდ გვსურს ყურადღება გავამახვილოთ ფულადი დავალიანების გადახდევინების თაობაზე წარმოშობილ სამოქალაქო საქმეებზე წარმოების აღძვრის თავისებურებებზე. წინამდებარე საჟურნალო სტატია წარმოადგენს მოკრძალებულ ცდას წარმოჩენილ იქნეს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ის საკანონმდებლო ხარვეზები, რომლებიც სასამართლო პრაქტიკაში აღნიშნული ინსტიტუტის დანერგვის სირთულეებს ქმნის.

ფულადი დავალიანების გადახდევინების თაობაზე წარმოშობილ სამოქალაქო საქმეებზე წარმოების აღძვრის ინიციატორად გვევლინება კრედიტორი, რომელიც ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე მეორე მხარისაგან ვერ იღებს რა შემხვედრ დაკმაყოფილებას, ახდენს დარღვეული უფლების სასამართლო წესით დაცვის პრინციპის რეალიზაციას და სასამართლოს მიმართავს განცხადებით, რომ მოვალის მიმართ გაცემულ იქნეს ფულადი დავალიანების გადახდევინების შესახებ სასამართლო ბრძანება. ამრიგად, სამოქალაქო წარმოების აღნიშნული სახის აღძვრა ხდება კრედიტორის განცხადების საფუძველზე და, შესაბამისად, წარმოების ამ სახეს გააჩნია მხარეები განმცხადებლისა და მოპასუხის სახით. ამასთან, აღსანიშნავია ის, რომ განცხადება სასამართლოში შეიძლება შეტანილი იქნეს როგორც უშუალოდ განმცხადებლის (კრედიტორის) მიერ, ისე მისი კანონიერი წარმომადგენლის მეშვეობით.

კრედიტორის მიერ სასამართლოში განცხადების შეტანა მოპასუხისათვის დავალიანების გადახდევინების შესახებ სასამართლო გადახდის ბრძანების გაცემის მოთხოვნით მისი უფლება, კანონით გარანტირებული შესაძლებლობაა და არა ვალდებულება. თუ კრედიტორი (მოთხოვნის მფლობელი) თვლის, რომ მისი დარღვეული უფლების აღდგენისა და დაცვის ეფექტურ საშუალებას სარჩელი წარმოადგენს, მას უფლება აქვს იგივე საფუძველით მოთხოვნა სასამართლოში წარადგინოს სარჩელის ფორმით. მხოლოდ, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ამ შემთხვევაში საქმე განიხილება საერთო სასარჩელო წესით ჩვეულებრივ იმ ხარჯებისა და დროის გათვალისწინებით, როგორც ეს უფლებათა დაცვის სასარჩელო ფორმისთვისაა დამახასიათებელი. სწორედ, აღნიშნულზე მიუთითებს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 302-ე და 303-ე მუხლები, სადაც ნათქვამია, რომ „ამ თავში ჩამოყალიბებული გამარტივებული წესით შეიძლება განხილულ იქნეს მოთხოვნები გარკვეული ფულადი დავალიანების გადახდევინების შესახებ“ და „განცხადება, რომელიც საქმის გამარტივებული წესით განხილვის საფუძველია, მიზნად უნდა ისახავდეს სასამართლოს მიერ დავალიანების გადახდევინების შესახებ ბრძანების მიღებას“.

მართებული იქნება იმის აღნიშვნა, რომ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 302-ე მუხლი სხვა ქვეყნების საპროცესო კოდექსებისაგან განსხვავებით, არ აკონკრეტებს თუ რა საფუძველზე შეიძლება მოითხოვოს განმცხადებელმა ფულადი დავალიანების გადახდევინება ე.ი. კანონმდებელი უშვებს ნებისმიერი საფუძველებიდან გამომდინარე ფულადი დავალიანების გადახდევინების თაობაზე მოთხოვნის წარდგენას სასამართლო გადახდის ბრძანების გაცემის მოთხოვნით ანუ სასამართლო უფლებამოსილია გადახდის ბრძანება ფულადი დავალიანების გადახდევინების შესახებ მიიღოს ნებისმიერი ფულადი ხასიათის ვალდებულებითი ურთიერთობებიდან გამომდინარე, გარდა ორი შემთხვევისა. კერძოდ, როდესაც მოთხოვნის წამოყენება დამოკიდებულია ჯერ კიდევ შეუსრულებელ საპასუხო გადახდაზე და როდესაც ბრძანება დავალიანების გადახდევინების შესახებ მხარეს უნდა ეცნობოს საჯარო (ოფიციალური) გამოცხადების გზით.

იმისათვის, რომ განცხადება ფულადი დავალიანების გადახდების სასამართლო ბრძანების გაცემის შესახებ წარმოებაში იქნეს მიღებული, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს გარკვეულ პირობებს ანუ უნდა გააჩნდეს ის რეკვიზიტები, რომელთა დაცვის გარეშე სასამართლო უარს ეტყვის განმცხადებელს წარმოდგენილი განცხადების მიღებაზე და შესაბამისად, მის განხილვაზე. განცხადება, რომელიც გამარტივებული წესით საქმის განხილვის საფუძველია, შედგენილ უნდა იყოს წერილობითი ფორმით და შეიცავდეს მითითებას შემდეგ საკითხებზე:

1) სასამართლოს დასახელება, რომელშიც შეიტანება განცხადება;

2) განმცხადებლისა და მოპასუხის სახელი, გვარი და მისამართი. იურიდიული პირის შემთხვევაში, მისი სახელწოდება და მისამართი. წარმომადგენლის მიერ განცხადების შეტანის შემთხვევაში, მისი სახელი და მისამართი;

3) მონაცემები იმის შესახებ, თუ რომელი ძირითადი და დამატებითი ვალდებულებიდან გამომდინარე მოთხოვნები წამოყენებული;

4) წამოყენებული პრეტენზიის დასაბუთება;

5) მითითებას იმის შესახებ, რომ აღძრული მოთხოვნა განმცხადებლის მხრიდან არ არის დამოკიდებული რაიმე საპასუხო (სანაცვლო) ვალდებულების შესრულებაზე ან, რომ მის მიერ ასეთი ვალდებულების შესრულება უკვე განხორციელდა;

6) განცხადებაში ასევე მითითებული უნდა იყოს განმცხადებლის მიზანი საქმის გამარტივებული წესით განხილვისა და მოპასუხის მიმართ სასამართლო გადახდის ბრძანების გაცემის შესახებ;

7) განცხადებას უნდა ერთვოდეს დანართები, როგორც მოთხოვნის დამადასტურებელი ფაქტობრივი საფუძველები;

8) განცხადება ხელმოწერილი უნდა იქნეს განმცხადებლის მიერ. წარმომადგენლის მიერ განცხადების შეტანის შემთხვევაში, მას უნდა დაერთოს სათანადო უფლებამოსილების დამადასტურებელი რწმუნებულება.

აღსანიშნავია სასამართლო განსჯადობის საკითხი გამარტივებული წარმოების დროს. განცხადება ფულადი დავალიანების გადახდების სასამართლო ბრძანების გაცემის შესახებ უნდა

იყოს იმ სასამართლოს განსჯადი, რომელშიც შეტანილია იგი. სასამართლო განსჯადობის საკითხი გამარტივებული წარმოების დროს საპროცესო კოდექსით ცალსახად არის მოწესრიგებული და მდგომარეობს იმაში, რომ ფულადი დავალიანების გადახდების შესახებ საქმეს განიხილავს სასამართლო მოპასუხის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით (მუხ:304). ალბათ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ სასამართლო განსჯადობის მარეგულირებელი ეს ნორმა თავისი შინაარსით შეეხება მხოლოდ მოპასუხე ფიზიკურ პირებს, იმდენად რამდენადაც საუბარია მოპასუხის საცხოვრებელ ადგილზე, ხოლო იურიდიულ პირს, როგორც ცნობილია, მოქმედი კანონმდებლობით გააჩნია არა საცხოვრებელი ადგილი, არამედ იურიდიული მისამართი. აქედან გამომდინარე, საპროცესო კოდექსის აღნიშნული ნორმა ვფიქრობთ საჭიროებს გარკვეულ დახვეწას იმ თვალსაზრისით, რომ იგი უნდა გავრცელდეს ასევე მოპასუხე იურიდიულ პირებზედაც.

გამარტივებული წარმოების მარეგულირებელი საპროცესო ნორმები განცხადების წარმოებაში მიღების სხვა დამატებით მოთხოვნებზე არაფერს ამბობენ. თუმცა, სასამართლო პრაქტიკამ განცხადების წარმოებაში მიღების ერთ-ერთ სავალდებულო მოთხოვნად გამოაცხადა სახელმწიფო ბაჟის გადახდა განცხადების სასამართლოში წარდგენამდე. ამრიგად, იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლოში წარდგენილ განცხადებაზე არ არის გადახდილი სახელმწიფო ბაჟი, სასამართლო განჩინებით უარს ეტყვის განმცხადებელს განცხადების წარმოებაში მიღებაზე. ისმის კითხვა, აქვს კი მსგავსი გადაწყვეტილების (განჩინების) მიღების იურიდიული საფუძველი მოსამართლეს?

სამწუხაროდ, მოქმედი საპროცესო კოდექსით სახელმწიფო ბაჟის გადახდის საკითხი გამარტივებული წესით ფულადი დავალიანების გადახდების შესახებ განცხადების წარმოებაში მიღებასთან დაკავშირებით საკმაოდ ბუნდოვნად არის მოწესრიგებული. საქმეს ართულებს ის გარემოება, რომ წარმოების ამ სახის მარეგულირებელი არც ერთი მუხლი არ ითვალისწინებს ბაჟის გადაუხდელობის შემთხვევაში განცხადების წარმოებაში მიღებაზე უარის თქმის შესა-

ძლებლობას. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 303-ე მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს განცხადების სავალდებულო რეკვიზიტებს, საერთოდ არაფერს ამბობს სახელმწიფო ბაჟის გადახდის აუცილებლობაზე. 305-ე მუხლი კი, რომელიც განსაზღვრავს განცხადების წარმოებაში მიღებაზე უარის თქმის საფუძვლებს, ჩამონათვალში საერთოდ არ უთითებს სახელმწიფო ბაჟის გადახდის უნებლობის შემთხვევას. ამით ჩვენ გვსურს იმის თქმა, რომ იმ შემთხვევაში თუ სასამართლოში წარდგენილი იქნება განცხადება სახელმწიფო ბაჟის გადახდის გარეშე, მოსამართლე ვერ მიიღებს განჩინებას განცხადების განუხილველად დატოვების შესახებ იმ უბრალო მიზეზით, რომ ის ვერ მიუთითებს წარმოების აღნიშნული სახის მარეგულირებელ საპროცესო კოდექსის ვერცერთ მუხლზე.

აღნიშნულის მიუხედავად, სასამართლო პრაქტიკა ვითარდება საწინააღმდეგო მიმართულებით. დღეისათვის რაიონულ სასამართლოთა დიდი ნაწილი იღებს განჩინებას „განცხადების წარმოებაში მიღებაზე უარის თქმისა და ხარვეზის (სახელმწიფო ბაჟის გადახდა) შევსების ვადის განსაზღვრის შესახებ“. მსგავსი განჩინების იურიდიულ საფუძვლად კი, ასახელებენ „სახელმწიფო ბაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3, მე-4 და სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 38-ე, 39-ე, 179-ე და 185-ე მუხლებს.

სანამ საკითხისა და ამ მუხლების დეტალურ განხილვაზე გადავიდოდეთ, მართებული იქნება აქვე აღვნიშნა ის, რომ სასამართლო პრაქტიკის მსგავსი კუთხით განვითარება სულაც არ ყოფილა მოსამართლეთა თვითნებობის შედეგი. პირიქით, აღნიშნულის მიზეზი გახდა სწორედ საპროცესო კოდექსში კანონმდებლის უხეში დაუკვირვებლობის შედეგად შეტანილი რამდენიმე ცვლილება, რომელმაც დაუდო საფუძველი სასამართლო პრაქტიკის მსგავსი კუთხით განვითარებას. ეს უკანასკნელი კი უფრო ნათელი გახდება საკითხის დეტალურად განხილვისას, რაზედაც ჩვენ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

თვალსაჩინოებისათვის უმჯობესი იქნება, თუკი გადავხედავთ საპროცესო კოდექსისა და სახელმწიფო ბაჟის შესახებ საქართველოს კანონის მიღების ისტორიას. 2000 წლის 28 ივნისამდე, როგორც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, ისე

სახელმწიფო ბაჟის შესახებ საქართველოს კანონი დავალიანების გადახდევინების შესახებ განცხადების სასამართლოში შეტანისთვის კრედიტორის მიერ სახელმწიფო ბაჟის გადახდის ვალდებულებას არ ითვალისწინებდა. ამდენად, განმცხადებელი გათავისუფლებული იყო სახელმწიფოს სასარგებლოდ ბაჟის გადახდისაგან, მაგრამ 2000 წლის 28 ივნისის კანონით „სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“ საპროცესო კოდექსის 38-ე და 39-ე მუხლებში, რომლებიც განსაზღვრავენ, თუ რომელ საპროცესო მოქმედებებზეა გადასახდელი სახელმწიფო ბაჟი და ასევე სახელმწიფო ბაჟის განაკვეთებს, შეტანილ იქნა ცვლილებები, რომლის საფუძველზე აღნიშნული მუხლები ჩამოყალიბდნენ შემდეგი რედაქციით:

მუხლი 38. სახელმწიფო ბაჟი

სახელმწიფო ბაჟის გადახდევინება წარმოებს „სახელმწიფო ბაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი წესით:

- ა) სარჩელზე, აგრეთვე განცხადებაზე გამართვებული წესით გადახდის ბრძანების მიღების შესახებ;
- ბ) შეგებებულ სარჩელზე;
- გ) მესამე პირის სარჩელებზე, რომელიც დამოუკიდებელ მოთხოვნებს აცხადებს დავის საგანზე;
- დ) განცხადებაზე უდავო წარმოების საქმეთა აღძვრის შესახებ;
- ე) სარჩელზე სახელმწიფო-სამართლებრივი და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობებიდან წარმოშობილი დავების შესახებ;
- ვ) სააპელაციო საჩივარზე;
- ზ) კერძო საჩივარზე.

რაც შეეხება საპროცესო კოდექსის 39-ე მუხლს, რომელიც განსაზღვრავს სახელმწიფო ბაჟის განაკვეთებს, ზემოაღნიშნული კანონით ისიც ასევე „გასწორებულ“ და „შესაბამისობაში“ მოყვანილ იქნა კოდექსის 38-ე მუხლთან. კერძოდ:

მუხლი 39. სახელმწიფო ბაჟის ოდენობა

1. სახელმწიფო ბაჟის ღირებულება დამოკიდებულია დავის საგნის ღირებულებაზე და შეადგენს:

- ა) 38-ე მუხლის „ა“ და „ე“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში – სადავო საგნის ღირებულების 2,5 პროცენტს;

ბ) სააპელაციო საჩივრისათვის – სადავო საგნის ღირებულების 3 პროცენტს;

გ) საკასაციო საჩივრისათვის – სადავო საგნის ღირებულების 4 პროცენტს;

დ) კერძო საჩივრისათვის, აგრეთვე განცხადებისათვის დავალიანების ამოღების თაობაზე გადახდის ბრძანების მიღების შესახებ – სადავო საგნის ღირებულების 1.5 პროცენტს.

2. სახელმწიფო ბაჟის ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 5000 ლარს.

ამრიგად, საბოლოო ჯამში ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილება-დამატებების შედეგად აღვიღო აქვს ნორმათა კოლიზიას ანუ წარმოიშვა ორი ნორმა, რომელიც განსხვავებულად აწესრიგებს ერთ ურთიერთობას ე.ი. ერთ შემთხვევაში თუ ვიხელმძღვანელებთ საპროცესო კოდექსის 39-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტით, წარმოების ამ სახეზე გადასახდელია სახელმწიფო ბაჟი მოთხოვნის 2,5 პროცენტის ოდენობით, ხოლო იქვე მეორე ნორმის თანახმად, გადასახდელია მოთხოვნის 1,5 პროცენტი.

სამწუხაროდ, მსგავს სიტუაციას ვხვდებით „სახელმწიფო ბაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონშიც. კერძოდ, აღნიშნული კანონის მე-4 მუხლის პირველ პუნქტში ნათქვამია, რომ საერთო სასამართლოებში განსახილველ საქმეებზე სახელმწიფო ბაჟი გადაიხდებინება შემდეგი ოდენობით: ა) სარჩელებზე, აგრეთვე განცხადებებზე გამარტივებული წესით გადახდის ბრძანების მიღების შესახებ – სადავო საგნის ღირებულების 2,5 პროცენტი. ამავე პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტში კი აღნიშნულია, რომ კერძო საჩივრებზე, აგრეთვე განცხადებებზე დავალიანების ამოღების თაობაზე გადახდის ბრძანების მიღების შესახებ – სადავო საგნის ღირებულების 1,5 პროცენტი.

რაც შეეხება სახელმწიფო ბაჟის შესახებ საქართველოს კანონის მე-3 და საპროცესო კოდექსის 179-ე და 185-ე მუხლებს, აღნიშნულთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას შემდეგი: საპროცესო კოდექსის 179-ე და 185-ე მუხლები შეეხება სასარჩელო წარმოებას და მას საერთოდ არ აქვს კავშირი საქმის განხილვის გამარტივებული წესით მოწესრიგებულ ურთიერთობებთან. ამიტომ სასარჩელო წარმოების მარეგულირებელი ნორმები განცხადების წარმოებაში მიღებაზე უარის თქმის თაობაზე

განჩინების გამოტანის იურიდიულ საფუძველად ვერ გამოდგება. ასევე ვერ შეასრულებს ამ ფუნქციას სახელმწიფო ბაჟის შესახებ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლიც, სადაც ნათქვამია, რომ „სახელმწიფო ბაჟი გადაიხდებინება საერთო სასამართლოებში განსახილველ სასარჩელო ან სხვა განცხადებებზე და საჩივრებზე“. როგორც ვხედავთ, აღნიშნული დეფინიცია საკმაოდ ზოგადია და თუ რომელ განცხადებაზეა საუბარი, გაურკვეველია.

ამრიგად, საპროცესო კოდექსის მსგავსი ორზროვანი და ბუნდოვანი დამოკიდებულება სახელმწიფო ბაჟის გადახდის საკითხისადმი, სასამართლოების მიერ თვითნებობის შესაძლებლობას ქმნის, რაც საბოლოო ჯამში უარყოფით გავლენას ახდენს კრედიტორისა და საერთოდ მხარეთა უფლებებზე. აღსანიშნავია ისიც, რომ კოდექსის მსგავსი მიდგომა სახელმწიფო ბაჟის გადახდის საკითხისადმი, შლის განმასხვავებელ ზღვარს გამარტივებულ წარმოებასა და სასარჩელო წარმოებას შორის, ვინაიდან დღეისათვის მოქმედი კანონმდებლობის ნორმათა ერთი ნაწილიდან გამომდინარე, სახელმწიფო ბაჟის ერთი და იგივე განაკვეთია დაწესებული როგორც სარჩელისათვის, ისე განცხადებისათვის. გამარტივებული წარმოება კი რომ ნამდვილად არ საჭიროებს მოსამართლეთა მხრიდან იმდენი ენერჯის დახარჯვას, როგორც სასარჩელო წარმოება, ვფიქრობთ დავას არ უნდა იწვევდეს.

მას შემდეგ, რაც სასამართლოში წარდგენილი იქნება განცხადება გამარტივებული წესით დავალიანების გადახდებინების შესახებ სასამართლო გადახდის ბრძანების გაცემის თაობაზე, მოსამართლე ვალდებულია გადაწყვიტოს საკითხი მისი წარმოებაში მიღების ან მიღებაზე უარის თქმის შესახებ. სამწუხაროდ, საპროცესო კოდექსის ის ნორმები, რომლებიც გამარტივებულ წარმოებას აწესრიგებენ, საერთოდ არ განსაზღვრავენ ვადას, რომლის განმავლობაშიც სასამართლო ვალდებული იქნება მიიღოს განჩინება განცხადების წარმოებაში მიღების ან მიღებაზე უარის თქმის შესახებ. აღნიშნული ვადის განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან კრედიტორი, რომელიც ირჩევს უფლებათა დაცვის აღნიშნულ საპროცესო ფორმას, დაინტერესებულია საქმის რაც შეიძლება მოკლე ვადაში განხ-

ილვით. საერთოდ კი, გამარტივებული წარმოების ერთ-ერთი უმთავრესი უპირატესობა უფლებათა დაცვის სხვა პროცესულურ საშუალებებთან (ფორმებთან) შედარებით, სწორედ მისი ოპერატიულობაა. ამის გათვალისწინებით, საპროცესო კოდექსის აღნიშნული ხარვეზი, ჩვენის აზრით, აუცილებლად უნდა გასწორდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დღევანდელი სასამართლო პრაქტიკიდან გამომდინარე, სასამართლოები ანალოგიის ძალით კვლავ გამოიყენებენ საპროცესო კოდექსის 183-ე მუხლს, რომლის თანახმადაც განცხადების წარმოებაში მიღების ვადა განსაზღვრულია 5 დღე შესაბამისი საბუთების სასამართლო კანცელარიაში ჩაბარების მომენტიდან. ვფიქრობთ, რომ 5 დღე წარმოების აღნიშნული სახისათვის შემცირებულ უნდა იქნეს არაუმეტეს 3 დღემდე.

გარდა ამისა, ვადის განსაზღვრას, რომლის ფარგლებშიც მოსამართლე ვალდებულია მიიღოს განჩინება განცხადების წარმოებაში მიღების შესახებ, გააჩნია ის მნიშვნელობაც, რომ აღნიშნული განჩინების მიღებას უკავშირდება გარკვეული სამართლებრივი შედეგი, კერძოდ, მოსამართლის ვალდებულება მიიღოს სასამართლო გადახდის ბრძანება. მოქმედი საპროცესო კოდექსიდან გამომდინარე, იმ შემთხვევაში თუ სასამართლოში განცხადება წარდგენილია ყველა მოთხოვნის დაცვით, მაშინ მოსამართლე ვალდებულია მიიღოს სასამართლო ბრძანება. ე.ი. განცხადების წარმოებაში მიღება იმავდროულად ნიშნავს განმცხადებლის მოთხოვნის დაკმაყოფილებასა და სასამართლოს ვალდებულებას სასამართლო გადახდის ბრძანების მიღების თაობაზე. ამდენად, იმ შემთხვევაში, თუ განცხადება წარმოებაში იქნება მიღებული, სასამართლოს შემდეგ უფლება არა აქვს უარი უთხრას განმცხადებელს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე.

იმდენად, რამდენადაც ჩვენ აქ შევეხეთ განცხადების წარმოებაში მიღების ვადას, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, თუკი აქვე განვიხილავთ საკითხს იმის თაობაზე, თუ საერთოდ რა ვადაშია სასამართლო ვალდებული განიხილოს განცხ-

ადება და მიიღოს მასზე სასამართლო გადახდის ბრძანება. სამწუხაროდ, მოქმედი საპროცესო კოდექსი ამ საკითხზეც ღუმს. ამ შემთხვევაში, ურთიერთობის რეგულირების მიზნით შესაძლებელია გამოვიყენოთ საპროცესო კოდექსის ზოგადი დებულებები, რომლებიც ზოგადად განსაზღვრავენ სასამართლოებში სამოქალაქო საქმეთა განხილვის საპროცესო ვადებს. კერძოდ, კოდექსის 59-ე მუხლის მე-3 პუნქტში ნათქვამია, რომ სამოქალაქო საქმეებს სასამართლოები განიხილავენ განცხადების მიღებიდან არა უგვიანეს ორი თვისა, ხოლო განსაკუთრებით რთული კატეგორიის საქმეებზე განმხილველი სასამართლოს გადაწყვეტილებით ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს არა უმეტეს 5 თვისა, გარდა აღნიშნულის გადახედვის, დასახიჩრებით ან ჯანმრთელობის სხვა დაზიანებით, აგრეთვე მარჩენალის სიკვდილით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების, შრომითი ურთიერთობებიდან გამომდინარე მოთხოვნების შესახებ საქმეებისა, რომლებიც განხილულ უნდა იქნეს არა უგვიანეს 1 თვისა.

ამრიგად, სასამართლო, რომელიც ორი თვის შემდეგ გამოიტანს გადახდის ბრძანებას, რომელიც მოპასუხის მიერ პროტესტის შეტანის შემთხვევაში შესაძლებელია საერთო სასარჩელო წარმოების წესით დაექვემდებაროს განხილვას, საერთოდ უკარგავს არსს და ეფექტურობას უფლებათა დაცვის აღნიშნულ საპროცესო ფორმას. ჩვენის აზრით, საქმის განხილვის მაქსიმალური ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 1 კვირას შესაბამისი განცხადების წარმოებაში მიღების დღიდან. ამდენად, ვფიქრობთ, რომ საქმის განხილვის საპროცესო ვადები სხვა ხარვეზებთან ერთად კანონმდებლის მიერ შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებებით უმოკლეს დროში უნდა იქნეს გადაწყვეტილი, რაც სასიკეთო გავლენას მოახდენს როგორც სასამართლოებზე, გაათავისუფლებთ რა საქმეთა განხილვის გადატვირთულ გრაფიკს, ისე მხარეებზე, რომლებიც კანონით მკვეთრად განსაზღვრული საპროცესო ვადების ფარგლებში შეძლებენ დარღვეული უფლებების აღდგენასა და დაცვას.

არჩილ თაბაგარი,
თსუ იურიდიული ფაკულტეტის
IV კურსის სტუდენტი.

სისხლის სამართალი, პრეტენსია

ფრიდონ ბასილაია

სამოხელეო და სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული

სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ახლო კავშირშია სამოხელეო დანაშაულთან. მათ შორის კავშირი გამოიხატება იმაში, რომ ორივე დანაშაულის სუბიექტები თანამდებობის პირებია (მოხელეებია). ამიტომ სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცალკე, დამოუკიდებელი, კარის სახით გამოყოფა თითქოს საფუძველს მოკლებულია. სინამდვილეში მათ შორის არსებითი განსხვავება არსებობს.

თითოეული დანაშაულის არსის გამოსარკვევად აუცილებელია დავადგინოთ ხელყოფის ობიექტი. არ არსებობს დანაშაული, რომელიც არ აყენებდეს რაიმე ზიანს რომელიმე საზოგადოებრივ ურთიერთობას, ან არ უქმნიდეს მას ზიანის მიყენების საფრთხეს. როგორც ვ. კუდრიავცევი აღნიშნავდა: „თითოეული დანაშაული, გამოიხატება იგი მოქმედებაში თუ უმოქმედობაში, ყოველთვის ხელყოფს გარკვეულ ობიექტს. დანაშაული, რომელიც არაფერს ხელყოფს, ბუნებაში არ არსებობს. ობიექტი თამაშობს მნიშვნელოვან როლს განსაკუთრებული ნაწილის სისტემის აგებაში.“¹

ბ. ზდრავომისლოვის აზრით, სამოხელეო დანაშაული არის „განზრახი ან გაუფრთხილებლო-

ბითი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელიც ჩადენილია თანამდებობის პირის მიერ სამსახურებრივი ინტერესების წინააღმდეგ თანამდებობრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით, რომელიც ხელყოფს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ინტერესებს.“²

პროფ. შ. ფაფიაშვილი ასე განმარტავს სამოხელეო დანაშაულს: „სამოხელეო დანაშაული არის თანამდებობის პირის მიერ თავის სამსახურებრივ მოვალეობათა სფეროში ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც ხელყოფს სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი აპარატის ნორმალურ საქმიანობას.“³

მ. ლეკვეიშვილის აზრით, „თანამდებობრივი დანაშაული ეწოდება ისეთ თანამდებობრივად საშიშ ქმედებას, რომელიც ხელყოფს სახელმწიფო აპარატის ნორმალურ საქმიანობას, ჩადენილია, როგორც წესი, თანამდებობის პირის მიერ სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით და სამსახურებრივი ინტერესების საწინააღმდეგოდ. თანამდებობრივი დანაშაული განსხვავდება სხვა

² ბ.ვ. ზდრავომისლოვი, „თანამდებობრივი დანაშაული“, მოსკოვი, 1979, გვ. 7.

³ შ. ფაფიაშვილი, „თანამდებობრივი დანაშაული სისხლის სამართლის თეორიაში, კანონმდებლობასა და სასამართლო პრაქტიკაში“, თბ., 1988, გვ. 54.

¹ ვ.ნ. კუდრიავცევი, „დანაშაულის კვალიფიკაციის თეორიული საფუძვლები“, მოსკოვი, 1963, გვ.252.

სამართლებრივი ხელყოფისაგან სპეციალური სამი
ნიშნით. იგი შეიძლება ჩადენილი იქნას:

1. სპეციალური სუბიექტის – თანამდებობის
პირის მიერ.

2. თანამდებობრივი (სამსახურებრივი) მდგო-
მარეობის გამოყენებით ან სამსახურის კონკრე-
ტულ ვალდებულებათა დარღვევის მეშვეობით.

3. იგი აყენებს ან შეუძლია მიაყენოს არსები-
თი ზიანი სახელმწიფო აპარატის სწორ საქმი-
ანობას.⁴

თანამდებობრივ დანაშაულთა ობიექტია სახელ-
მწიფო ან საზოგადოებრივი აპარატის სწორი საქ-
მიანობა, ასევე მათი პრესტიჟი და ავტორიტეტი.

სამოხელეო დანაშაული ხელყოფს სახელმ-
წიფო აპარატის ნორმალურ საქმიანობას, ჩადე-
ნილია, როგორც წესი, სახელმწიფო მოხელის
მიერ თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის
გამოყენებით და საჯარო სამსახურის მოთხოვ-
ნის საწინააღმდეგოდ.

„სამოხელეო დანაშაულის ობიექტია საქართვე-
ლოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული კონ-
სტიტუციური წყობილების და საჯარო სამართ-
ლის სფეროში წარმოშობილი საზოგადოებრივი
ურთიერთობები, რომლებიც დაკავშირებულია
სახელმწიფო აპარატისა და მისი ცალკეული
რგოლის სწორ ფუნქციონირებასთან.“⁵

სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ
მიმართული დანაშაული არის ისეთი მართლ-
საწინააღმდეგო ქმედება (მოქმედება ან უმოქმე-
დობა), რომელიც ზიანს აყენებს მართლმსაჯუ-
ლებისა და ცალკეული მოქალაქეების კანონიერ
ინტერესებს, აფერხებს საერთო სასამართლოებ-
ის მიერ მართლმსაჯულების, ხოლო საკონსტი-
ტუციო სასამართლოს მიერ კონსტიტუციური
კონტროლის განხორციელებას.

სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ
მიმართული დანაშაულის სუბიექტების, სამოხე-
ლეო დანაშაულის სუბიექტების მსგავსად, თან-

⁴ მ. ლეკვეიშვილი „სისხლის სამართალი (განსაკუთრე-
ბულის ნაწილი)“, თბ., 1996, გვ. 130.

⁵ მ. ლეკვეიშვილი, გ. მამულაშვილი, „პასუხისმგებლო-
ბა სახელმწიფო დანაშაულისათვის“, თბ., 2000, გვ.100.

ამდებობის პირები არიან, მაგრამ ამ დანაშაუ-
ლის სუბიექტად კერძო პირებიც გვევლინებიან.
მაგ. სასამართლოს უპატივცემულობა, ცრუ ჩვენე-
ბა, ყალბი დასკვნა ან არასწორი თარგმანი, ცრუ
დასმენა და ა.შ. ასევე სამოხელეო დანაშაულიც
შეიძლება ჩადენილი იქნეს კერძო პირის მიერ,
მაგალითად, ქრთამის მიცემა.

სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მი-
მართული დანაშაულის ობიექტი არის ის ურთ-
იერთობა, რომელიც ხორციელდება სასამართლო
ორგანოების მიერ მართლმსაჯულების განხორ-
ციელების პროცესში. სწორედ ხელყოფის ობიექტ-
ში დევს ძირითადი განსხვავება სასამართლო ხე-
ლისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ და სამოხ-
ელეო დანაშაულს შორის. ამ უკანასკნელის ობიექ-
ტი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სახელმწიფო
აპარატის ნორმალური საქმიანობაა. თუ ამ გან-
სხვავებას უკუვაგდებთ და მხოლოდ სუბიექტის
მიხედვით სამოხელეო დანაშაულში სასამართლო
ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანა-
შაულს გავაერთიანებთ, მაშინ უნდა მოვახდინოთ
სხვა გადაადგილებებიც სისხლის სამართლის
კოდექსში. კერძოდ, მოწმის, დაზარალებულის,
ექსპერტის, თარჯიმნის მოსყიდვის ან იძულების
შემადგენლობა ზედმეტი იქნება, რადგან სისხ-
ლის სამართლის კოდექსში არის იძულების შე-
მადგენლობა. ეს ორი დანაშაული სულ სხვა-
დასხვა ობიექტებს ხელყოფს. იძულების ობიექ-
ტი პიროვნების მოქმედების თავისუფლებაა, ხოლო
მოწმის, დაზარალებულის, ექსპერტის ან თარ-
ჯიმნის მოსყიდვის ან იძულების ობიექტია მარ-
თლმსაჯულების ინტერესები, მტკიცებულებების
მოპოვების საპროცესო წესი. ეს ორი დანაშაული
ობიექტური მხრივადაც განსხვავდება ერთმანე-
თისაგან. იძულება შეიძლება განხორციელდეს
ფიზიკური ძალადობის ან მუქარის მეშვეობით,
ხოლო მოწმის, დაზარალებულის, ექსპერტის ან
თარჯიმნის მოსყიდვა ან იძულება გამოიხატება
ამ პირთა ან მათი ახლო ნათესავების მოკვლის,
მათ მიმართ ძალადობის ანდა მათი ქონების და-
ზიანების ან განადგურების მუქარაში. ანალო-
გიურად, ცრუ დასმენა ჰგავს ცილისწამებას დან-

აშაულში დაბრალებით. ამიტომ, თითქოს ცრუ დასმენა ზედმეტია სისხლის სამართლის კოდექსში. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. მართალია, ცრუ დასმენით იბღალბება პიროვნების პატივი და ღირსება, მაგრამ ამ დანაშაულის ძირითადი ობიექტი მართლმსაჯულების ინტერესებია, მტკიცებულების მოპოვების საპროცესო წესია, რათა სისხლის სამართლის პასუხისგებაში არ მიეცეს უდანაშაულო პირი.

თუ უარყოფთ გვარეობითი ობიექტის მიხედვით სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის აგების პრინციპს და სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს სუბიექტის პრინციპით სამოხელეო დანაშაულთა თავში მოვათავსებთ, აუცილებლად დადგება პრობლემა, თუ რომელ თავში მოექცეს ცრუ ჩვენება, ყალბი დასკვნა ან არასწორი თარგმანი, სასამართლოს უპატივცემულობა, მოწმის ან დაზარალებულის მიერ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმა, მოწმის, დაზარალებულის, ექსპერტის ან თარჯიმნის მოსყიდვა ან იბულება, ცრუ დასმენა, დანაშაულის დაფარვა, დანაშაულის შეუტყობინებლობა, ქრთამის მიცემა, რადგან აღნიშნულ დანაშაულთა სუბიექტები კერძო პირებია.

სამოხელეო და სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა გამიჯვნისათვის აუცილებელია ასევე მოკლედ შევეხოთ ნორმათა კონკურენციის საკითხს. ასეთი მდგომარეობა აღმოცენდება იმ შემთხვევაში, როდესაც ქმედება გათვალისწინებულია ზოგადი და სპეციალური ნორმებით.

ნორმათა კონკურენცია შემდეგში მდგომარეობს: ჩადენილია ერთი ქმედება, რომლის ნიშნებიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლებში. ისმის საკითხი, თუ რომელი ნორმით უნდა მოხდეს ქმედების კვალიფიკაცია? მაგალითად, ავიღოთ სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება და შევადაროთ იგი უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანას. უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა ცხადია,

მხოლოდ მოსამართლეს შეუძლია, რომელიც თანამდებობის პირს წარმოადგენს. აღნიშნული დანაშაულის ჩადენა აუცილებლად გულისხმობს იმავედროულად სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას, მაგრამ მოსამართლის მიერ უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა უფრო ზუსტად და კონკრეტულად ასახავს თანამდებობის პირის, ამ შემთხვევაში მოსამართლის მიერ სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას და ქმედებაც ამიტომ უნდა დაკვალიფიციროდეს, როგორც უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა. ეს, ბუნებრივია, წარმოადგენს სპეციალურ ნორმას სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების ზოგად ნორმასთან მიმართებაში.

გარდა ამისა, სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების ობიექტია სახელმწიფო აპარატის ნორმალური საქმიანობა და ამდენად, იგი სამოხელეო დანაშაულს წარმოადგენს, ხოლო უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანის ობიექტია სასამართლო ხელისუფლება. ამიტომ, აღნიშნული დანაშაული მოთავსებული უნდა იყოს სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა თავში და არა სამოხელეო დანაშაულთა თავში, როგორც ეს სისხლის სამართლის კოდექსის 336-ე მუხლშია. სისხლის სამართლის კოდექსის ავტორები, ალბათ, იქიდან ამოვიდნენ, რომ სასამართლოც სახელმწიფო აპარატის შემადგენელი ნაწილია და უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა სახელმწიფო აპარატის ნორმალურ საქმიანობას, მის ავტორიტეტს ხელყოფს. გარდა ამისა, მოსამართლეს ხომ თანამდებობის პირია! ზოგადად, აღნიშნული თვალსაზრისი სწორია, მაგრამ საბოლოოდ მას მაინც ვერ დავეთანხმებით, რადგან ნორმათა კონკურენციის პრინციპიდან გამომდინარე, უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა სასამართლო ხელისუფლების პრესტიჟს ხელყოფს, რომელიც ხსენებული დანაშაულის ობიექტია.

ამ დანაშაულის ობიექტია ასევე ადამიანის თავისუფლება. ამ თვალსაზრისით, სისხლის სამართლის კოდექსის ავტორთა აზრი წინააღმდეგობრივი ჩანს, რადგან ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა თავში მოთავსებულია უდანაშაულო პირის განზრახ მიცემა სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში და განზრახ უკანონო დაკავება ან დაპატიმრება. ამ ორი დანაშაულის ობიექტად კანონმდებელი მიიჩნევს ადამიანის თავისუფლებას. სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში უდანაშაულო პირის განზრახ მიცემისა და განზრახ უკანონო დაკავების ან დაპატიმრების სუბიექტები თანამდებობის პირებია.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა ხდება თანამდებობის პირის – მოსამართლის მიერ. აღნიშნული დანაშაულის ობიექტად კანონმდებელი მიიჩნევს სახელმწიფო აპარატის

ნორმალურ საქმიანობას, მის ავტორიტეტს. ამასთან, ეს დანაშაული ხელყოფს ადამიანთა თავისუფლებასაც. ამიტომ გაუგებარია, თუ რა კრიტერიუმით ხელმძღვანელობდა კანონმდებელი, როცა თანამდებობის პირების – მომკვლევის, გამომძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის მიერ სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში უდანაშაულო პირის განზრახ მიცემისა და განზრახ უკანონო დაკავების ან დაპატიმრების ობიექტად მიიჩნია ადამიანის თავისუფლება, ხოლო უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა, რომელსაც ასევე თანამდებობის პირი – მოსამართლე ჩადის, სამოხელეო დანაშაულად ჩათვალა, მაშინ, როდესაც ხსენებული დანაშაულიც ადამიანის თავისუფლების წინააღმდეგ არის მიმართული.

ბუნებრივია, რომ მოცემული პრობლემის გადაჭრა შემდგომ კვლევას მოითხოვს და წინამდებარე სტატიის საგანი ვერ იქნება.

ფრიდონ ბასილაია,
ქუთაისის საოლქო სასამართლოს
მოსამართლე.

„გამოძალვის დელიქტის დეფინიციის სრულყოფილების მცდელობის გზაზე“

გამოძალვის დელიქტი, ჩვენი აზრით, ერთი შეხედვით მეცნიერული განხილვის მხრივ ნაკლებ საინტერესოა, მაგრამ თუ კარგად ჩაუკვირდებით, მისი იურისპრუდენციაში გამოყენების საკითხი პრაქტიკული თვალსაზრისით საინტერესო დისკუსიის შანსს გვაძლევს. საქმე იმაშია, რომ იგი ფორმალურ დანაშაულადაა აღიარებული და ამ ფონზე პრობლემები გვხვდება პირის ხსენებულ დანაშაულში ინკრიმინირების დროს. გამოძალვის ე.წ. შედეგიან დელიქტად გარდაქმნის მიზნით, ჩვენი აზრი გამოთქმული გვაქვს 1989 წლის №6-ე ჟურნალ „საბჭოთა სამართალში“.

დღეს მოკლედ შევეხებით გამოძალვის საგნის და მისი სხვა დანაშაულისაგან გამიჯვნის ზოგიერთ საკითხს.

თითქოს მარტივად გასაგებია, რა მოიაზრება გამოძალვის საგნის ერთ-ერთ სახეში – ქონებაში, მაგრამ აქ ერთი დეტალია გასახსენებელი, თუ უწინ ამ თვალსაზრისით მსჯელობა იყო ცალკე მოქალაქის პირად და ცალკე სახელმწიფოს საკუთრებაზე, დღევანდელ, 2000 წლიდან მოქმედ, სისხლის სამართლის კოდექსში ზემოაღნიშნული გამოხატულია ერთ ცნებაში – სხვისი ქონება, სადაც ტერმინი „მოძრავი“, რაც წითელ ხაზად გასდევს ქონების ძარცვას და ყაჩაღობას, მართებულადაა შემოღებული, რამეთუ გამოძალვის გზით ქონებრივი უფლების მოპოვება შესაძლებელია უძრავი ქონების შემთხვევაშიც, განსხვავებით ზემოხსენებული დელიქტებისაგან. ტერმინ „სხვის ქონებასთან“ დაკავ-

შირებით, ე.ი. სახელმწიფო, საზოგადოებრივი და მოქალაქის პირადი საკუთრების ერთიან „სხვის ქონებად“ დეფინიციასთან დაკავშირებით ჩვენი აზრი გვაქვს გამოთქმული ჯერ კიდევ 1991 წელს.¹ აქვე აღვნიშნავთ, რომ ტერმინ „მოძრავთან“ დაკავშირებით ზოგ იურისტს წარმოეშვა აზრი, რომ შეიძლება ქურდობით ან ძარცვით ზოგი უძრავი ქონების გატაცებაც, მაგალითად, სახლის ან გარაჟის დაშლა და ისე დაუფლება. საქმე იმაშია, რომ ადრე უძრავად არსებული ქონება, მისი დაშლის შემდეგ ამოძრავებული, გვევლინება მოძრავი ქონების სტატუსში. თუ მათ შეხედულებებს გავიზიარებთ, მაშინ ე.წ. მთავარი უძრავი ქონების, მაგალითად, მიწის გატაცებაც შეიძლება, რადგან პრაქტიკული თვალსაზრისით მას იღებენ ერთი ტერიტორიიდან და იყენებენ სასაფლაოებზე, ორანჟერეებში, საყვავილე ქოთნებში, მწვანე ნარგავების კეთილმოსაწყობ უბნებზე, სტადიონებზე და ა.შ.

გამოძალვის საგანში საყოველთაოდ მიღებული კონცეფციით ქონებად მოიაზრება მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის გამიზნული გარკვეული ღირებულების მქონე მატერიალური სამყაროს ნივთები და მათი ეკვივალენტები,² ხოლო სხვის ქონე-

¹ კ. კობახიძე, გაზეთი „ცხოვრება და კანონი“, 1991, №4, სატაური „ყურადღება რეკეტი“, გვ.5.

² Куц В.Н., «Ответственность за вымогательство по советскому уголовному праву» автореферати, Харьков, 1986, ст. 8.

ბად – როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირის ქონება, აგრეთვე ამ უკანასკნელთა ქონება, რომელიც სხვა პირის გამგებლობაში ან დაცვის ქვეშ იმყოფება.

რაც შეეხება გამომძიების შემდეგ საგანს, იგი ასეა განმარტებული ამჟამინდელ რუსულ სისხლის სამართალში: „ქონებაზე უფლება – ეს იურიდიული კატეგორიაა, რომლის შინაარსი მოიცავს მესაკუთრის უფლებამოსილების აღიარებულ ცივილისტურ ტრიადას – უფლებას, სარგებლობას და განკარგვას. გამომძიების დროს დამნაშავემ შეიძლება მოითხოვოს ერთ-ერთი ან რამდენიმე უფლებამოსილების გადაცემა ნივთის საკუთრებაში გადაუცემლად“.³

ჩვენი სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით გამომძიებისათვის კიდევ ერთი საგანია დამნაშათებელი – ქონებრივი სარგებლობა, რომელიც გულისხმობს, მაგალითად, დამნაშავეს სასარგებლოდ ამა თუ იმ სახის ფასიანი სამუშაოს უფასოდ შესრულებას ისეთი მოქმედებისას, რომლებსაც გამომძიებლისათვის მოაქვს ქონებრივი სარგებელი. რუსეთში დღეს მოქმედ კოდექსში ასეთი სახის მოქმედებას დაარქვენ „ქონებრივი ხასიათის მოქმედებები“, სხვაგან ქონებრივი ხასიათის მოთხოვნები და ა. შ.⁴

გამომძიების შემთხვევაში ქონებრივი ხასიათის ურთიერთობების წარმოშობისას საქმე გვაქვს სამოქალაქო ურთიერთობასთანაც, რომელშიც, თავისთავად, იგულისხმება გარიგებანი. ეს უკანასკნელი კი შეიძლება იყოს როგორც ქონებრივი, ასევე არაქონებრივი ხასიათის. ამიტომ მიზანშეწონილი იქნება კითხვის დასმა: შესაძლებელია თუ არა არაქონებრივი ხასიათის სარგებლის მიღება გამომძიებით, მაგალითად, ამ ხერხით თანაავტორობის აღიარება მხოლოდ სახელის მოსახვეჭად, არჩევნებზე ხმის მიცემა, რაიმე ინფორმაციის მიღება, ხოტბა – დიდების შესხმა მასმედიაში, იურიდიული პირისათვის სახელის წართმევა, რაიმე სახის მატერიალურად დაუინტერესებელი შუამავლობა, ქორწინება ან მისი

შეწყვეტა არაქონებრივი ინტერესებით და სხვა. პასუხი, რა თქმა უნდა, ცალსახად დადებითია, მაგრამ როგორ წყდება საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით ზოგიერთი ზემოთ ჩამოთვლილი ურთიერთობა. მაგალითად, არჩევნებთან, ქორწინებასთან, თანაავტორობასთან დაკავშირებით ისინი მოწესრიგებულია სისხლის სამართლის სპეციალური ნორმებით, მაგრამ ვინაიდან არაქონებრივი ხასიათის სარგებლის მიღების მრავალი მაგალითი შეიძლება დასახელდეს და ასეთი რეალობაშიც მოხდეს, მისი სამართლებრივი რეგულირება ხდება ზოგადი ნორმით, იძულებით, საქართველოს სსკ 150 მუხლით, – ადამიანისათვის ქმედების თავისუფლების უკანონო შეზღუდვა, ე.ი. ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულება, შეასრულოს ან არ შეასრულოს მოქმედება. მაგრამ საკითხავია, იძულების დროს მხოლოდ სარგებლის მიღებაა აუცილებელი? – ჩემი აზრით, არა, რადგან იძულებით შეიძლება მრავალი არასარგებლიანი შედეგის დადგომა სხვადასხვა მოტივით. ამიტომ, ისმის კითხვა: როგორ უნდა გაიმიჯნოს არაქონებრივი სარგებლის შემთხვევაში იძულების და გამომძიების დელიქტები, თუ საჭიროა მოხდეს ამ დანაშაულთა საგნების კონკრეტიზაცია.

ვნახოთ, როგორია დანაშაულის საგანთან მიმართებაში უცხოური სისხლის სამართალი. გერმანიაში გამომძივად ერთმნიშვნელოვნად აღიარებულია ზიანის მიყენება ქონებრივ ინტერესებზე.⁵ ამერიკის შეერთებული შტატების დოქტრინის მიხედვით გამომძივად ითვლება ქონების მიღება,⁶ იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის 247-ე მუხლით კი გამომძივად ითვლება ეკონომიკური სარგებლის უკანონოდ მიმღები ან ის, ვინც ასეთით ასარგებლებს მესამე პირს.⁷

როგორც ვხედავთ, პირველ მათგანში გამომძიების საგანია ქონებრივი ინტერესი, მეორეში – ქონება, მესამეში კი ეკონომიკური სარგებელი. ეს უკანასკნელი შეგვიძლია მივუსადაგოთ „ჩვენი გამომძიების“ ერთ-ერთ საგანს – ქონებრივ სარგებლობას, მეორე მათგანი – ქონებას, პირველი

³ Уголовное право, Особенная часть, учебник для Вузов, Издательская группа «инфра». Мнорма – Москва, 1997, ст.240.

⁴ Куц В.Н., «Ответственность за вымогательство по советскому уголовному праву» автореферат, Харьков, 1986, ст. 9.

⁵ Ф.М. Решетников, «Буржуазное уголовное право – орудие защиты частной собственности», М., 1982, ст.57.

⁶ იქვე. გვ.98.

⁷ იქვე. გვ.105.

– ქონებაზე უფლებას. ვინაიდან საქმე ეხება სამოქალაქო ურთიერთობებს, ტერმინ „ქონების“ დეფინიციისათვის, ჩემი აზრით, მიზანშეწონილია, მოვიშველიოთ უკვე დაკანონებული და აპრობირებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 147-ე მუხლი: „ქონება არის ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელთა ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს და რომელთა შექმნაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუ ეს აკრძალული არ არის კანონით ან არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს“. ამავე კოდექსის 152-ე მუხლში კიდევ ერთი ცნებაა – „არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე არის ის მოთხოვნები და უფლებები, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს სხვა პირებს ან გამიზნულია საიმისოდ, რომ მათ მფლობელს შეექმნას მატერიალური სარგებელი, ანდა მიენიჭოს უფლება მოსთხოვოს სხვა პირებს რაიმე“. ეს უკვე კანონია და არა დოქტრინული შეხედულება და მისი მიხედვით ქონებაში მოიაზრება დღევანდელი გამოძალვის საგნები, მატერიალური ღირებულების მქონე მოძრავი და უძრავი ნივთები, ქონებაზე უფლებაც, ქონებრივი სარგებლობაც: ქონებაზე უფლება ესაა – „მოთხოვნები და უფლებები, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს სხვა პირებს“, ქონებრივი სარგებლობაა – „მოთხოვნები და უფლებები, რომლებიც გამიზნულია საიმისოდ, რომ მათ მფლობელს შეექმნას მატერიალური სარგებელი“ და, შესაძლოა, არაქონებრივი სარგებლობა – „ასეთის მფლობელს მიენიჭოს უფლება, მოსთხოვოს სხვა პირებს რაიმე“ (ე.ი. არამატერიალური სარგებელი კ.კ.).

ამგვარად, „ქონების“ კანონისმიერი განმარტება მოიცავს გამოძალვის სამივე საგანს – თავად ქონებას, ქონებაზე უფლებას და ქონებრივ სარგებლობას (რაზეც ცალსახადაა მითითებული საბჭოური ქვეყნების და ამჟამინდელ რუსულ სისხლის სამართლის დოქტრინებში), აგრეთვე, არაქონებრივი ხასიათის სარგებელსაც, რომლების გამოძალვის გზით მიღების შემთხვევებს არეგულირებს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სსკ-ის სპეციალური ნორმები. თუმცა, ასეთის უქონლობის პირობებში ზოგადი ნორმის სახით გამოყენებული უნდა იქნეს არა საქართველოს სსკ 150 მუხლი – იძულება, არამედ 181-ე მუხლი –

გამოძალვა. ე.ი. ჩვენი აზრით, რაიმე სარგებლის, ეს იქნება მატერიალური თუ არამატერიალური ხასიათის, მიღება მუქარადართული მოთხოვნით უნდა დაკვალიფიცირდეს გამოძალვად, თუ არაა სპეციალური ნორმა, ხოლო თუ რაიმე სარგებლის გარეშე ხდება ასეთი პირის მოქმედება, უნდა დაკვალიფიცირდეს იძულებად. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქ ენიჭება იმ გარემოებას, რომ გამოძალვა საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულია, ხოლო იძულების გვარობითი ობიექტია ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები. ამდენად, მიზანშეწონილია, გამოძალვის საგნად მივიჩნიოთ არაქონებრივი ხასიათის სარგებელიც და ამ დელიქტში „ქონების“, ქონებაზე უფლების“ და „ქონებრივი სარგებლობის მიღების“ გაგებაში მოვიაზროთ ზემოთნახსენები, სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული „ქონების დეფინიციის და მასში მოცემული „არაქონებრივი სიკეთის“ გაგება, რის შემდეგაც აღიარებული იქნება, რომ გამოძალვის საგანს წარმოვსახავთ მხედლოდ ტერმინ „ქონებაში“.

აქვე ერთი საკითხია აღსანიშნავი, კანონმდებელმა ქონებად მიიჩნია ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელთა შექმნაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუ ეს აკრძალული არ არის კანონით და არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს. ამიტომ, თუ თავისუფალი ბრუნვიდან ამოღებული ქონების გამოძალვა მოხდება, მათ მოიცავს დანაშაულის სპეციალური შემადგენლობები, მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის გამოძალვა – სსკ 237 მუხლი; შხამის გამოძალვა – სსკ 250 მუხლი; ნარკოტიკულ საშუალებათა მოთხოვნა-გამოძალვა – 264-ე მუხლი; ხოლო თუ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ მოთხოვნებს თავად სარგებელი, და ამდენად არ ჩაითვლება იგი ქონებად, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს სპეციალური ნორმებით – მაგალითად, სსკ 139-ე მუხლი – სქესობრივი კავშირის იძულება სახელგამტეხი ცნობების გახმაურების ან ქონების განზრახ დაზიანების მუქარით და მისთ. ასევე 253-ე მუხლი – ამავე გზით პროსტიტუციაში ჩაბმა. ე.ი. აქ ორივე შემთხვევაში რაღაც სარგებელი არის და მაგალითად, მეძავთან გამოძალვითი გზით სქესობრივი კავშირის დაჭერისათვის გასამრჯელოსაგან გათავისუფლება გარკვეული ქონებრივი სარგე-

ბელიც არის, მაგრამ ვინაიდან ასეთი ამორალური სარგებელი კანონით ქონებად არ ითვლება და თან სპეციალური ნორმაც არსებობს, ასეთი ქმედება არ დაკვალიფიცირდება გამოძალვად.

გამოძვარის კვალიფიკაციის საკითხი არის დაკავშირებული სხვა დანაშაულისაგან მისი გამიჯვნის საკითხთან. „იგი ყველაზე მეტად ახლოსაა ძარცვასთან, უფრო სწორად, ძარცვის მცდელობასთან. ძარცვისას ქონების მძარცველზე გადაცემა ჩადენილს აქცევს დამთავრებულ დანაშაულად, მაგრამ ვიდრე მოხდება ეს გადაცემა, დამნაშავის სიცოცხლისათვის არასაშიში ძალადობა ახლოსაა გამოძალვის დროს ქონებრივი მოთხოვნის წარდგენის გაგებასთან და გამოძალვისა და ძარცვის მცდელობას შორის მკვეთრი გამიჯვნა შეუძლებელია“.⁸ ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად ზოგ რუს ავტორს მიაჩნია, რომ ძარცვისას ნივთის გადაცემა მაშინვე ხდება, გამოძალვისას კი მომავალში.

დაახლოებით ამასვე იზიარებს ზოგიერთი ამერიკული მეცნიერი და ძარცვისა და გამოძალვის ერთადერთ განმასხვავებელ ნიშნად თვლიან გარკვეული მოქმედების მომავალში შესრულებას – არა ქონების მომავალში გადაცემას, როგორც ამას ფიქრობენ რუსი ავტორები, არამედ მუქარის მომავალში ასრულებას – ძარცვისას მაშინვე ხდება მუქარის ასრულება, გამოძალვის შემთხვევაში კი მომავალში.⁹

ზოგიერთი რუსი ავტორი, ვერ ახერხებს რა გამოძალვისა და ძარცვის განსხვავებას სხვა კრიტერიუმით, წერს: „მუქარის დაუყოვნებლივი ასრულება ფსიქიკურ ძალადობას გადაზრდის ფიზიკურში, ხოლო გამოძალვას – ძარცვაში ან ყაჩაღობაში“, ან „გამოძალვა და ძარცვა ქმნიან დანაშაულთა ერთობლიობას, როცა ძალადობის იმპედროულად გამოყენების შემთხვევაში გამომძალველი ქონების ნაწილს მომავალში ითხოვს, ნაწილს კი მაშინვე ეუფლება.“¹⁰

მუქარის ქონების მიღების თანადროულად ან

მომავალში ასრულებასთან დაკავშირებით ზოგ ავტორს ასეთი შეხედულებები აქვთ:

„ერთი მხრივ ძარცვის და ყაჩაღობის, მეორე მხრივ, გამოძალვას შორის კვალიფიკაციის სიმნიშვნელობის გამო სწორი იქნებოდა მათ შორის განსხვავება დაგვეჩინა არა მუქარის განხორციელების მომენტში, არამედ მუქარის ასრულებისას ძალადობის დანიშნულებაში – შურისძიება ქონების გადაცემაზე უარის გამო. გამოძალვის მუქარა ემსახურება დაზარალებულისაგან შესაძლებელი წინააღმდეგობის გადალახვის მიზანს გამომძალველზე ქონების გადაცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში, მაგრამ მისი შესაძლებელი რეალიზაცია ისახავს სხვა მიზანს – შურისძიებას უარის თქმისათვის.“¹¹

დაახლოებით ამავე აზრს, ე.ი. ქონების გადაცემაზე უარის შემთხვევაში შურისძიების მიზნით მუქარის და ძალადობის გამოყენებას გამოძალვის სხვა დანიშნულებისაგან გამიჯვნავ საშუალებად აღიარებას ემზრობა ვ. კუცი;¹²

„გამომძალვითი მუქარა უნდა იყოს დაზარალებულის იძულების საშუალება, გამომძალველს გადასცეს ქონება“;¹³

„ძარცვისას დამნაშავე თავად ართმევს ქონებას დაზარალებულს, გამოძალვისას კი იგი აიძულებს მას თავის ხელით გადასცეს ქონება“;¹⁴

აფხაზ იურისტს მ. გუგუჩიას გამოძალვისა და ძარცვის, ყაჩაღობის განსხვავებისას აქცენტის გადააქვს დანაშაულის საგანზე. აღნიშნავს, რომ ძარცვისა და ყაჩაღობის დროს არ შეიძლება ქონების უფლების ან ქონებრივი უფლების გატაცება და ემზრობა აზრს, რომ გამოძალვისას, განსხვავებით მსგავსი დანაშაულობისაგან, შეიძლება დამნაშავემ წარადგინოს მოთხოვნა იმაზე, რაც დაზარალებულს მომავალში ექნება;¹⁵

¹¹ Вестник ЛГУ, серия 6, №4, «Вымогательство, как форма хищения», Боготишев В.Я., 1990, ст.70.

¹² Куц В.Н., «Ответственность за вымогательство по советскому уголовному праву» автореферат, Харьков, 1986, ст.12.

¹³ Исаев М.М., «Имущественные преступления», М., 1930, ст. 44.

¹⁴ И.Н. Якимов, «Вымогательство и шантаж», «Административный вестник», №2, М., 1926, ст.39.

¹⁵ Ответственность за разбой по советского уголовного законодательства, Сухуми, Абхазгосиздат, 1958, ст.122-125.

გამოძიების სხვა დანაშაულისაგან გამიჯვნაზე მსჯელობისას ს. ბაკშევი წერს: „გამოძიებითი მუქარის რეალიზება ხდება არა მაშინვე, როცა დაზარალებული არ შეასრულებს მასზე წარდგენილ მოთხოვნას, არამედ გარკვეულად ახლო თუ შორეულ მომავალში . . . გამოძიებითი მუქარა შეიძლება გამოიხატოს არაპირდაპირი ფორმითაც, წერილობითი მინიშნებით . . . სხვისი მეშვეობით, განსხვავებით სხვა სახის მუქარისაგან“.¹⁶

თუ კარგად დაუკვირდებით ზემოჩამოთვლილ განმარტებულ გამოძიების მსგავსი დანაშაულებისაგან გამიჯვნა არგუმენტებს, ასეთი მიზნით საბოლოოდ არცერთი არ გამოდგება, რადგან შესაძლებელია მრავალი ისეთი მაგალითის მოტანა, როცა არანაირი არგუმენტის მოშველიებით არ მოხერხდება გამოძიების გამიჯვნა უფრო მეტად ძარცვისაგან და გამოძიების დღევანდელი დეფინიციის ფონზე. შეიძლება ისეთი მაგალითის მოფიქრება, როცა იდეალურად დაემთხვევა გამოძიებისა და ძარცვის დანაშაულის შემადგენლობები და ასეთი მოქმედების იურიდიულმა შეფასებამ შეიძლება დიდიმადე მიგვიყვანოს. ასეთი ჩიხი რომ თავიდან ავიცილოთ, გამოძიების დეფინიციისაში, ჩვენი აზრით, აუცილებლად უნდა შევიტანოთ ტერმინი „წინასწარი შეთანხმება“, რის გამოც გამოძიებად გაიგება არა მარტო დამნაშავის ქონებრივი მოთხოვნის წარდგენა, არამედ დაზარალებულთა შეთანხმება ასეთზე და შემდეგ ქონების გადაცემა გამოძიებულზე. დაახლოებით ასეთ შეთანხმებაზე ამერიკის იურიდიულ დოქტრინაშიც და კანონთა კრებულებშიც უშუალოდაა მითითებული, კერძოდ, ამერიკის სისხლის სამართლის ნორმატიულ აქტთა კრებულში. მის არსებობაზე ჩვენ გვექონდა ლაპარაკი რეკეტის ცნების განმარტების დროს ამ კანონის 95-ე თავის 1951-ე პარა-

გრაფის მოხმობისას: „გამოძიება ნიშნავს სხვა პირისაგან მისივე თანხმობით ქონების შექმნას ძალადობით, დაშინებით და ა.შ.“ რაც შეეხება დოქტრინას, მის მაგალითად გამოდგება ფ. რე-შეტნიკოვის „ბურჟუაზიული სისხლის სამართალში“ განხილული ზოგიერთი ამერიკელი ავტორის გამოძიების ძარცვისაგან გამიჯვნის პრინციპი: „ზარცვის დროს დამნაშავე დაზარალებულის ნების წინააღმდეგ იღებს ქონებას, გამოძიებისას კი მისი თანხმობით“.¹⁷ ე.ი. ლაპარაკია არა უბრალოდ თანხმობაზე, დათანხმებაზე, არამედ წინასწარ შეთანხმებაზე, თუმცა, კაბალურზე, მაგრამ მაინც ორმხრივზე.

ასეთი ტერმინის შემოღება გადაწყვეტს დიდ პრობლემას: მხოლოდ მოთხოვნის წარდგენა არ ჩაითვლება დამთავრებულ გამოძიებად და იგი აღიქმება მხოლოდ მცდელობის დონეზე. ამ თვალსაზრისით მხოლოდ ერთადერთი რუსი მეცნიერი იურისტი ეხმაურება ჩვენს გულისტკივილს, როცა იგი წერს, რომ „გამოძიება თავისი არსით დამთავრებულად უნდა ჩაითვალოს დამნაშავის მიერ ქონებრივი სარგებლობის მიღების მომენტიდან“.¹⁸

წინასწარ შეთანხმებაში უნდა ვიგულისხოთ ის მომენტი, რომ ვიდრე დაზარალებული დაყაბულდება გამოძიებულის პირობას, მას აქვს შანსი, მისი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შესახებ განუცხადოს ვინმეს. ამის საშუალება კი მას არა აქვს ყაჩაღობის თუ ძარცვის დროს და მას შემდეგ, რაც აწონ-დაწონის, აწყობს თუ არა გამოძიებულის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე დათანხმება, ახდენს ასეთ გარიგებას, შეთანხმებას, რის შემდეგაც ხდება გადაცემა. ჩვენი აზრით, „წინასწარი შეთანხმების“ აზრის ჩადება გამოძიების დისპოზიციისაში მოახდენს მის მკვეთრ გამიჯვნას სხვა მსგავსი დანაშაულებისაგან.

კობა კობახიძე,
ნაძალადევის რაიონის პროკურორის
თანაშემწე.

¹⁶ Уголовно-правовая охрана личной собственности в СССР, 1954, ст.114-118.
¹⁷ Ф.М. Решетников, «Буржуазное уголовное право – орудие защиты частной собственности», М., 1982, ст.98
¹⁸ Исаев М.М., «Имущественные преступления», М., 1930, ст. 44.

ზიანის ანაზღაურების ზოგიერთი პრობლემის შესახებ (სისხლისსამართლებრივი ასპექტი)

დანაშაულით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლება ყოველი ადამიანის სამართლებრივი სტატუსის ელემენტია. მაგრამ არც საქართველოს კონსტიტუცია და, შესაბამისად, არც სისხლის სამართლის მატერიალური თუ საპროცესო კანონმდებლობა, არ ადგენს ნორმას, რომელიც შექმნიდა სრულფასოვან გარანტიებს დანაშაულით დარღვეული უფლების აღსადგენად, მიუხედავად არაერთი მცდელობისა (მაგალითად, ზიანის ანაზღაურების ისეთი ინსტიტუტების შექმნით, როგორცაა: სამოქალაქო სარჩელი სისხლის სამართლის საქმეში, სისხლის სამართლებრივი რესტიტუცია, ბრალდებულის მიერ ზიანის ნებაყოფლობითი ანაზღაურება, ზიანის ანაზღაურება სასამართლოს ინიციატივით).

ფაქტია, რომ არ არსებობს დაზარალებულის უფლებათა რეალიზაციის სათანადო იურიდიული მექანიზმი. 1998 წელს ძალაში შესულ საპროცესო კანონში დაზარალებული ჯერ კიდევ რჩება პასიური და თავის უფლებებში საკმაოდ შეზღუდული სუბიექტი. ჩვენ ვაღიარებთ, რომ დანაშაულით მიყენებული ზიანი უნდა ანაზღაურდეს და იგი დამნაშავემ უნდა აანაზღაუროს; დამნაშავემ სხვისი სიკეთის მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისათვის პასუხი უნდა აგოს არა მხოლოდ პირადად (თავისუბლების აღკვეთა და სხვა), არამედ ქონებრივადაც. ისიც გასაგებია, რომ ზიანის მიყენების შემთხვევაში პირს წარ-

მოეშობა უფლება „სისხლის სამართლის საქმის წარმოებისას მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება და ამ მიზნით წარადგინოს სამოქალაქო სარჩელი“ (სსსკ 30-ე მუხლის პირველი ნაწილი). პრაქტიკულად კი ხშირია შემთხვევა, როდესაც დაზარალებულმა (ან სხვა უფლებამოსილმა პირმა) არც კი იცის ვის წარუდგინოს სასარჩელო მოთხოვნა. მაგალითად, როდესაც ბრალდებული დაუდგენელია. ამ შემთხვევაში უნდა ვიხელმძღვანელოთ სსსკ-ის 33-ე მუხლის მე-4 ნაწილით: „ბრალდებულის დაუდგენლობა არ აბრკოლებს სამოქალაქო სარჩელის წარდგენას. საქმის წარმოების შეჩერების შემთხვევაში, თუ ბრალდებული დაიშალა, მისი ადგილსამყოფელი ან პასუხისმგებაში მისაცემი პირი დაუდგენელია, სარჩელი ზიანის ანაზღაურების შესახებ შეიძლება წარედგინოს სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალწარმოების წესით“ (ნორმა 2005 წლის 15 მაისიდან უნდა ამოქმედდეს). ამით კანონმდებელმა ხაზი გაუსვა, რომ სახელმწიფო დაზარალებულის წინაშე ანგარიშვალდებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი კომპეტენტური ორგანოები ვერ შეძლებენ დამნაშავის მხილებასა და დასჯას. თუ ეს ასეა, ვის ევალება დაიცვას ქვეყანაში მართლწესრიგი და უზრუნველყოს საზოგადოების ყოველი წევრის უსაფრთხოება? ნუთუ დაზარალებულს!...

თუ სახელმწიფოს სამართალდამცავი ორგანოები ვერ შეძლებენ დანაშაულის აღკვეთას, ბუნებრივია, სახელმწიფო, რომელიც თავს იწონებს თავის მოქალაქეთა მფარველობითა და დაცვით, უნდა იკისროს დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კანონმდებლის მიერ შემოთავაზებული ნოველა (მისი ფორმულირება და არასაკმარისობა) ჰქმნის ყველა გარანტიას მისი უმოქმედობისათვის და მხოლოდ ჩვენს მიერ საკითხის ნაკლებმნიშვნელოვნების აღიარებაზე, პრობლემის სიღრმისეული წვდომის უუნარობაზე მეტყველებს.

ვინ უნდა აანაზღაუროს ზიანი, თუ სისხლის-სამართალწარმოებაში გამოირკვა, რომ დამნაშავის მატერიალური მდგომარეობა საშუალებას არ იძლევა ზიანის არა თუ სრული, არამედ ნაწილობრივი ანაზღაურებისათვის. აღნიშნული გარემოება, როგორც მოყვანილი ნორმიდან ჩანს, არ ქმნის საფუძველს სასარჩელო მოთხოვნის სახელმწიფოსათვის წარსადგენად. ამ შემთხვევაში უნდა ვიხელმძღვანელოთ სსკ-ის 39 მუხლით: „1. სამოქალაქო სარჩელის განხილვისას ზიანის ანაზღაურების საფუძველს, პირობას, მოცულობასა და წესს განსაზღვრავს სამოქალაქო, შრომის და სხვა კანონმდებლობა.“ მაგრამ აღნიშნული კანონმდებლობით მოპასუხის გადახდისუუნარობის ფაქტის დადგენა ქმნის საფუძველს სასარჩელო მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმისათვის, ანუ, ზიანი არც ამ შემთხვევაში ნაზღაურდება. მაგრამ იმ საქმეებზეც, სადაც მოპასუხის ქონებიდან ზიანის დაფარვა შესაძლებელია, დანაშაულის ჩადენიდან სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე (რითაც ზიანის ანაზღაურების საკითხი წყდება), ხშირად რამდენიმე წელიც გადის, რაც ნამდვილად არასასურველ მდგომარეობაში აყენებს დაზარალებულს. (საგულისხმოა, რომ სამოქალაქო მოსარჩელეს სახელმწიფოსათვის სასარჩელო მოთხოვნის უფლება წარმოეშობა მხოლოდ სსსკ-ის 29-ე მუხლის „ა“, „ბ“ და „დ“ ქვეპუნქტებით გათვალ-

ისწინებული საფუძველით სისხლისსამართალწარმოების შეჩერებისას და მხოლოდ გამოძიების ვადის გასვლის შემდეგ). პირობითად წარმოვიდგინოთ პირი, რომელსაც სხეულის დაზიანების შედეგად სასწრაფო სამედიცინო დახმარება ესაჭიროება, იმ ოჯახის მდგომარეობა, რომელსაც არა აქვს სახსარი დაკრძალოს მიცვალებული და ა.შ. იმედია, ნათელია ზიანის არა მარტო სრული, არამედ დროული ანაზღაურების საჭიროებაც. დღეისათვის რეალურად არსებული უფასო სამედიცინო დახმარებისა და დაზღვევის სისტემა ამ მხრივ მდგომარეობას ვერ შეამსუბუქებს.

გაურკვევლობას ბადებს კითხვაც – დამნაშავის გარდაცვალების შემთხვევაში ვინ უნდა აანაზღაუროს ზიანი? ამჯერადაც სამოქალაქო კანონმდებლობას უნდა დავესესხოთ. „მემკვიდრეები ვალდებული არიან მთლიანად დააკმაყოფილონ მამკვიდრებლის კრედიტორთა ინტერესები, მაგრამ მიღებული აქტივების ფარგლებში თითოეულის წილის პროპორციულად“ (სსკ-ს 1484-ე მუხლის პირველი ნაწილი). ამ შემთხვევაში დაზარალებული თავისი სტატუსით კრედიტორს უნდა გავუთანაბროთ. მამკვიდრებლის ქონება, პირველ რიგში, მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შედეგის აღმოფხვრას უნდა მოხმარდეს. მაგრამ, თუ ეს ქონება ზიანის დაფარვის საშუალებას არ იძლევა, დაზარალებული კიდევ ერთხელ დაუცველი რჩება.

აი, დაახლოებით ასეთია საქართველოს კანონმდებლობით შექმნილი დაზარალებულის უფლებათა დაცვის მექანიზმი. ჯერ იგი დანაშაულის მსხვერპლია, მოგვიანებით სისხლის სამართალწარმოებაში არც ისე სასიამოვნო პროცედურის მონაწილის სტატუსს იღებს, სადაც საქმის წარმოების შეჩერების საფუძველის დადგენისას (სსსკ-ის 33-ე მუხლის მე-3 ნაწილი), იძულებული ხდება ახალ წარმოებაში ჩაერთოს. სახელმწიფოსათვის სამოქალაქო სარჩელის წარდგენის გზით დაზარალებული (სამოქალაქო მოსარჩელე) სამოქალაქო სამართალწარმოების სუბიექტად იქცევა, რომლის დასასრულს საკუთარ უფლე-

ბებსა და ქართლმსაჯულების აპარატზე იმედგაცრუება ელის.

მიმაჩნია, რომ სისხლის სამართლის საქმეზე წარდგენილი სამოქალაქო სარჩელის სამოქალაქო სამართალწარმოებაში გადაცემა კიდევ ერთხელ ღაზავს დაზარალებულის უფლებებს. ერთი საქმის გამო ორი წარმოების დაფინანსება არც სახელმწიფოს ინტერესებში უნდა შედიოდეს. ჩნდება ეჭვი, ხომ არ კეთდება ეს იმისათვის, რომ თავმოებრებულმა დაზარალებულმა ხელი ჩაიჭიოს წარდგენილ სასარჩელო მოთხოვნაზე და ამით სახელმწიფომ თავი აარილოს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას.

ყველაზე მძიმე ტვირთად დაზარალებულს გაუხსნელ დაზარალებულს აწევს. 1998 წლის ოფიციალური მაჩვენებლებით, მსოფლიოში დაზარალებულთა (ხოლოდ 40% იხსნება.¹ არ ვფიქრობ, რომ ამ მხრივ ჩვენს ქვეყანაში უკეთესი მდგომარეობა იქნება. ოფიციალური მონაცემების სისწორეშიც რომ არ გვეპარებოდეს ეჭვი, ფაქტია, დაზარალებული მნიშვნელოვანი ნაწილი საერთოდ განუცხადებელი ან სამართალდამცავი ორგანოების მიერ დაუნახავი რჩება. დაზარალებული არ ჩქარობს განაცხადოს დაზარალებულის შესახებ. ამის მიზეზი მიაი რწმენაა, რომ იგი ვერ გაიხსნება და არ ანაზღაურდება ზიანი.

დაზარალებულის ინტერესებიდან გამომდინარე, ზიანის დროული და სრული ანაზღაურების პრინციპის უზრუნველყოფის ერთადერთ გზას სპეციალური სახელმწიფო ფონდის შექმნასა და სახელმწიფოს მიერ ყველა შემთხვევაში შემთხვევეში დაზარალებული შედეგის აღმოფხვრის ვალდებულების თავის თავზე აღებაში ვხედავ. აღნიშნული ნაბიჯის გადადგმა, პირველყოვლისა, ხელს აძლევს თავად სახელმწიფოს, მისი სამართალდამცავი ორგანოებისადმი საზოგადოების მხრიდან დაკარგული ნდობის აღსადგენად. დაზარალებულმა იცის რა, რომ ზიანი

ანაზღაურდება დაზარალებულის გაუხსნელობის, დამნაშავის გარდაცვალებისა, თუ მისი გადახდის უუნარობის დადგენის შემთხვევაშიც, იგი აღარ დაფიქრდება, განაცხადოს თუ არა დაზარალებულის შესახებ.

სახელმწიფოს მიერ ზიანის ანაზღაურება არა მხოლოდ დაზარალებულის კანონიერი ინტერესების სრულ დაცვას უზრუნველყოფდა, არამედ (როგორც სისხლის სამართლებრივი პოლოტიკის საშუალება) ხელს შეუწყობდა ზოგადი პრევენციის ამოცანების შესრულებას. აიღებდა რა თავის თავზე (პირველ ეტაპზე მაინც) ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას, სახელმწიფო არსებითად გაუიოლებდა ბრალდებულს საზოგადოებაში დაბრუნებას. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების გადავადებამ (მაგრამ, რათქმუნდა, არა დაზარალებულის ინტერესების ხარჯზე) შეიძლება არსებითად შეუწყოს ხელი დამნაშავის რესოციალიზაციას. ... გარდა ამისა, სახელმწიფო განაგებს ქონებრივი ხასიათის სანქციების (ჯარიმა, ქონების კონფისკაცია) გამოყენებით მიღებულ თანხებს. ... ამდენად სამართლიანი იქნებოდა, ეს თანხები გამოყენებულიყო დაზარალებულის შედეგად მიყენებული ზიანის აღმოსაფხვრელად.²

სახელმწიფოს მიერ ზიანის ანაზღაურება ხელს შეუწყობდა საგამოძიებო და სასამართლო ორგანოების გააქტიურებას დაზარალებულის გახსნისა და დამნაშავის მხილების მხრივ.³

სახელმწიფო ფონდის შექმნის იდეას ორსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. 1900 წელს ბრიუსელში საერთაშორისო პენიტენციურ კონგრესზე პენალისტთა დიდმა ნაწილმა აღიარა, რომ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს. დაზარალებული მიყენებული ზიანის ეფექტური ანაზღაურების პრობლემას

² Мазалов А.Г., Савицкий В.М. Нерешенная проблема возмещения вреда потерпевшему от преступления // Проведение, 1977, №3, с.49 - 50.

³ Понарин В.Я. Защита имущественных прав личности в уголовном процессе Российской Федерации. Дис. на соиск.уч.сте док.юрид.наук, Воронеж, 1994, с.178.

მიეძღვნა 1973 წელს ფრაიბურგში გამართული საერთაშორისო კოლოკვიუმი.⁴ იგივე თემას დაეთმო 1974 წელს ბუდაპეშტში გამართული სისხლის სამართლის საერთაშორისო ასოციაციის XI კონგრესის მესამე სექცია. პროფესორ ბემელნის (ნიდერლანდები) გენერალურ მოხსენებაში ნათქვამია: „რადგან დამნაშავეთა დაგვიანებით მოძებნისა და გადახდისუუნარობის გამო დაზარალებულისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება არ ხერხდება, ან ჭიანურდება ხანგრძლივი დროით, აუცილებელია შეიქმნას სპეციალური სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ფონდები“. აღნიშნულ კონგრესზე დელეგატთა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა სამოქალაქო სარჩელის სისხლისსამართალწარმოების ფარგლებში განხილვას.⁵

განსახილველ თემას შეეხება რამოდენიმე საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტი. მათ შორის უნდა აღვნიშნოთ „მართლმსაჯულების ძირითადი პრინციპების დეკლარაცია ხელისუფლების დანაშაულებათა და ბოროტად გამოყენების მსხვერპლთათვის“, მიღებული გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ 1985 წლის 29 ნოემბერს.⁶ დეკლარაციის მე-12 პუნქტის მიხედვით, „იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია სამართალდარღვევისგან ან სხვა წყაროებიდან კომპენსაციის სრული მოცულობით მიღება, სახელმწიფომ ფინანსური კომპენსაცია უნდა მისცეს: ა) მსხვერპლთ, რომლებმაც მძიმე დანაშაულობათა გამო მიიღეს მნიშვნელოვანი სხეულის დაზიანება ან არსებითად დაიზიანეს ფიზიკური ან ფსიქიკური ჯანმრთელობა; ბ) ოჯახებს, იმ პირთა კმაყოფაზე მყოფთ, რომლებიც ამგვარი ვიკტიმიზაციის შედეგად დაიხოცნენ ან ფიზიკურად ან ფსიქიკურად არაშ-

რომისუნარიანები გახდნენ.“⁷ მაშასადამე, დეკლარაციის შესაბამისად სახელმწიფო ფონდიდან ზიანი ნაზღაურდება მხოლოდ: „ქიმიე დანაშაულებათა გამო“. ყურადღებას იპყრობს დოკუმენტით ზიანის ანაზღაურების ორი ფორმის გამოიყენება: კომპენსაცია (სახელმწიფოს მიერ ეროვნული და სხვა ფონდების შექმნით) და რესტიტუცია (დამნაშავეს ან ზიანის მიმყენებელი პირის ქმედებაზე პასუხისმგებელი პირის მიერ).

1983 წელს ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ მიღებული იქნა „ევროპის შეთანხმება ძალადური დანაშაულით მიყენებული ზიანის კომპენსაციის შესახებ“.⁸ შეთანხმება ადგენს საკომპენსაციო სისტემის მინიმალურ სტანდარტებს და ვრცელდება ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართულ განზრახ დანაშაულებზე.

ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ მსოფლიოს არაერთი ქვეყანა იცნობს სპეციალური სახელმწიფო (სადაზღვეო) ფონდის ფენომენს. ა.შ.შ-ის რამდენიმე შტატის, იაპონიის, ავსტრიის, ფინეთის, დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის კანონმდებლობით გათვალისწინებულია სახელმწიფო ფონდიდან ზიანის დაფარვა ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულობათა საქმეებზე.⁹

მეტი თვალსაჩინოებისათვის მინდა წარმოგიდგინოთ ფინეთის კანონი „დანაშაულებრივ ქმედებათა მსხვერპლთათვის კომპენსაციის გადახდა სახელმწიფო ფონდიდან“, რომლის მიხედვითაც კომპენსაციის გადახდის საფუძველს წარმოადგენს იმ პირველი ინსტაციის სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც განიხილავდა საქმეს ზიანის გამომწვევი დანაშაულის შესახებ. მიმართვა ეგზავნებოდა ინციდენტთა სახელმწიფო

⁴ Revue internationale de droit penal. 1973, N 1-2, p. 372-406.

⁵ Ключков В. Конгресс международ ассоциации уголовного права // законность, 1975, №3, с.35.

⁶ საქართველოს კანონები. ადამიანის უფლებათა შესახებ საერთაშორისო აქტები და კონვენციები. თბილისი, 1998, გვ 510-518.

⁷ იქვე, გვ 516.

⁸ Reparations to Victims of Crimes and the Trust Fund (Art.75 and 79 of the Rome Statue), 1999, p 6-18.

⁹ Ведерникова О. Фонд для жертв преступлений // Соц. законность, 1990, №11, с.26.

სამსახურს (State Accident Office), რომელიც განსაზღვრავდა კომპენსაციის ოდენობას. თუ ბრალდებულის ვინაობა დაუდგენელია, პოლიციის ორგანოში დანაშაულის შესახებ განცხადების შესვლიდან 6 დღის გასვლისას, ინციდენტთა სახელმწიფო სამსახური იღებს გადაწყვეტილებას კომპენსაციის შესახებ. შემოსავლის შემცირების ან მარხენალის დაკარგვის შემთხვევაში გადახდა ხდება ნაწილ-ნაწილ და რეგულარულად. კომპენსაციის ნებისმიერი სხვა სახე გაიცემა ერთდროულად. აღნიშნული სამსახურის მიერ მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს სააპელაციო სასამართლოში. შემდგომი გასაჩივრება არ დაიშვება.¹⁰

კანონმდებლობით დაზარალებულის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების სრული რეგლამენტაციისათვის აუცილებლად მიგვაჩნია თეორიული, ნორმატიულ-სამართლებრივი და პრაქტიკული პრობლემების კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე რამდენიმე ახალი ნორმის შემუშავება.

დაზარალებულის უფლებათა უზრუნველსაყოფად უნდა შეიქმნას სპეციალური სახელმწიფო ფონდი, სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ინფორმაციული დახმარების სამსახური. ეს საკითხი ეტაპობრივად, თანმიმდევრულად, სხვა ქვეყნების გამოცდილები-სა და ჩვენი სახელმწიფოებრიობის სინამდვილის გათვალისწინებით უნდა შეისწავლოს.

სისხლის საპროცესო კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შესატანად დასაბუთებული წინადადებების შეთავაზებამდე მეცნიერულ დამუშავებასა და პასუხის გაცემას მოითხოვს შემდეგი კითხვები: რა ფორმა ექნება სახელმწიფო ფონდს? რა წყაროებიდან შეივსება იგი? რა შემთხვევაში და რა წესით მიმართავს მას დაზარალებული? ვინ უნდა იყოს ფონდიდან კომპენსაციის მიღების სუბიექტი? რა სახის ზიანი (რა მოცულობით) ანაზღაურდება ფონდიდან? რა წესითა და ვადაში მოხდება კომპენსაციის გადახდა? რა ფორმით მოხდება მსჯავრდებულისა და სახელმწიფო ფონდის სასარგებლოდ თანხების ამოღება? და ა.შ.

ბესიკ ქუთათელაძე,
თსუ სისხლის სამართლის პროცესისა და
კრიმინალისტიკის კათედრის ასპირანტი.

¹⁰ Мазалов А.Г., Савицкий В.М. Указ. соч. с49-50.

ავთანდილ კახნიაშვილი

მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩატარების წესის სრულყოფისათვის

სამართლებრივი სახელმწიფო საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებული სამომავლო ორიენტირია, ჯერჯერობით კი ქვეყანაში გამართულად მომუშავე სახელმწიფო მექანიზმია შესაქმნელი. კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების უპირველეს დამცველად სწორედ ხელისუფლების წარმომადგენლები უნდა გვევლინებოდნენ, ხოლო კანონიერი უფლებების დარღვევისას მოსახლეობას უნდა გააჩნდეს დამოუკიდებელი და სამართლიანი სასამართლოებისათვის მიმართვის საშუალება.

ვინაიდან, ჭეშმარიტად დამოუკიდებელი და სამართლიანი, მიუკერძოებელი და კომპეტენტური სასამართლო ხელისუფლების არსებობით თითოეული მოქალაქე სისხლხორცეულადაა დაინტერესებული, სავსებით ბუნებრივია, რომ საქართველოში მიმდინარე სამართლებრივი რეფორმა ზოგადსაკაცობრიო აღიარებულ დემოკრატიულ ღირებულებებს მონატრებული საზოგადოების ყურადღების ცენტრში აღმოჩნდა.

მოსამართლეთა კორპუსის შეცვლის ერთობ გაჭიანურებული კამპანიის შოქ-ჩრდილებზე ბევრი ითქვა და დაიწერა.

შეიძლებოდა მსჯელობა რეფორმის კონცეფციისა და საკანონმდებლო ბაზის ნაკლოვანებებზე, არსებით ხარვეზებზე საკვალიფიკაციო გამოცდების ჩატარების მეთოდუკასა და პროცედურაში, მაგრამ, ვინაიდან მორიგი გამოცდები კარს მოგვადგა, მიზანშეწონილად მივიჩნევ, ყურადღება, უპირველეს ყოვლისა, ნამუშევრების შეფასების

ობიექტურობის საკითხისათვის დამეთმო, მითუმეტეს, რომ მოსამართლეობის კანდიდატთა ნაწილი ადრე ჩატარებული გამოცდის შედეგით უკმაყოფილო დარჩა და ერთ-ერთმა სასამართლოშიც კი იჩივლა.

საკითხის აქტუალობას ის გარემოებაც განაპირობებს, რომ მოსამართლეობის კანდიდატებთან ერთად, უახლოეს მომავალში, მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდის მსგავსად, შესაძლოა, პროკურორებად და ადვოკატებად ტუმაობის მსურველებსაც მოუწიოთ გამოცდების ჩაბარება.

იუსტიციის საბჭოს ყოფილის წევრი, ამჟამად ქუთაისის საოლქო სასამართლის თავმჯდომარე მამუკა მამალაძე ბრძანებდა, რომ: „ტესტური გამოცდისას შემოქმედებითი საქმიანობის უნარის შემოწმება არ ხდება. ასეთი უნარის შემოწმება ხდება წერითი გამოცდის დროს, თუმცა წერითი გამოცდაც დასახვეწია“.¹

წარმოდგენილი პუბლიკაციის მიზანია სწორედ იმ საკითხში გარკვევა, თუ რამდენად დასახვეწია მოსამართლეობის წერითი გამოცდის მექანიზმი. ამასთან, გამოვთქვამ გარკვეულ შენიშვნებსა და წინადადებებს, როგორც საგამოცდო საკითხების, ასევე მოსამართლეობის კანდიდატთა შერჩევის წესის შემდგომი სრულყოფისათვის.

იმისათვის, რომ გავერკვეთ იუსტიციის საბჭოს მოთხოვნებში გამოსაცდელეებისადმი, ბუნე-

¹ მამუკა მამალაძე, სასამართლო რეფორმა – გამოცდების შესამე ტურის წინ, გაზ., 7 დღე, 22.01.1999.

ბრივია, გვერდს ვერ ავუვლით იმ კრიტიკურ-უმებს, რომლებითაც ხელმძღვანელობდა საგამოცდო კომისია, ანუ საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დამტკიცებულ (ბრძანებულება №697, 27.10.1997) მოსამართლეობის საკვალიციაციო გამოცდის ჩატარების წესს, რომლის თანახმად:

„1. წერითი გამოცდის მიზანია გამოსაცდელის თეორიული ცოდნის, საკანონმდებლო მასალის გამოყენების უნარისა და ცხოვრებისეული მოვლენებისადმი ამ ცოდნის მისადაგების შესაძლებლობების შემოწმება.

2. წერითი გამოცდის საკითხი ისე უნდა იყოს შედგენილი, რომ შესაძლებელი იყოს გამოსაცდელის როგორც თეორიული ცოდნის, ისე ამ ცოდნის პრაქტიკული გამოყენების უნარ-ჩვევების გამოვლენა“ (მუხლი 16).

თუ გავითვალისწინებთ, რომ საკვალიციაციო გამოცდის პირველი ეტაპის – ტესტური გამოცდის ძირითადი მიზანია გამოსაცდელის „პოზიტიურ სამართალში“ გათვითცნობიერების შემოწმება (მუხლი 8), ხოლო წერითი გამოცდის „ბილეთი შედგება 7 საკითხისაგან, სამი საკითხი არის თეორიული, 4 – კაზუსი“ (მუხლი 38.3), თავისთავად იკვეთება გარკვეული დაზუსტების აუცილებლობა. კერძოდ, იგულისხმება თუ არა „თეორიულ ცოდნაში“ მთლიანობაში აღებული მოსამართლეობის საკვალიციაციო საგამოცდო პროგრამა და წერითი გამოცდის თითოეულ საკითხში უნდა გამოავლინოს გამოსაცდელმა ამგვარი თეორიული ცოდნა (სამართლებრივი აქტები, სამართლის დარგები და დამხმარე ლიტერატურა), თუ კაზუსების ამოხსნისას შეიძლება მხოლოდ „პოზიტიური სამართლიდან“ მოიშველიოს სათანადო ნორმები, სხვა – დამატებითი თეორიული არგუმენტების მოყვანის გარეშე.

აღნიშნული გარემოება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმ ვითარებაში, როდესაც იმავე წესების მიხედვით: „თეორიულ საკითხებზე პასუხის გაცემისას გამოსაცდელს მოეთხოვება საკანონმდებლო მასალის ცოდნა, განსახილველი საკითხის დაკავშირება სხვა სამართლებრივ პრობლემებთან, თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების ანალიზი“ (მუხლი 20.2). მიმაჩნია, რომ ზემოთ მოყვანილი მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნის ამგვარი სახით კიდევ უფრო

განზოგადება ყოველად გაუმართლებელია, ვინაიდან ყოველ ცალკეულ გამომცდელს საშუალება ეძლევა, საკუთარი შეხედულებისამებრ განსაზღვროს „საკანონმდებლო მასალის“ თუ განსახილავ საკითხთან დაკავშირებული „სხვა სამართლებრივი პრობლემების“ სპექტრი და გამოსაცდელისაგან „თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების“ მხოლოდ მისთვის მისაღები სახის ანალიზი მოითხოვოს.

ამდენად, მიზანშეწონილად მივიჩნევ, რომ აღნიშნული პუნქტი უფრო მკაფიოდ და ერთმნიშვნელოვნად ჩამოყალიბებულიყო. მაგ. თუნდაც შემდეგი სახით: „თეორიულ საკითხებზე პასუხის გაცემისას გამოსაცდელს მოეთხოვება საკვალიციაციო საგამოცდო პროგრამით გათვალისწინებული მასალის (სამართლებრივი აქტების და შესაბამისი ლიტერატურის) ცოდნა“.

ამ შემთხვევაში, გამოსაცდელისათვის ნათელი იქნებოდა, რომ მან თავისი შეხედულებისამებრ კი არ უნდა დაუკავშიროს განსახილველი საკითხი „სამართლებრივ პრობლემებს“ (ისევე, როგორც გამომცდელმა არ უნდა მოგვახვიოს თავს საკუთარი ხედვა, ვინაიდან „პრობლემების“ თაობაზე თითოეულ იურისტს თავისი თვალსაზრისი გააჩნია და „თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების ანალიზსაც“ შეიძლება უაღრესად სპეციფიკურადაც კი უდგებოდეს), არამედ მხოლოდ პროგრამაში მოცემული იურიდიული ლიტერატურიდან უნდა ისარგებლოს ფორმულირებებით.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, საშიშროება ჩნდება მინიმალური შეფასება იმ გამოსაცდელმაც მიიღოს, რომელიც საკითხთან დაკავშირებულ პრობლემებშიც, თეორიულ და პრაქტიკულ ასპექტებშიც სიღრმისეულად ერკვევა (შეიძლება არანაკლებად, ვიდრე გამომცდელი), მაგრამ მისი პოზიცია გამომცდელს მიუღებლად ეჩვენოს (მერჩივნა, გამოცდების მექანიზმი სწორედ ასეთი კანდიდატების გამოსავლენად ყოფილიყო მიმართული).

თითქმის ანალოგიური ვითარებაა მე-20 მუხლის მე-3 პუნქტთან მიმართებაშიც, რომლითაც: „კაზუსის ამოხსნის დროს გამოსაცდელმა უნდა შეძლოს სამართლებრივი კვალიფიკაცია – სამართლებრივი ნორმების მისადაგება ამოსახსნელ კაზუსში მოცემულ ცხოვრებისეულ სიტუაციასთან. ასევე, მან უნდა შეძლოს ამგვარი გადაწყვეტის დასაბუთება, როგორც თეორიუ-

ლი, ისე პრაქტიკული არგუმენტებით.“ თუ არ დაკონკრეტდა, რა იგულისხმება კაზუსის ამოხსნისათვის საჭირო „თეორიულ და პრაქტიკულ არგუმენტაციაში“, ცალკეულმა გამომცდელმა მათში შეიძლება მოიაზროს ქვეყანაში მოქმედი სამართლებრივი სისტემა, ცალკეულ დარგებში მოქმედი პრინციპებიც, განსახილველ საკითხთან მეტ-ნაკლებად დაკავშირებული ინსტიტუტებიც, თუ ცალკეული ნორმებიც და, ამასთან, „პრაქტიკულ არგუმენტებად“ სამართალწარმოების პრაქტიკიდან აღებული მაგალითების მოშველიებაც მოითხოვოს.

მივიჩნევ, რომ, თავად საგამოცდო წესის არსიდან გამომდინარე, მეორე წინადადებაში, ზოგადად სტრატეგიული ცნებებით მანიპულირების ნაცვლად, უმჯობესი იქნებოდა, გამოსაცდელისაგან, უბრალოდ, საკუთარი არგუმენტაციის მოყვანა მოგვეთხოვა. ფორმულირება კი შეიძლებოდა ამ სახით ჩამოგვეყალიბებინა: „კაზუსის ამოხსნის დროს გამომცდელმა უნდა შეძლოს სამართლებრივი ნორმების მისადაგება ამოსახსნელ კაზუსში მოცემულ ცხოვრებისეულ სიტუაციასთან და საკუთარი გადაწყვეტილების დასაბუთება (დაასაბუთოს საკუთარი გადაწყვეტილება)“.

გამოცდაზე გამსვლელთათვის სავალდებულო თეორიული ცოდნის ფარგლების, იუსტიციის საბჭოს მხრიდან, მკაფიოდ განსაზღვრის საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს სწორედ იმ გარდამავალ ეტაპზე, როდესაც საქართველოში მიმდინარე სამართლებრივი რეფორმის შედეგად პრინციპულად იცვლება საკანონმდებლო ბაზა, რიგ შემთხვევებში ერთობ ნაჩქარევად მიღებულ თუ გამოქვეყნებულ კოდექსებში ხარვეზებია გაპარული, კოდექსების ნაწილი ჯერ არ ამოქმედებულა და გაუთავებლად განიცდის ცვლილებას, დღემდე არ გამოცემულა კომენტარებისა და აუცილებელი დამხმარე ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ნაწილი. უფრო მეტიც, თავად იუსტიციის საბჭოს მიერ გამოცემულ (კანონებისა და საერთაშორისო აქტების) კრებულშიც კი გვხვდება არსებითი ხასიათის უზუსტობანი, რომლებმაც შეიძლება შეცდომაშიც შეიყვანონ გამოსაცდელი.

აღიარებული ფაქტია, რომ მეცნიერები საქართველოს კონსტიტუციის ცალკეული მუხლების არსის თაობაზეც ვერ შეთანხმებულან და უმაღ-

ლესი კვალიფიკაციის იურისტებსაც კი ღიაშეცხრითად განსხვავებული თვალსაზრისი გააჩნიათ. სამწუხაროდ, დღემდე კონსტიტუციის კომენტარებიც არ გამოსულა. შედეგად, გამორიცხული არ არის გამოსაცდელის პასუხში მოყვანილი „თეორიული არგუმენტების“ შეფასება დამოკიდებული იყოს კონკრეტული გამომცდელის სუბიექტურ შეხედულებაზე, ხოლო ვინაიდან ზოგიერთი საკანონმდებლო ნოვაცია, სავსებით შესაძლებელია, ერთნაირად ახალი აღმოჩნდეს გამოსაცდელისა და საგამოცდო კომისიის წევრებისათვის (საკვალიფიკაციო საგამოცდო კომისიის დებულების 5.2. მიხედვით: „პირი, რომელსაც აქვს სამეცნიერო ხარისხი ან სპეციალობით პრაქტიკულად მუშაობის 15 წელზე მეტი გამოცდილება“), ამდენად, რიგ შემთხვევებში, პოზიციათა შორის არსებითი განსხვავება სრულებით ბუნებრივად კი უნდა იყოს და არც ის არის გამორიცხული, თავად გამომცდელი – ახალგაზრდა იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი ან თუნდაც ღვაწლმოსილი პროფესორიც კი სცდებოდეს.

ისიც ზომ ცნობილია, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს უაღრესად კვალიფიციურ წევრებსაც კი გააჩნიათ განსხვავებული შეხედულებები რიგ პრინციპულ საკითხებზე და არც ის უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ერთსა და იმავე ნაშრომს სრულიად განსხვავებულად შეაფასებენ, მაგალითად, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი ბ-ნი ზაურ ჯინჯოლავა და იგივე სამეცნიერო ხარისხის მქონე ბ-ნი ბიძინა სავანელი, რომელიც საკონსტიტუციო სასამართლოს გახმაურებულ გადაწყვეტილებას კატეგორიულად არ დაეთანხმა და ცენტრალური ტელევიზიითა თუ გაზეთით გამოსვლისას კოლეგის ნაშრომი, ფაქტობრივად, „არადაამაკმაყოფილებლად“ შეაფასა.

მსგავსი სახის სადავო საკითხები კი, გარდამავალი პერიოდის საქართველოს საკონსტიტუციო სამართლის გარდა, სხვა დარგებშიც მრავლად მოიძებნება და, სამწუხაროდ, სპეციალისტებსაც კი დღემდე არაერთმნიშვნელოვნად ესმით რიგი ცნებები და ინსტიტუტები პროგრამით გათვალისწინებული ისეთი დისციპლინებიდან, როგორებიცაა, მაგ.: სისხლის სამართალი, სისხლის სამართლის პროცესი, სამოქალაქო სამართალი და სამოქალაქო სამართლის პროცესი, სამეწარმეო სამართალი და სხვა, რაც

ბუნებრივია, შექმნის გარკვეულ პრობლემებს საკვალიციაციო გამოცდაზე გასულთა წერითი ნაშრომების შეფასებისას (მაგალითად, დღემდე სადავოა სისხლისსამართლებრივი დევნის, ეჭვმიტანილის, დაკავების მომენტის, ეჭვმიტანილისადმი უფლებების განმარტების მომენტი, პატიმრობის და სხვა უმნიშვნელოვანესი ცნებების სამართლებრივი შინაარსი).

სხვათა შორის, შემფასებელთა შორის სერიოზული უთანხმოების შესაძლებლობა რეფორმატორებმა, ჩანს, თავიდანვე გაითვალისწინეს და ამ ვითარებაში, როდესაც „ბილეთის ყოველი საკითხი ფასდება 5 ქულიანი სისტემით, მაქსიმალური შეფასება არის 5, ხოლო მინიმალური – 0 „(მუხლი 21.1). ხოლო საკვალიციაციო საგამოცდო კომისიის დებულებით „ნამუშევარს მოცემული საგნის ორი სპეციალისტი ასწორებს“, იქვე მიუთითეს, რომ: თუ კომისიის წევრთა შეფასებებში სხვაობა მნიშვნელოვანია (3-5 ქულა), გადამწყვეტი იქნება კომისიის თავმჯდომარის თვალსაზრისი“ (პუნქტი 13.5).

ამდენად, არ გამოვრიცხავ, თუ რომელიმე გამომცდელი ბრმად იხელმძღვანელებდა საკვალიციაციო გამოცდის ჩატარების წესის მე-20,3 მუხლით და მას შედარებით ფართოდ გაიგებდა, სავსებით შეიძლება, რომელიმე ნამუშევარში, რომელშიც, ფაქტობრივად, სწორი პასუხი იქნებოდა მოცემული და სათანადო მუხლები მოშველიებული, ოთხივე კაზუსისათვის მინიმალური ქულები ან თუნდაც) ქულაც კი დაეწერა და ფორმალურად ვერც ვერავინ შეედავებოდა.

ამასთან, რაოდენ პარადოქსულიც უნდა მოგვეჩვენოს, თუ რომელიმე სხვა გამომცდელი, წესების იმავე პუნქტს შედარებით შეზღუდული მნიშვნელობით (ვიწროდ) გაიგებდა და ცხოვრებისეული სიტუაციისადმი კონკრეტული სამართლებრივი ნორმების მისადაგებისას დამატებითი თეორიული და პრაქტიკული არგუმენტების მოშველიების საჭიროებას ვერ დაინახავდა, სავსებით შეეძლო მოცემულ ნამუშევარში ამოხსნები, ძირითადად, უმაღლესი ქულებით შეეფასებინა (ცხადია, იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც ამოხსნისას კოდექსის არასათანადო მუხლია მოშველიებული).

ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ როგორც უკვე აღვნიშნე, სხვადასხვა გამომცდელთა შე-

ფასებებს შორის არსებითი სხვაობის შესაძლებლობა საგამოცდო კომისიის დებულებითვეა გათვალისწინებული (პუნქტი 13.5 არ გამორიცხავს იმ ვითარებას, როდესაც ყველა სხვა საკითხზე შეფასებათა იდენტურობის შემთხვევაში, ცალკე აღებული კაზუსის ამოხსნაში ერთმა ხუთიანი დაიწეროს, მეორემ – 0), უკიდურეს აუცილებლობად მივიჩნევ, საკვალიციაციო წერითი გამოცდის შეფასების კრიტერიუმების დაზუსტება-დაკონკრეტებას და წესებით დადგენილი მოთხოვნების ერთმნიშვნელოვნად განმარტებას გამომცდელ-გამოსაცდელისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დავებს ვერც მომავალში ავიცილებთ და დარწმუნებული ვარ, პრეტენზიები საგამოცდო კომისიისა და თუ იუსტიციის საბჭოს მიმართ, რიგ შემთხვევებში, არც თუ უსაფუძვლოდ იქნება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, კაზუსებით სწორედ თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში სწორად გამოყენების უნარის გამოვლენა უნდა ხდებოდეს და გამომცდელმა ამოხსნა იმის მიხედვით უნდა შეაფასოს, თუ რამდენად სწორად გაერკვა გამოსაცდელი პირობაში და რამდენად მართებულად შეუფარდა ცხოვრებისეულ სიტუაციას შესაბამისი ნორმები. მითუმეტეს, იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ საგამოცდო ბილეთში „სამი საკითხი არის თეორიული, ოთხი – კაზუსი“, ამდენად, საკმარისად მივიჩნევ პასუხში პირობის გარკვეულ ანალიზთან ერთად (ცხადია, თუ ამის საჭიროება არსებობს), სწორი სამართლებრივი კვალიფიკაცია იყოს მოცემული და არგუმენტირებული იყოს სათანადო ნორმების მოშველიების გზით. ამასთან, ბუნებრივია, დასმულ შეკითხვებს სრულად უნდა გაეცეს პასუხი.

შთაბეჭდილება მრჩება, თუ განვლილ ტურებში გამოსაცდელს საგამოცდო კომისიის მოთხოვნებს თავიდანვე შედარებით ნათლად აუხსნიდით და დაუკონკრეტებდით, დამატებით „თეორიულ და პრაქტიკულ არგუმენტებს“ როგორმე მოიძიებდნენ, თუმცა, კაზუსების ამოხსნისას, ამის აუცილებლობას ვერ ვხედავ.

მართალია, გონივრულად შედგენილი საგამოცდო საკითხებით გარკვეული წარმოდგენა შეიძლება შეგვექმნოდა მოსამართლეობის კანდიდატების ინტელექტუალურ შესაძლებლობებზე, მაგრამ ტესტური და წერითი საგამოცდო ბილეთე-

ბის გაცნობით შთაბეჭდილება დამრჩა, რომ იუსტიციის საბჭოს ძირითადად, გამოსაცდელების მენსიერების (დაზუთხვის) უნარის გამოვლენა აქვს გამიზნული და მხოლოდ სამართლებრივი რეფორმის ფარგლებში ერთობ ნაჩქარევად მიღებული ახალი კანონების ფორმულირების ზუსტ ცოდნას ითხოვს.

ამასთან, რეფორმატორებს, როგორც ჩანს, აქცენტი, ძირითადად, გადატანილი აქვთ კითხვა-პასუხის იმგვარ მექანიზმზე, როგორც წლების განმავლობაში „წარმატებით“ გამოიყენება იურიდიულ ფაკულტეტებზე შემსვლელთათვის. „ტიპიურ“ შეკითხვაზე გამოსაცდელმა „ტიპიური“ უნდა გასცეს და სახელმძღვანელოებში მოცემულისაგან (საპროგრამო), თუნდაც ოდნავ განსხვავებული თვალსაზრისის გამოთქმას, შეიძლება უარყოფითი შეფასება მოჰყვეს. მაშინ, როდესაც სავსებით ლოგიკური იქნებოდა, უმაღლეს სასწავლებლებში (იქნებ, მოსამართლეებადაც...) სწორედ ისეთი პიროვნებები მოგვეზიდა, რომლებიც დამოუკიდებლად იაზროვნებდნენ, კონკრეტული სიტუაციის ობიექტური ანალიზის უნარს გამოავლენდნენ და საკუთარ პოზიციას სათანადო გონივრული არგუმენტებით დაასაბუთებდნენ.

პრობლემის ერთ, მეტად პრინციპულ მომენტსაც უნდა შევეხოთ. თუ წერითი გამოცდის კაზუსებში გარკვეული ტერმინოლოგიური „მახეები“ სრულიად გამიზნულად იყო ჩადებული გამოსაცდელის, როგორც ჩვენი ბრძენი წინაპრები იტყოდნენ, „გამჭრიახი გონიერების“, „მჩხრეკველობის“, „მიმხვდურობის“ თუ „გამსინჯაობის“ გამოსავლენად, უდავოდ მისასაღმებელია, მაგრამ თუ ამგვარ „დეტალებს“ (მაგ. ერთ-ერთ კაზუსში ხან დაზიანებულ „ფილაზე“ იყო ლაპარაკი, ხან „სახურავზე“, თუმცა ქართულ ენაში ამ ტერმინებს სრულიად სხვადასხვა მნიშვნელობა გააჩნიათ) არც საგამოცდო საკითხების შემდგენლები, არც გამოსაცდელები და არც პასუხის შემფასებლები ყურადღებას არ აქცევენ, მაშინ ვითარება გაცილებით საგანგაშო ყოფილა, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით ჩანს და მიმდინარე საგამოცდო კამპანია მართლაც უნდა იქცეს სერიოზული განსჯის საგნად.

სხვათა შორის, იმ გარემოებასაც უნდა გავუხსნათ ხაზი, რომ წერითი თუ ტესტური

გამოცდის მეშვეობითაც შეიძლებოდა გარკვეული წარმოდგენის შექმნა პიროვნების საქმიან თვისებებსა და გონებრივ შესაძლებლობებზე, მაგრამ ამისათვის საგამოცდო საკითხები სრულიად სხვა პრინციპებით უნდა იყოს შერჩეული (მაგალითად, თუნდაც ისე, როგორც ამერიკაში ინტელექტუალური განვითარების კოეფიციენტს (გონებრივი განვითარების დონეს) ან აკადემიური შესაძლებლობების გამოცდას აწყოვენ.

მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს საერთო გონებრივი განვითარების განსაზღვრის საუკუნის დასაწყისისდროინდელი – ჩარლზ სპირმანისეული მეთოდები და თანამედროვე – თეორიები (რომელთა მიხედვით ადამიანის ინტელექტი შეიძლება მიმართულებით ვითარდებოდა), ჩვენი გამოცდებით მხოლოდ მენსიერების უნარს თუ დაადგენთ.

ამდენად, საკვალიციაციო გამოცდების მექანიზმსაც შევცვლიდი და საგამოცდო პროგრამებსაც სრულიად სხვაგვარად შევარჩევდი. ამასთან, არც ამერიკაში დაგვჭირდებოდა ტესტების კონსპირაციულად ბეჭდვა და ყოველგვარი „გაჟონვის“ საფრთხეც გამოირიცხებოდა. არც არაფერის დაზუთხვა იქნებოდა საჭირო და მაღალი ინტელექტით გამორჩეულ ახალ ძალებსაც ფართოდ მოვიზიდავდით გამოცდებზე (რაც ცალკე მსჯელობის თემაა და ამჯერად მასზე არ შევჩერდები).

ერთს კი აღვნიშნავ, რომ ჩვენთან ჩატარებული საკვალიციაციო გამოცდებში წარჩინებულზე, უდავოდ, შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ დამაკმაყოფილებელი მენსიერება აქვს (ცხადია, იმ შემთხვევაში, თუ საკითხების „გაჟონვას“ გამოვრიცხავთ...), მაგრამ ერთმნიშვნელოვანი დასკვნის გასაკეთებლად, გამოდგება თუ არა მოსამართლედ, სრულებითაც არ უნდა იყოს საკმარისი და არა მგონია ამ საკითხში ორიგინალური ვიყო. ის გარემოება, რომ „კანონის ცოდნა მისი ფრაზების ცოდნას კი არ ნიშნავს, არამედ მისი აზრისა და მნიშვნელობის ჩაწვდომას“, ბიზანტიელებმა ჯერ კიდევ VI საუკუნეში აღიარეს ჭეშმარიტად და იუსტინიანეს კოდექსშიც ასახეს. ბაგრატ კურაპალატისა და ვახტანგ VI სამართლის წიგნშიც კანონების ცოდნაზე მეტად სხვა პიროვნულ თვისებებზეა (მათ შორის

უქრთამობაზე და ღვთის მოშიშობაზე...) აქცენტი გადატანლი. იგივეს ითხოვდა მოსამართლისაგან დიდი ღლიაც.

ამდენად, ჭკვი არ მეპარება, რომ რიგ სადავო საკითხებში გარკვევის, გამომცდელთა მოთხოვნების დაზუსტების, გამოცდის ჩაბარების უნარჩვევებში გარკვეული გამოცდილების დაგროვებისა და სათანადო კონსულტაციების გავლის შემდეგ (აგრეთვე, ინდივიდუალურად თუ რეპეტიტორების დახმარებით სათანადო ცოდნის შევსებით), გასულ წლებში ჩაჭრილი მრავალი კანდიდატი წარმატებით ჩააბარებს გამოცდას საბჭოს საპროგრამო მოთხოვნებს (ამასთან, უმრავლესობა, შესაძლოა, ისევ ქალბატონები აღმოჩნდნენ). პირადად მე, საგამოცდო ბარიერის დაძლ-

ევა საკმარისად არ მიმაჩნია იმისათვის, რომ წარჩინებულმა კანდიდატმა აუცილებლად დაიკავოს მოსამართლის უალრესად საპატიო და საპასუხისმგებლო თანამდებობა

სასამართლო რეფორმა და რეალურად დამოკიდებული სასამართლო ვინმეს წინაშე თავის მოსაწონებლად კი არა, ისევ მოსახლეობას გვჭირდება საქართველოში დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს დასამკვიდრებლად. მოსამართლეების (ისევე, როგორც პროკურორების და ადვოკატების) სავარძლები კი არა მარტო კანონების ზეპირად მცოდნე, არამედ განათლებულმა და საღად მოაზროვნე, სანდო და პატიოსანმა, ყოველ მხრივ ღირსეულმა მამულიშვილებმა უნდა დაიკავონ.

ავთანდილ კახნიაშვილი,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
თსუ იურიდიული ფაკულტეტის დოცენტი.

საერთაშორისო სამართალი

გივი მთვარელიძე

საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციური
დასკვნების იურიდიული შედეგების ბუნება და ეათი
საერთაშორისო სამართლებრივი მნიშვნელობა
(ნამიბიის მამბალითზე)

საერთაშორისო სასამართლო გაეროს ერთ-ერთი ძირითადი და მისი მთავარი სასამართლო ორგანოა. გაეროს წესდების 96-ე მუხლის თანახმად, საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციური დასკვნისათვის შეუძლიათ მიმართონ გენერალურმა ასამბლეამ და უშიშროების საბჭომ ნებისმიერ იურიდიულ საკითხთან დაკავშირებით.

თავისი იურიდიული ბუნებით საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციური დასკვნა, საერთაშორისო სამართლის ამა თუ იმ იურიდიულ საკითხზე, საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლეთა აზრს გამოხატავს, იგი არაა სავალდებულო იმ ორგანოსათვის, რომელმაც კონსულტაციური დასკვნისათვის მიმართა საერთაშორისო სასამართლოს და იგი არსებითად რეკომენდაციული ხასიათისაა.

საერთაშორისო სასამართლოს მთელი მუშაობის განმავლობაში გენერალურმა ასამბლეამ და უშიშროების საბჭომ ოთხგზის მიმართეს მას, რათა გამოეტანა იურიდიული ხასიათის კონსულტაციური დასკვნები ნამიბიის სტატუსის საკითხთან დაკავშირებით. საკითხის არსი ეხებოდა ნამიბიელი ხალხის დარღვეული თვითგამორკვევის უფლების აღდგენას.

მანამდე, სამხრეთ აფრიკის კავშირმა¹ თხოვნით მიმართა გაეროს, შეეყვანა სამხრეთ-დასავლეთ-

თის აფრიკა² მის შემადგენლობაში, თუმცა გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია, რომლის თანახმადაც სამეურვეო სისტემა ვრცელდება სამხრეთ-დასავლეთის აფრიკის მიმართაც და რეკომენდაცია გაუწია სამხრეთ აფრიკის კავშირს წარედგინა გაეროში შეთანხმება მეურვეობის შესახებ. ამრიგად, ზემოთ მითითებული თხოვნა გაეროს მიერ უარყოფილი იქნა³. იმდენად, რამდენადაც მითითებული რეზოლუციის მოთხოვნა არ შესრულებულა სამხრეთ აფრიკის კავშირის მიერ. 1949 წლის 6 დეკემბრის გენერალურმა ასამბლეამ თხოვნით მიმართა საერთაშორისო სასამართლოს გამოეტანა კონსულტაციური დასკვნა შემდეგ საკითხებზე: 1. განესაზღვრა სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის სტატუსი. 2. რაში გამოიხატება სამხრეთ აფრიკის კავშირის საერთაშორისო ვალდებულებანი. 3. ეკისრება თუ არა სამხრეთ აფრიკის კავშირის ვალდებულებანი, გამომდინარე იმ ეროლიგის მანდატიდან სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის მიმართ. უკანასკნელი ორი კითხვის დადებითი პასუხის შემთხვევაში, სასამართლოს უნდა მიეთითებინა რაში გამოიხატებოდა ეს ვალდებულებანი: ვრცელდებოდა თუ არა სამხრეთ-დასავლეთ-

² 1961 წლიდან გაეროს გენერალური ასამბლეის 2145 რეზოლუციის საფუძველზე ეწოდა ნამიბია.

³ Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи часть 2, I-сессии, четвертый комитет т. 1, ст. 124.

¹ 1961 წლიდან სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა.

თის აფრიკის მიმართ გაეროს წესდების XII-თავის დებულებანი, დადებით შემთხვევაში როგორი რიგით. ქონდა თუ არა სამხრეთ აფრიკის კავშირს უფლებამოსილება შეეცვალა სამხრეთ-დასავლეთის აფრიკის სტატუსი, უარყოფით შემთხვევაში შეეცვალა სამხრეთ-დასავლეთის აფრიკის სტატუსი, უარყოფით შემთხვევაში ვის ეკუთვნოდა ეს უფლება.

1950 წლის 11 ივლისს, საერთაშორისო სასამართლომ გამოტანა კონსტიტუციური დასკვნა შემდეგზე იმასთან დაკავშირებით, რომ პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ ერთა ლიგის გადაწყვეტილებით სამხრეთ-დასავლეთის აფრიკის ტერიტორია ამართავად გადაეცა სახელმწიფო მანდატარს სამხრეთ აფრიკის კავშირს, მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ ერთა ლიგამ შეწყვიტა რა თავისი არსებობა, ერთდროულად შეწყდა მანდატის შესრულების კონტროლის სისტემის მოქმედებაც, ხოლო გაეროს წესდება არ ითვალისწინებდა რა ყოფილ სამანდატო ტერიტორიების ავტომატურ შეყვანას ახალ სამეურვეო სისტემაში განესაზღვრა სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის სამართლებრივი სტატუსი.

საერთაშორისო სასამართლომ თავისი კონსულტაციური დასკვნაში მიუთითა, რომ ერთა ლიგის და კონტროლის ორგანოს არსებობის შეწყვეტა არ გულისხმობდა მანდატის მოქმედების შეწყვეტას და სახელმწიფო მანდატარი ვალდებული იყო წარედგინა გაეროსათვის ანგარიშებიტერიტორიის მმართველობასთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა შესახებ. ანუ იმ ორგანიზაციაში, რომელსაც ოფიციალურად ეკისრებოდა ერთა ლიგის მიერ ადრე განხორციელებული კონტროლის ფუნქციების შესრულება. ამასთან ერთად, კონტროლის სისტემა არ უნდა გაცილებოდა სამანდატო სისტემით დადგენილ ფარგლებს და იმ პროცედურას, რომელიც მიღებული იყო ერთა ლიგის მიერ. თავის მხრივ სახელმწიფო მანდატარი არ იყო ვალდებული გადაეცა სამანდატო ტერიტორია სამეურვეო სისტემისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ ამასთან დაკავშირებით შესაძლო იყო აღმოცენებულიყო გარკვეული პოლიტიკური და მორალური ხასიათის ვალდებულებანი და ბოლოს საერთაშორისო სასამართლომ ცალსახად აღიარა, რომ სამხრეთ-აფრიკის კავშირს, როგორც სახელმწიფო მანდატარს არ ქონდა

უფლება ცალმხრივად შეეცვალა სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის საერთაშორისო სტატუსი.

მითითებული კონსულტაციური დასკვნის შემდეგ 1945 წლის 11 ოქტომბერს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო ხმის მიცემის სპეციალური წესი F, რომლითაც უნდა ეხელმძღვანელა გენერალურ ასამბლეას იმ გადაწყვეტილებათა მიღებისას, რომლებიც სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის ტერიტორიასთან დაკავშირებით წარმოდგენილ ანგარიშებსა და პეტიციებს ეხებოდნენ. აღნიშნული წესის თანახმად მიღებული გადაწყვეტილებანი განიხილება რა როგორც უმნიშვნელოვანესი საკითხი გაეროს წესდების 18 მუხლის 11 პუნქტის შესაბამისად ჩაითვლებოდა მიღებულად გენერალური ასამბლეის დამსწრეთა და ხმის მიცემაში მონაწილეთა 2/3 უმრავლესობით.

ამასთან დაკავშირებით გენერალურმა ასამბლეამ კონსულტაციური დასკვნისათვის მიმართა საერთაშორისო სასამართლოს განესაზღვრა ხმის მიცემის პროცედურა, რომლებიც ეხებოდა სამხრეთ-აფრიკის ტერიტორიასთან დაკავშირებულ პეტიციებისა და ანგარიშების საკითხებს.

1955 წლის 7 ივნისის კონსულტაციურ დასკვნაში საერთაშორისო სასამართლომ მიუთითა, რომ ხმის მიცემის წესი F მიაჩნია წინა კონსულტაციური დასკვნის სწორ გაგებასთან. ხმის მიცემის წესი მიმართულია მხოლოდ პროცედურული საკითხებისადმი, ხოლო ეს უკანასკნელი არ ეხებოდა გენერალური ასამბლეის მიერ კონტროლის ფუნქციის განხორციელებას. ამასთან ერთად, გენერალურ ასამბლეას უფლება აქვს მიიღოს თავისი საკუთარი ხმის მიცემის პროცედურა, ხოლო F წესი პასუხობს იმ მოთხოვნებს, რომლის თანახმადაც გენერალური ასამბლეის მიერ განხორციელებული კონტროლი შეძლებისდაგვარად უნდა შეესაბამებოდეს იმ წესებს, რომლებიც ამასთან დაკავშირებით ქონდა ერთა ლიგას საბჭოს.

გენერალურმა ასამბლეამ ერთი წლის შემდეგ კვლავ მიმართა საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციური დასკვნისათვის ამჯერად იგი ეხებოდა სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის კომიტეტში პეტიციონირების ზეპირ განცხადებათა დაშვების საკითხს.

1956 წლის 1 იანვრის კონსულტაციურ დასკვნაში საერთაშორისო სასამართლომ მიუთითა, რომ გენერალური ასამბლეის მიერ შექმნილ სამხრეთ-

აფრიკის კომიტეტის მიერ პეტიციონერებისათვის მიცემული უფლება გაეკეთებინათ ზეპირი განცხადებანი, რომლებიც სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის ტერიტორიის საკითხებს ეხებოდნენ, შეესაბამებოდნენ საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ამ ტერიტორიის საერთაშორისო სტატუსთან დაკავშირებით 1950 წელს გამოტანილ კონსულტაციური დასკვნის დებულებებს. თუკი მათი მოსმენა აუცილებელი იყო ამ სამანდატო ტერიტორიის მმართველობის ეფექტური საერთაშორისო კონტროლის განსახორციელებლად. გენერალური ასამბლეა სამართლებრივად უფლებამოსილ იქნა ცნობილი განხორციელებინა სამანდატო ტერიტორიებში ადმინისტრაციის მოქმედებათა კონტროლი მითუმეტეს, რომ ერთა ლიგის ფუნქციონირების პერიოდში მისი საბჭო უფლებამოსილი იყო დაეშვა ასეთი მოსმენები. კონტროლი რომელიც უნდა განხორციელებინა გენერალურ ასამბლეას, არ უნდა გასცილებოდა სამანდატო სისტემის მიერ დადგენილ ფარგლებს. ამასთან ერთად, ზეპირი განცხადებების დაშვებას არ უნდა გამოეწვია კონტროლის ფუნქციის არასასურველი გაფართოება. აქვე მიუთითა, რომ იმ შემთხვევაში თუ კი პეტიციონერთა ზეპირი განცხადებები ერთა ლიგაც მოღვაწეობის პერიოდში განხორციელდებოდა, იგი შესაძლებელია ხელს შეუწყობდა სამანდატო სისტემის სათანადო ფუნქციონირებას.

1970 წლის 29 ივლისს უშიშროების საბჭომ თავისი არსებობის მანძილზე ერთხელ ისარგებლა გაეროს წესდების 96-ე მუხლით მინიჭებული უფლებით და თავისი 284 რეზოლუციით დაადგინა მიემართა საერთაშორისო სასამართლოსათვის თხოვნით გამოეტანა კონსულტაციური დასკვნა შემდეგზე:

როგორია იურიდიული შედეგები სახელმწიფოთათვის, რომლებიც მიმდინარეობენ სამხრეთ-აფრიკის ყოფნასთან ნამიბიაში გაეროს უშიშროების საბჭოს 276 (1970)⁴ რეზოლუციის

⁴ 1970 წ. 30 იანვარს გაეროს უშიშროების საბჭომ მიიღო 276 (1976) რეზოლუცია, რომელმაც შექმნა სპეცკომიტეტი და დაავალა მას გენერალურ მდივანთან ერთად შეესწავლა ის გზები და მეთოდები, რომლებიც სისრულეში მოიყვანდა უშიშროების საბჭოს მიერ ადრე მიღებულ რეზოლუციებს. კერძოდ: 1970 წ. 20 მარტის რეზოლუცია, რომელშიც უშიშროების საბჭომ მოუწოდა სამხრეთ აფრიკის მთავრობას დაუყოვნებლივ გაენთავისუფლებინა

მოთხოვნათა მიუხედავად⁵.

1971 წლის 21 ივნისს საერთაშორისო სასამართლომ გამოიტანა კონსულტაციური დასკვნა⁶ შემდეგზე:

1. ითვალისწინებს რა იმ გარემოებას, რომ სამხრეთ აფრიკა უკანონოდ იმყოფება ნამიბიაში, იგი ვალდებულია დაუყოვნებლივ გამოიყვანოს თავისი ადმინისტრაცია ნამიბიიდან და ამ მოქმედებით საბოლოოდ დაასრულოს მისი ტერიტორიის ოკუპაცია.

2. გაეროს წევრი სახელმწიფოები ვალდებული არიან აღიარონ სამხრეთ აფრიკის ყოფნის უკანონობა ნამიბიაში აგრეთვე იმ აქტების უკანონობა, რომლებიც გამოცემულნი არიან ნამიბიის მიმართ ან მისი სახელით.

3. სახელმწიფოებმა, რომლებიც არ ითვლებიან გაეროს წევრებად ზემოთ მითითებული 2 პუნქტის შესაბამისად უნდა გაუწიონ მხარდაჭერა გაეროს ნამიბიის მიმართ მიღებულ გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის.

სასამართლო განხილვის პროცესში სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა ყველა საშუალებებით ცდილობდა არ მიეღო ობიექტური გადაწყვეტილება. წამოყენებულ იქნა წინადადება, რომ ნამიბიის ტერიტორიაზე ჩატარებულიყო პლებისციტი სასამართლოსა და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის მთავრობის მეთვალყურეობით, სასამართლომ ყოველივე ზემოთ უარყო და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ერთა ლიგის მანდატი კანონიერად იყო შეწყვეტილი და აქედან გამომდინარე სამხრეთ აფრიკის ყოფნა ნამიბიაში უკანონო აქტად ითვლებოდა.⁷

ამასთან ერთად, სასამართლომ კონკრეტულად გამოყო და მიუთითა სამხრეთ აფრიკის რესპუბ-

ნამიბიის ტერიტორია თავისი ადმინისტრაციისაგან, ხოლო თავის 269 (1970) 12 აგვისტოს რეზოლუციით კი უშიშროების საბჭომ მოითხოვა 1969 წლის 4 ოქტომბრამდე განთავისუფლებულიყო ნამიბია.

⁵ Генеральная Асамблея. Официальные отчеты. Двадцатшестая сессия. Дополнение №5 (A/8105).

⁶ Legal consequences for states of the continued presence of South African Namibia (South West Africa) notwithstanding security council Resolution advisory Opinion J.C.J. Reports 1971 21 juns p.16.

⁷ Л. Н. Аниси — Международно правовые средства разрешения междугосударственных споров (конфликтов), Изд. Ленинградского университета 1975 ст.94.

ლიკასთან სხვა სახელმწიფოთა საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხები, რომელთა განხორციელება არ შეესაბამება გაეროს წესდებს და საერთაშორისო სამართალს, ასეთი ურთიერთობანი ცნოილ იქნა კანონგარეშედ, არ ქონდათ რა იურიდიული ძალა თანახმად გაეროს უშიშროების საბჭოს 276 (1979) რეზოლუციის 2 პუნქტისა სასამართლომ ჩათვალა რომ წევრი სახელმწიფოები ვალდებული იყვნენ უარი ეთქვათ:

ა) სამხრეთ აფრიკასთან საერთაშორისო სახელმწიფოებო ურთიერთობაზე ყველა შემთხვევაში, როდესაც სამხრეთ აფრიკა ნამიბიის სახელით ეცდებოდა გამოსვლას. რაც შეეხება არსებულ ორმხრივ ხელშეკრულებებს ერთი და იგივე ნორმის გამოყენება არ შეიძლებოდა ზოგიერთ საერთო კონვენციების მიმართ, მაგალითად: იმ კონვენციების მიმართ, რომლებიც ჰუმანიტარულ ხასიათს ატარებენ, რომელთა არ შესრულება ზიანს მიაყენებდა ნამიბიელ ხალხს.

ბ) წევრი სახელმწიფოები ვალდებული იყვნენ თავი შეეკავებინათ დიპლომატიური ან სპეციალური მისიის გაგზავნისაგან აფრიკაში, თუკი გავრცელებიდა მისი უფლებამოსილება ნამიბიის ტერიტორიაზე. თავი შეეკავებინათ საკონსულტაციო აგენტების გაგზავნაზე ნამიბიაში, ხოლო იმ შემთხვევაში თუკი ისინი უკვე იქ იმყოფებოდნენ გამოეწვიათ უკან. ამასთან ერთად ცალსახად განეცხადებინათ სამხრეთ აფრიკისათვის, რომ მათთან დიპლომატიური და საკონსულტაციო ურთიერთობების დამყარება არ ნიშნავდა ნამიბიის მიმართ მათი უფლებამოსილების აღიარებას.

გ) წევრი სახელმწიფოები ვალდებული იყვნენ თავი შეეკავებინათ სამხრეთ აფრიკასთან ეკონომიკურ ან სხვაფორმის ურთიერთობებისაგან, რომლებიც განამტკიცებდნენ მათ ხელისუფლებას ნამიბიაში.

დ) ყოველივე მითითებული განხორციელება არ უნდა მომხდარიყო ნამიბიის ხალხის საზიანოდ იმ უპირატესობათა გათვალისწინებით, რომლებსაც ისინი ღებულობდნენ საერთაშორისო თანამშრომლობისაგან. კერძოდ: ნამიბიის მიმართ მანდატის გაუქმების უკანონობა არ უნდა გავრცელებულიყო ისეთ სამართლებრივ აქტებზე როგორცაა დაბადების, სიკვდილისა და ქორწინების რეგისტრაცია. რაც შეეხება გაეროს არა წევრ სახელმწიფოებს, ისინი მართალია არ

არიან დაკავშირებულნი გაეროს წესდების 24 და 25 მუხლების მოთხოვნებთან, მიუხედავად ამისა 276 (1970) რეზოლუციამ მოუწოდა მათ ხელი შეეწყოთ გაეროს გადაწყვეტილებათა შესასრულებლად ნამიბიის შესახებ.⁸

ამდენად ნამიბიის სამართლებრივ სტატუსთან დაკავშირებით გაეროს გენერალური ასამბლეისა და უშიშროების საბჭოს მოთხოვნათა საფუძველზე, საერთაშორისო სასამართლოს მიღებული აქვს ოთხი კონსულტაციური დასკვნა (1950, 1955, 1956 და 1971 წლებში), რომელთაგან ბოლო სამმა დასკვნამ უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა ნამიბიისათვის დამოუკიდებლობის მინიჭების საქმეში. ამასთან ერთად, საერთაშორისო სასამართლომ გაეროს წესდებისა და თავისი სტატუსის ძირითად მოთხოვნათა საპირისპიროდ 1950 წლის კონსულტაციური დასკვნით მხარი დაუჭირა სამხრეთ აფრიკის კავშირის პოზიციას, რითაც ცნო კოლონიზატორების „უფლება“ არ გადაეცათ გაეროს საერთაშორისო მეურვეობის სისტემაში, სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკა. საერთაშორისო სასამართლოს მითითებულ კონსულტაციურ დასკვნაში ასახულმა დებულებებმა მკვეთრი უარყოფითი რეაქცია გამოიწვია საერთაშორისო ასპარეზზე.

ამრიგად საერთაშორისო სასამართლომ თავისი პოზიციით სამხრეთ აფრიკის კავშირს მისცა საშუალება უარი ეთქვა გადაეცა მეურვეობის საბჭოსთვის ტერიტორია, ანუ ფაქტიურად მის მიერ სანქციონირებულ იქნა სამხრეთ აფრიკის კავშირის მოქმედებანი მიმართულნი სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკის ანექსიისაკენ.

მოსამართლეებმა: ვიშერმა, კრილოვმა, ბადავიმ, გერერომ, ზორიჩინმა და ალვარესმა მხარი დაუჭირეს აზრს იმის შესახებ რომ სამხრეთ აფრიკის კავშირი ვალდებული იყო გადაეცა სამხრეთ-დასავლეთი აფრიკა მეურვეობის სისტემისათვის,⁹ მითითებული მოსამართლეების მო-

⁸ დაწვრილებით: გ. მთვარელიძე, კ. ბოკუჩავა საერთაშორისო სამართლის 1971 წლის 21 ივნისის კონსულტაციური დასკვნის იურიდიული შედეგები და მისი საერთაშორისო სამართლებრივი მნიშვნელობა – „ლეგია და კომპანია“ უნივერსიტეტი შრომები, 1998, ტომი II, გვ. 177-184.

⁹ И. Блищенко, Прецеденты в международном праве, изд., «Международные отношения», М., 1977, ст.36.

საზრება ეფუძნებოდა გაეროს წესდების დებულებებს (კერძოდ: 77 მუხ. I პუნქტი და 80 მუხ. 2 პუნქტი)¹⁰ და თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს, უპირველეს ყოვლისა ყველა სახელმწიფოთა ვალდებულებებს ხელი შეეწყო თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებისათვის და მოსახლეობის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური პროგრესისათვის. ამრიგად საერთაშორისო სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგებოდა თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს ზემომითითებულ ნაწილში და იურიდიული თვალსაზრისით უსაფუძვლო და არა სამართლიან გადაწყვეტილებას წარმოადგენდა.

შემდგომში გამოტანილმა კონსულტაციურმა დასკვნებმა უაღრესად სწორი სამართლებრივი შეფასებით დადებითი როლი შეასრულეს ნამიბიის დამოუკიდებლობის მინიჭების საქმეში. ნამიბიის სტატუსის, როგორც საერთაშორისო მნიშვნელობის პრობლემა, რომელსაც პოლიტიკურთან ერთად სამართლებრივი დატვირთვაც ეძლეოდა, გასცილდა ერთი ტერიტორიისა და ქვეყნის ფარგლებს, რაზეც ნათლად მიუთითებს საერთაშორისო სასამართლოს არსებობის ისტორიაში უპრეცედენტო შემთხვევა, როდესაც გაეროს ძირითადმა და მთავარმა სასამართლო ორგანომ გენერალური ასამბლეისა და უშიშროების საბჭოს მოთხოვნით 4-ჯერ გამოიტანა კონსულტაციური დასკვნა ამ საკითხზე, დაყენებული პრობლემის განსაკუთრებულ საერთაშორისო ინტერესზე და მნიშვნელობაზე მიუთითებს. ამას ემატება ისიც, რომ გაერო დაარსების დღიდან დაინტერ-

ესებული იყო მისი ბედით, ეს საკითხი მუდმივად იდგა განსახილველად გენერალური ასამბლეის სესიების დღის წესრიგში და ახვა მთავარი¹¹ და დამხმარე ორგანოების¹² ყურადღების ქვეშ იმყოფებოდა, მის მიმართ განსაკუთრებულ დამოუკიდებლობაზე მიუთითებს ის გარემოებაც, რომ შექმნილი პრობლემის გადაჭრის საკითხებს მიეძღვნა გაეროს სპეციალური სესია.

მიუხედავად პრობლემისადმი ასეთ დამოკიდებულებისა სამხრეთ აფრიკა ჯიუტად უგულვებელყოფდა გაეროს გადაწყვეტილებებსა და არ იზიარებდა საერთაშორისო სასამართლოს კონსულტაციურ დასკვნებში ასახულ სამართლებრივ პოზიციებს. ამით იგი აბუჩად იგდებდა გაეროს წესდების მოთხოვნებს, მის მიზნებსა და ამოცანებს, მსოფლიოს პროგრესულად მოაზროვნე სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო საზოგადოებრივ აზრს, მკვეთრად ეწინააღმდეგებოდა საყოველთაო მშვიდობისა და უშიშროების და გამიჯნული იყო კაცობრობის ინტერესებისაგან. მიუხედავად ამისა, ნამიბიელი ხალხის შეუპოვარმა ეროვნულგანმათავისუფლებელმა ბრძოლამ და მსოფლიო საზოგადოებრივმა საღმა აზრმა გაიმარჯვა და 1990 წ. 21 მარტს ნამიბიის დამოუკიდებლობა რეალობად იქცა, რაშიც უდიდესი როლი მიუძღვის გაეროს, მის ძირითად და დამხმარე ორგანოებს, რისი დასტურია წინამდებარე ნაშრომში ასახული საერთაშორისო სასამართლოში მიმდინარე განსაკუთრებული იურიდიული ხასიათის კონსულტაციური დასკვნების მიღებასთან დაკავშირებული მონაცემები.

გივი მთვარელიძე,
თბილისის პროკურატურის განყოფილების უფროსი.

¹⁰ გაეროს 77 მუხლი: I. მეურვეობის სისტემა ვრცელდება ასეთ ქვემოთ ჩამოთვლილ ტერიტორიებზე, რომლებიც შეიძლება ჩართულ იქნას მასში მეურვეობის ხელშეკრულების მეშვეობით: ა) ტერიტორიები, რომლებიც ამჟამად მანდატის ქვეშ იმყოფებიან, ბ) ტერიტორიები, რომლებიც შეიძლება ჩამოერთვათ მტერ სახელმწიფოებს მეორე მსოფლიო ომის დროს, გ) მეურვეობის სისტემაში ტერიტორიების ნებაყოფილობით შეყვანა იმ სახელმწიფოების მიერ, რომლებიც პასუხს აგებდნენ მისი მართვისათვის.

¹¹ უშიშროების საბჭო, სამეურვეო საბჭო, საერთაშორისო სასამართლო.

¹² გაეროს მეოთხე კომიტეტი, დეკოლონიზაციის სპეც. კომიტეტი, სპეც პოლიტიკური კომიტეტი, აპარტიდის სპეც კომიტეტი, ნამიბიის სპეც ქვეკომიტეტი, გაეროს ნამიბიის საბჭო.

სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თეორია

მარინა გარიშვილი,
ვალერიან მეტრეველი

დავით, იოანე და თეიმურაზ ბაბრათიონების სამართალშემოქმედება

XVIII საუკუნის ბოლოს გაერთიანებული ქართლ-კახეთის სამეფო (აღმოსავლეთ საქართველო) მეტად რთული სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის წინაშე იდგა. ამ დროინდელ ქართულ სამეფოს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა საბოლოოდ გადაგდებული ირანის ვასალური უღელი. საქართველოში, ისევე, როგორც თავის დროზე ევროპაში, სამეურნეო ცხოვრებისა და კერძოდ, ქალაქების განვითარება, ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობა მონარქიის ფორმით უნდა განხორციელებულიყო, რაც მეფის ხელისუფლების განმტკიცებასა და გაძლიერებას მოითხოვდა. ფეოდალებთან ბრძოლაში მეფის ხელისუფლების ხელისშემწყობი იქნებოდა კულტურული მოძრაობის გაღვივება - გაფართოება.

იმდროინდელ საქართველოში ჩამოყალიბდა აზრი, რომ ქართულ ფეოდალურ სახელმწიფოს, როგორც ქვეყანას იხსნის განათლებული აბსოლუტიზმი, ე. ი. სოციალური წოდებებისაგან დამოუკიდებელი, შეუზღუდავი მონარქია, რომლის სათავეშიც იდგება განათლებული, გონიერი საჭეთმპყრობელი. ასეთი სახელმწიფოს ჩამოყალიბება კი მოითხოვდა სერიოზული რეფორმების განხორციელებას, რაც საკანონმდებლო პრაქტიკაშიც უნდა ასახულიყო. სწორედ ამ დროს დავით და იოანე ბატონიშვილებმა „ბრძანებითა მისის უმაღლესობის მეფის გიორგისათა“ შე-

ქმნეს საკუთარი საკანონმდებლო აქტები და ქვეყნის პოლიტიკური მოწყობის ყველაზე ოპტიმალური პროექტები.

ქართულ უფლისწულთა კულტურული მემკვიდრეობა ზოგადად და სამართალშემოქმედებითი ღვაწლი, კერძოდ - ქართული მეცნიერების უდიდეს მონაპოვარს წარმოადგენს და დღემდე შესაბამისი შესწავლის საგნადაც ითვლება.

დავით ბატონიშვილი დაიბადა 1767 წელს. იგი იყო ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის - გიორგი XII უფროსი ვაჟი და ტახტის მემკვიდრე. რუსეთის საიმპერატორო კარმა ცნო მისი პრეტენდენტობა სამეფო ტახტზე და ფორმალურად მხარი დაუჭირა გიორგი XII-ის თხოვნას დაემტკიცებინათ მისი მემკვიდრე უპირველეს პრეტენდენტად, რათა ბოლო მოღებოდა ერეკლე II-ის მრავალრიცხოვან ოჯახის წევრთა შორის არსებულ მეტოქეობას, რომელსაც დასაბამი მიეცა დარეჯან დედოფლის ინტრიგების შედეგად ერეკლე II-ის მიერ 1792 წელს შედგენილი ანდერძით.

ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა უფლისწულმა მიიღო იმდროისათვის საუკეთესო სწავლა-განათლება. მის აღზრდაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღოდა თვით მის პაპას - ერეკლე მეფესა და თელავის აკადემიის რექტორს - დავით ალექსი-მესხიშვილს. ერეკლე II-ის ინიციატივით დავით ბატონიშვილმა ორჯერ იმოგ-

ზაურა რუსეთში, სადაც მან გაიღრმავა თავისი ცოდნა მეცნიერების თითქმის ყველა დარგში. დავითი შესანიშნავად ფლობდა ექვს უცხო ენას, რაც მას ხელს უწყობდა როგორც მთარგმნელობით საქმიანობასა, ისე ორიგინალურ სამეცნიერო მოღვაწეობაში. მის კალამს ეკუთვნის მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი ისტორიაში, ფიზიკაში, ლინგვისტიკაში, ფილოსოფიაში, სამართალმცოდნეობასა და მეცნიერების სხვა დარგებში. გარდა ამისა, დავითის ღვაწლი განუზომელად დიდია ქართული ლიტერატურის განვითარებაში.

თანამედროვე ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერება დიდ პატივს მიაგებს ბატონიშვილის ღვაწლს ქართული სამართლის განვითარების საქმეში. ჯერ კიდევ 1798 წელს მეფე გიორგი XII-ის ბრძანებით დავით ბატონიშვილს დაევალა სამართლის წიგნის პროექტის შემუშავება, რომელიც შემდეგ მეფის მიერ იქნებოდა სანქციონირებული და შეიძენდა სავალდებულო ხასიათს. ახალი სამართლის წიგნის შედგენა განპირობებული იყო მრავალი ფაქტორით. ქართლ-კახეთის სამეფოში, თუმცა არა ფართო მასშტაბით, არამედ კანტი-კუნტად, ჯერ კიდევ დიდი სიფრთხილით და მხოლოდ ზოგიერთი პროგრესულად მოაზროვნე მოღვაწეთა შეხედულებებში მაინც აღწევს განმანათლებლობის მოწინავე იდეოლოგია, რომელიც მოითხოვს არსებული ფეოდალური წესწყობილებისათვის დამახასიათებელი მოვლენების გადასინჯვას მოძველებული ურთიერთობების უარყოფას, ამ ურთიერთობების ახლებურად გაგებასა და შესაბამის სამართლებრივ რეგულირებას. გარდა ამისა, ვახტანგ VI სამართლის წიგნითა კრებული უკვე ვეღარ უზრუნველყოფდა ქვეყნის სამართალგანვითარებას და აუცილებელი გახდა მასში მნიშვნელოვანი ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა, მითუმეტეს, რომ ვახტანგ VI საკოდიფიკაციო საქმიანობის შემდეგ თითქმის 90 წელი იყო გასული და ამ დროის მანძილზე ქართლისა და კახეთის სამეფოებმა სერიოზული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ცვლილებები განიცადეს. ამის შესაბამისად დავით ბატონიშვილის სამართალშემოქმედებითი საქმიანობა ზუსტად ასახავდა ამ მნიშვნელოვან სიახლეებს და ერთდროულად

ემსახურებოდა ახალი პროგრესული იდეებისა და მათი შესაბამისი ურთიერთობების დამკვიდრება-მოწესრიგებას.

იმდროინდელი ქართლ-კახეთის სამეფოში დამკვიდრდა წესი, რომლის მიხედვითაც ქვეყნის საჭეთმპყრობელნი არა მარტო უშუალოდ, არამედ მათი მემკვიდრეების დახმარებითაც ახორციელებდნენ უზენაეს მართლმსაჯულებას. ამის გამო დავით ბატონიშვილის სამართალშემოქმედებითი საქმიანობა არ გახლავთ მხოლოდ თეორეტიკოსის ნამოღვაწარი. ქართველ უფლისწულს დიდი პრაქტიკული გამოცდილებაც გააჩნდა მართლმსაჯულების განხორციელების საქმეში. ამიტომ მისი სამართალშემოქმედება ორმაგად მნიშვნელოვანია: იგი ემყარება, როგორც ღრმა მეცნიერულ-თეორიულ საფუძველს, ისე დიდ პრაქტიკულ გამოცდილებას. 1800 წლის ნოემბრის ბოლოსათვის დავით ბატონიშვილმა დაასრულა მუშაობა თავის სამართლის წიგნზე, რომელსაც ეწოდა „სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“ და გიორგი XII მძიმე ავადმყოფობა რომ არა, რაც ხელს უშლიდა მეფეს მნიშვნელოვანი სახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილებების მიღებაში, ქართლ-კახეთის სამეფო ოფიციალურად მიიღებდა ახალ სამართლის წიგნს. „სამართალი“ დავით ბატონიშვილის პროგრესული აზრებისა და უდიდესი პრაქტიკული გამოცდილების ნაყოფია. ავტორი ამ ნაშრომში ყურადღებას ამახვილებს ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: ბუნებითი და პოზიტიური სამართლის თანაფარდობისა და ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემა; ფრანგი განმანათლებლების გავლენით ჩამოყალიბებული მოსაზრებები სახელმწიფო მართვა გამგეობის ფორმის შესახებ და ამ უკანასკნელთა შეხედულებებისაგან განსხვავებით, იმდროინდელი რუსეთის იმპერიის გავლენით და მისი მაგალითით წამოყენებული აქვს განათლებული აბსოლუტიზმის დამკვიდრების აუცილებლობა.

დავით ბაგრატიონის აზრით, მხოლოდ განათლებული აბსოლუტიზმი თუ გამოიყვანდა იმდროინდელ საქართველოს სახელმწიფოებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისიდან, შეუწყობდა ხელს ქვეყანაში მართლწესრიგისა და კანონიერების განმტკიცებას. რუსეთის მაგალითითვე, იგი აყალიბებს სრულიად ახალ ცნებებს

თვითმპყრობელი განათლებული მონარქის აღსანიშნავად და უწოდებს მას თვითღესპოტს, თვითმართლმადიდებელსა და მართლწესრიგის აღმნიშვნელი ტერმინი – კარგიერება, რომელიც ქართველ ბატონიშვილს შ. მონტესკიეს მიხედვით აქვს შექმნილი. თვითმპყრობელობის დამკვიდრების აუცილებლობის ქადაგებად, დავით ბატონიშვილი სვილდება ჯ. ლოკისა და შ. მონტესკიეს მიერ უკუგდებულ აბსოლუტიზმის იდეას, ამასთან კანონიერებისა და მართლწესრიგის დამკვიდრების აუცილებლობის აღიარებითა და მოთხოვნით, იგი კვლავ ქართული განმანათლებლობის პატრიარქად გვევლინება და განაგრძობს ფრანგი მოაზროვნეების შეხედულებების დამკვიდრებას.

ამავე ნაშრომში ვხვდებით სამართლის ცალკეულ დარგებში აღიარებულ პროგრესულ სიახლეებს. ამ თვალსაზრისით ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი მოსაზრებანი სამოქალაქო სამართალში: დავითი დიდ ყურადღებას უთმობს საკუთრების ფორმების პრობლემას და გამოყოფს საკუთრების სამ ძირითად ფორმას 1) საკუთრება რომელიც წარმოიშობა ნასყიდობის საფუძველზე, და რომელზეც ხელი არ მიუწვდება საგვარეულოს სხვა წევრებს; 2) საერთო-საგვარეულო საკუთრება, რომლის თავისუფალი გასხვისება შეზღუდულია ოჯახის სხვა წევრების მიერ და რომელზედაც ვრცელდება გვარის წევრებისათვის უპირატესი შესყიდვის უფლება; 3) სათავისო საკუთრება, რომელიც კეთილმონაგებია და რომელზეც ასევე არ ვრცელდება ოჯახის წევრთა უფლებები. კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების სფეროს განეკუთვნება საოჯახო-საქორწინო სამართლებრივი ურთიერთობებიც. დავით ბატონიშვილის პროგრესული იდეები მკაფიოდ ჩანს ოჯახსა და ქორწინებასთან დაკავშირებულ საკითხებში. „სამართლის“ ავტორი დიდ ყურადღებას უთმობს ქორწინების აუცილებელ და დამაბრკოლებელ გარემოებებს, განქორწინების პირობებს, რომლებშიც შეიმჩნევა დავითის შეხედულებების მკვეთრი განსხვავება იმდროინდელი ქართული საზოგადოებრივი აზრისაგან; მშობლებსა და შვილებს შორის არსებულ ურთიერთობებს, რომელშიც შეიმჩნევა სიახლის ელემენტები.

კერძოდ, დავით ბატონიშვილი მოითხოვს, რომ თუ მშობლებსა და შვილებს შორის წარმოიშობა უთანხმოება და საჭირო იქნება სასამართლოს ჩარევა, მოსამართლემ გულმოდგინედ უნდა გამოიკვლიოს უთანხმოების მიზეზები, რათა არც თუ იშვიათად დაპირისპირება თვით მშობლების შვილებისადმი დამოკიდებულებით არის პროვოცირებული, მაგრამ შვილებს მაინც მართებს მშობლებისადმი მორჩილება და პატივისცემა და არც სასამართლო ათავისუფლებს მათ მშობლების წინაშე პასუხისმგებლობისაგან. ჩვენი აზრით, დავით ბატონიშვილის ნააზრევში არანაკლებ საგულისხმოა მისი დამოკიდებულება მემკვიდრეობის პრობლემებისადმი. „სამართლის“ ავტორი თვლის, რომ ქართველებში გავრცელებული მემკვიდრეობის განაწილების წესი, რომლის მიხედვითაც სავალდებულო იყო საუფროსო და საუმცროსო წილის გამოყოფა, მოძველებულია და თანაც ეწინააღმდეგება ბუნებითი სამართლის მოთხოვნებს, ვინაიდან მშობლისათვის ყველა შვილი თანაბრად ძვირფასია და თანაც ყველა ადამიანი ღმერთის მიერაა გაჩენილი და შესაბამისად თანასწორუფლებიანია გამჩენის წინაშე. გარდა ამისა, შვილების ასეთი განსხვავება ხშირად იწვევს ურთიერთობის გამწვავებისა და ურთიერთდაპირისპირებას, რომლის მიზეზიც თვით მშობელი იქნება.

ზემოხსენებული ნაშრომის გარდა, დავით ბატონიშვილის კალამს განეკუთვნება რუსულ ენაზე დაწერილი „საქართველოს სამართლისა და კანონთმცოდნეობის მიმოხილვა“, რომელიც მან შექმნა უკვე რუსეთის იმპერიაში გადასახლების შემდეგ, დაახლოებით 1812–1813წწ. „Обозрение“-ს არანაკლებ დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერებისათვის. მასში ავტორი ცდილობს მოწინავე რუსულ საზოგადოებას გააცნოს ჭეშმარიტი ქართული კულტურა საზოგადოდ და სამართლებრივი კულტურა და მართლშეგნების დონე კერძოდ, რათა არ მოხდეს ქართველი ხალხის სამართლებრივი კულტურის უგულვებელყოფა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დავით ბატონიშვილის მოსაზრებებს სისხლის სამართლის პრობლემებზე. სისხლის სამართლიდან ავტორი გამოჰყოფს ბრალის პრობლემას. დავით

ბაგრატიონი ბრალის პრობლემასთან დაკავშირებით ქართული სინამდვილის დიდ ისტორიულ წარსულს ეყრდნობა, სახელდობრ, ექვთიმე მთაწმინდელის, სულხან-საბა ორბელიანის და ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნში დაცულ მნიშვნელოვან ცნობებს ამ პრობლემასთან დაკავშირებით. ღავით ბატონიშვილი ბრალის ფორმების განხილვისას, იშველიებს ექვთიმე მთაწმინდელის მაგალითებს. მკვლევლობის დანაშაულთან დაკავშირებით ბატონიშვილი განასხვავებს ბრალის ორ ფორმას: განზრახს და განუზრახველ ან გაუფრთხილებლობით მკვლევლობას. განზრახი მკვლევლობის ჩადენისას იგი მოითხოვს აბსოლუტურად განსაზღვრულ სანქციას – სიკვდილით დასჯას. ხოლო განუზრახველს უწოდებს უცაბედად, შემთხვევით მკვლევობას. ასეთი დანაშაულის ჩადენისას ავტორის აზრით გამოიყენება უფრო მსუბუქი სასჯელი, მაგრამ სინდისის განწმენდისათვის აუცილებელია საეკლესიო მონანიება. მაგრამ ღავით ბატონიშვილმა მაინც ვერ შეძლო ერთმანეთისაგან გაემიჯნა შემთხვევა და გაუფრთხილებლობა.

ჩვენი აზრით, სამართლის წიგნების ავტორს რომ შეძლებოდა ამ ორი ცნების შინაარსის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა, მაშინ იგი გახდებოდა სუბიექტური ბრალის აბსოლუტურად დამთავრებული მოძღვრების ავტორი ქართულ სამართალში.

საყურადღებოა ღავით ბატონიშვილის მოსაზრებანი სასჯელსა და მისი დანიშვნის საფუძვლებზე. ღავით ბაგრატიონის აზრით, ადამიანის მოქმედება არის მრავალი ფაქტორის შედეგი. სასჯელის მიყენების დროს გათვალისწინებული უნდა იყოს ის გარემოებანი, რომელთა დადგომის დროს ჩადენილია დანაშაული. თითოეული გარემოების კონკრეტულ ვითარებაში შესწავლა და განზრახი და განუზრახველი მოქმედებების დიფერენცირება – სასჯელის დანიშვნისას წარმოადგენს აუცილებელ პირობას.

ღავით ბაგრატიონს გამოთქმული აქვს საინტერესო მოსაზრებანი სასამართლო მტკიცებულებათა სისტემის, მათი გამოყენების და საეკლესიო იურისდიქციის შესახებ.

ბაგრატიონთა შორის მეტად საინტერესოა საშუალო ძმის იოანე ბაგრატიონის იურიდიული

შეხედულებები. იოანე გიორგის ძე ბაგრატიონი იყო ერეკლე II-ის შვილიშვილი, გიორგი XII-ის შვილი. იგი დაიბადა 1772 წელს, პირველი ქორწინებიდან. იოანე ბატონიშვილმა მიიღო თავისი დროისათვის შესანიშნავი განათლება. მშობლიური ენის გარდა თავისუფლად ფლობდა რუსულსა და სპარსულ ენებს. იოანე ბაგრატიონი ახალგაზრდობიდანვე აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. ის გიორგი XII-ის პირველი მრჩეველი იყო. ამავე დროს იოანე, მეფის მიერ არტილერიის უფროსად იყო დანიშნული. იოანეს კალამს ეკუთვნის ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი – „კალმასობა“, რომელშიც მრავლად არის მოცემული ქართული სამართლის სხვადასხვა ინსტიტუტების ახსნა-განმარტება. რუსეთში გადასახლების შემდეგ იოანე ბატონიშვილი მთლიანად ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწევა: ქმნის როგორც ორიგინალურ თხზულებებს, ისე უცხო ენებიდან ნათარგმნ შრომებს.

იოანე ბაგრატიონის მრავალრიცხოვან ნაშრომთა შორის ქართული სამართლის ისტორიისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მის „სჯულღებას“, რომელიც წარმოადგენს ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმების პროექტს.

იოანე ბატონიშვილი ქართული ფეოდალური საზოგადოების იმ პროგრესულ ნაწილს ეკუთვნოდა, რომელიც საქართველოში განმანათლებელთა იდეებით გამოდიოდა. ძნელია იმის თქმა, თუ რამდენად იცნობდა იოანე ბაგრატიონი XVII–XVIII საუკუნეების ევროპულ განმანათლებელთა შრომებს (მიუხედავად იმისა, რომ იოანეს უფროსი ძმა – ღავით ბაგრატიონი გახლდათ ქართველ განმანათლებელთა პატრიარქი, მაგრამ იმისი თქმა კი გარკვევით შეიძლება, რომ იოანე ბატონიშვილის პროექტში წამოყენებული მრავალი პროგრესული ღებულებები, თავისი არსით ფეოდალური რეაქციის წინააღმდეგ მიმართული, ნაყოფი იყო თვით ქართული პროგრესულ-პოლიტიკური აზროვნების განვითარებისა. მაგალითისათვის ავიღოთ გლეხთა საკითხი. პროექტის მიხედვით გლეხებისათვის სკოლა უნდა გაეხსნათ. რასაკვირველია, ეს პროგრესული აზრია, რომელსაც საქართველოშივე თავისი

განვითარების ისტორია აქვს. ამ საკითხის შესახებ თავდაპირველად აზრი გამოთქვა არჩილ მეფემ, რომელიც სავსებით ერთმნიშვნელოვნად აყალიბებს თავის შეხედულებას გლეხობაზე. არჩილის აზრით, გლეხობა არის ფეოდალური საქართველოს საფუძველი, თუ გლეხობა ამოწყდა, გადაშენდება, საქართველოსაც ასეთივე ბედი მოელოს. არჩილ მეფის გარდა, გლეხობის საკითხი მრავალ მოაზროვნეს, სახელმწიფო მოღვაწეს დაუსვამს და თავისი შეხედულება გამოუთქვამს ამ საკითხზე იოანე ბაგრატიონამდე. ამგვარად, იოანეს პროგრესული შეხედულება გლეხობის საკითხში ქართული ფეოდალური პროგრესული აზროვნების განვითარების შედეგია, იოანე საერთოდ სწავლა-განათლებას ქადაგებს.

იოანეს ასეთი მოთხოვნა გამოწვეულია იმითაც, რომ სამეფოს სათანადოდ მომზადებული კადრები ესაჭიროება. იოანეს პროექტის მიხედვით სკოლა სახელმწიფომ უნდა შეინახოს, ხოლო როცა ამის შესაძლებლობა ექნება სახელმწიფოს, უკანასკნელმა უნდა შეინახოს მოსწავლეებიც.

იოანე ბატონიშვილის პროექტი ითვალისწინებს ქარხნების გახსნას საქართველოში და ხელოსნობის განვითარებას. ამისათვის კი საჭიროა კადრები, სათანადოდ მომზადებული მუშები, ხელოსნები. ამასთანავე პროექტში გათვალისწინებულია ვაჭრობის განვითარება. ვაჭრობის განვითარებას, იოანე ბატონიშვილი უდიდეს ეროვნულ საქმედ თვლის, პროექტის ავტორი მოითხოვს ვაჭრობის დანერგვას ქართველებში.

იოანე ბაგრატიონის მიერ გათვალისწინებული ზემოხსენებული ღონისძიებანი მიმართული იყო საქართველოში უკვე დრომოჭმული ფეოდალური ურთიერთობის აღმოფხვრისა და ახალი პროგრესული კაპიტალისტური ურთიერთობის დამკვიდრებისაკენ.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი და პროგრესულია იოანე ბატონიშვილის შეხედულებანი სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმების შესახებ. ქართველი მოაზროვნე მოითხოვს ცენტრალიზებული ფეოდალური სახელმწიფოს შექმნას, რაც ხელს შეუწყობდა ფეოდალურად დაქუცმაცებულობის აღმოფხვრისა და ქვეყნის საუკუნოვანი კრიზისიდან გამოყვანას. პროექტის მიხედვით, საერისთაოები, ე.ი. ყველაზე ძლიერი საფეოდა-

ლოები უნდა გაუქმდნენ. დარჩენილ მსხვილ საფეოდალოებში აუცილებლად უნდა დაინიშნოს „სამეფო მოხელე“, რომელიც იქნება ცენტრალური ხელისუფლების წარმომადგენელი და რომლის ხელშიც გადავა უშუალოდ საფეოდალოების მმართველობა.

ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებას ემსახურებოდა იოანე ბატონიშვილის პროექტში წამოყენებული მოსაზრება მუდმივი ჯარის შექმნის შესახებ. ძველი ფეოდალური ლაშქარი უნდა დაექვემდებაროს ცენტრალურ ხელისუფლებას, რაც ხელს შეუწყობს ჯარში მტკიცე დისციპლინის დაწესებას, ფეოდალური სეპარატიზმის აღგმვასა და ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებას.

მმართველობის ცენტრალიზაციის პრინციპს ემსახურება აგრეთვე მმართველობის დარგებად დაყოფა და ამის მიხედვით სამინისტროების მსგავსი დაწესებულებების შექმნა.

ქართული სახელმწიფოებრიობის განვითარების საქმეში უდიდესი როლი მიუძღოდა ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიას, რომლისადმი ყურადღების გამოჩენა არც იოანე ბატონიშვილს დავიწყებია. მისი აზრით, სასულიერო უწყებისათვის ყალიბდება დიკასტერია, რომლის წევრები იქნებიან – კათალიკოსი, მღვდელმთავარი და მეფის მოხელე ე.წ. „სასულიერო“ ან „სულიერი მთავარი“, რომლსაც დაევალება აქტიური მონაწილეობის მიღება სასულიერო საქმეების გადაწყვეტაში. იოანე ბაგრატიონი თვლის, რომ სასულიერო საქმეები უნდა დაექვემდებაროს მეფის ხელისუფლებას, რისთვისაც იგი ითვალისწინებს „სულიერი მთავრის“ თანამდებობის შემოღებას.

საყურადღებოა, რომ პროექტის ავტორი მოითხოვს მეფესთან შექმნას ქვეყნის მართვის ისეთი ორგანო, როგორც არის სამეფო საბჭო. საბჭო იქნება სათათბირო ხასიათის ორგანო.

იოანე ბატონიშვილის შეხედულებებში მეტად ორიგინალური მოსაზრებაა გამოთქმული მეფისა და დედოფლის და ასევე სამეფო ოჯახის სხვა წევრებისათვის ჯამაგირის დანიშვნის შესახებ, რაც თავისთავად გამორიცხავდა მირონცხეული ოჯახის განსაკუთრებულ ეკონომიკურ უპირატესობას ქართულ საზოგადოებაში და ხელს შეუ-

წყობდა ცხოვრებაში მოწინავე წესების დამკვიდრებას. იოანე ბაგრატიონის პროექტი ეხება სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობების საკითხსაც, კერძოდ, ავტორი მოსაზრებას გამოთქვამს ისეთ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულზე, როგორცაა სამშობლოს დაღატი. ასეთი დამნაშავე სასტიკად უნდა დაისაჯოს, მისი სოციალური მდგომარეობის მიუხედავად. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ პროექტი ძირითადად დგას ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპზე.

ზემოაღნიშნული მოწინავე იდეები თვალნათლივ ამტკიცებენ იოანე ბატონიშვილის შეხედულებების პროგრესულობასა და ცხოვრებაში მათი განხორციელების აუცილებლობას. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პროექტის ავტორი მაინც თავისი დროისა და სოციალური ფენის შვილია, რაც მნიშვნელოვნად ზღუდავს მის მიერ შემოთავაზებული რეფორმების ცხოვრებაში განხორციელების რადიკალური ხერხებისა და საშუალებების გამოყენებას, ვინაიდან იგი ილაშქრებდა არა საერთოდ ფეოდალიზმის, არამედ ამ საზოგადოების განსაკუთრებით უარყოფითი მხარეების წინააღმდეგ. იოანე ბატონიშვილი თვლის, რომ ყმის ექსპლუატაციის საფუძველზე აშენებული საზოგადოება სრულიად ნორმალურია, მაგრამ ეს ექსპლუატაცია რაციონალურ საფუძველზე უნდა აიგოს იმ მხრივ, რომ ფეოდალების თვითნებობა ყმების მიმართ თვით სახელმწიფომ უნდა შეზღუდოს, შეაჩეროს, შეცვალოს, რათა ამით თვითონ საზოგადოება გადარჩეს დალუპვას.

დავით და იოანე ბაგრატიონების სამართალშემოქმედებასთან ერთად მეტად საინტერესოა მათი უმცროსი ძმის თეიმურაზ გიორგის ძე ბაგრატიონის სამართლებრივი ნააზრევი. თეიმურაზ ბატონიშვილი დაიბადა 1782 წლის 23 აპრილს თბილისში. იგი ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XII-ის უმცროსი შვილი იყო პირველი ქორწინებიდან. თეიმურაზის დედა – ქეთევან დედოფალი – ქიზიყის მოურავის პაპუნა ანდრონიკაშვილის ასული იყო. ისტორიკოსები ერთხმად აღიარებენ ქეთევან ანდრონიკაშვილის მაღალ პიროვნულ ღირსებებს, ჭკუაგონებასა და სიმამაცეს. ქეთევანი ერეკლე II-ის ყველაზე სასიყვარულო რძალი ყოფილა. იგი ძლიერ აფასებდა მის ერთგულებას. ერეკლე II-

ის შვილიშვილის ალექსანდრე ორბელიანის ცნობით, „ქეთევანის სიტყვა მეფის ირაკლის სახლისათვის ბეჭედი იყო“. ერთ რუსულ წყაროში კი პირდაპირ ვკითხულობთ: „Первая жена царя Георгия XII Ираклиевича - Кетеван, из рода Моурава Андроникашвили - была обожаемая всею страной“ (Покоренный Кавказ, книга 5-ая, СПб. 1904, стр. 253-254). თეიმურაზის დაბადებიდან 42 დღის შემდეგ – 1782 წლის 2 ივნისს, ქეთევან ანდრონიკაშვილი 28 წლის ასაკში მოულოდნელად გარდაიცვალა. ერეკლე II მძიმედ განუცდია ქეთევან დედოფლის გარდაცვალება და პირდაპირ უთქვამს, რომ „ახლა კი დაიქცა ჩემი ოჯახი-ო“.

ახალშობილი თეიმურაზისათვის სახელოვან პაპას – ერეკლე II-ეს თავისი მამის – თეიმურაზ II-ის სახელი დაურქმევია. თვითონ თეიმურაზ ბატონიშვილის გადმოცემით, ერეკლე II-ეს არც მერე დაუკლია ადრე დაობლებული პატარა შვილიშვილისათვის სიყვარული და მზრუნველობა. თეიმურაზ ბაგრატიონის სწავლა-აღზრდის საქმეს ხელმძღვანელობდა თელავის სემინარიის რექტორი, ცნობილი მწერალი და კალიგრაფი დავით ალექსი-მესხიშვილი. თავის უმცროსი ძმის აღზრდაში ცდას არ აკლებდნენ დავით და იოანე ბატონიშვილები. კერძოდ, დავითის შესახებ თეიმურაზი წერს: „კურთხეული გარდაცვალებული ძმა ჩემი მოჭირნახულე იყო და აღმზრდელი“.

1799 წლის დასასრულს თეიმურაზ ბატონიშვილმა იქორწინა ქართლის მოურავის ოთარ ამილახვრის ასულ – ელენეზე. ელენე ამილახვართან თეიმურაზ ბაგრატიონს შვილები არ ჰყოლია. ტახტის მემკვიდრის დავით ბატონიშვილის 1800 წლის 20 დეკემბრის ბრძანებაში თეიმურაზის შესახებ ნათქვამია: „მე შენ დაგნიშნე ქართლში ნაიბადო“.

თუმცა, 1801 წლის 12 აპრილს გამოცხადდა თბილისში ალექსანდრე I-ის მანიფესტი. კნორინგის ცნობით, მანიფესტის ერთგულებაზე ანტონ II კათალიკოსთან, ვახტანგ და დავით ბატონიშვილებთან ერთად თეიმურაზსაც დაუფიცია. ამასთან დაკავშირებით, გაიცა განკარგულება აპრილის შუა რიცხვებამდე საქართველოს სამეფო ოჯახის უკლებლივ ყველა წევრის რუსეთ-

ში გაგზავნის თაობაზე, ხოლო ბევრი ქართველი წარჩინებული კიდევაც დააპატიმრეს. 1803 წლის 19 თებერვალს ციციანოვმა რუსეთში გადასახლა დავით გიორგის ძე ბაგრატიონი (ბატონიშვილი), ვახტანგ ერეკლეს ძე, ერეკლე II-ის რძალი ქეთევანი, ხოლო გენერალ ლაზარევის გახმაურებული მკვლელობის შემდეგ, ვორონეჟში გადასახლეს მარიამ დედოფალი და მისი შვილები თამარ და ჯიბრაილ ბატონიშვილები, თვითონ დავით ბატონიშვილს თუ დავუჯერებთ, მისი უმცროსი და უსაყვარლესი ძმა პ. ციციანოვის დანაშაულით გაქცეულა საქართველოდან ირანში: „...კვლად სიფიცხისა და ბოროტებითა ციციშვილისათა ვნებულ იქმნენ უმრავლესნი თავადნი და აზნაურნი კახეთისანი და წარვიდნენ სპარსეთად; ეგრეთვე მეფის გიორგის ძე თეიმურაზ, ვნებული ციციანოვისგან, წარვიდა სპარსეთად.“.

თუმცა, საბოლოოდ თეიმურაზ ბატონიშვილმაც გაიზიარა დანარჩენი ბაგრატიონების ბედი და ისიც რუსეთში იქნა გადასახლებული, სადაც მან ხელი მიჰყო სამეცნიერო-სამწერლო საქმიანობას და დიდად გაითქვა კიდევ სახელი, როგორც შესანიშნავმა ქართველოლოგმა და ისტორიკოსმა.

იგი გახდა რუსეთის იმპერიის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო აკადემიკოსი. თეიმურაზ ბატონიშვილმა მჭიდრო სამეცნიერო და მეგობრული ურთიერთობები დაამყარა გამოჩენილ ფრანგ ორიენტალისტ მარი ბროსესთან. 1833 წელს მარი ბროსეს პარიზში ლითოგრაფიული წესით გამოუცია თეიმურაზ ბაგრატიონის სამი ნაშრომი, რომლებიც ფრანგ მეცნიერს შემდეგნაირად დაუსათაურებია, როგორც ქართულ, ისე ფრანგულ ენებზე: „შემოკლებული მოთხრობა საქართველოისა“. წიგნი შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველში შესულია „წამება წმიდათა შორის ქეთევანისა კახთ დედოფლისა“ და „დიდისა მოურავისა გიორგი სააკაძის სიკუდილი“, ხოლო მეორეში „დავით ბატონიშვილის ცხოვრება“. წიგნს შესავალი სახით დართული აქვს მ.ბ.თ. (მეფის ძის თეიმურაზის) წინასიტყვაობა, საიდანაც ირკვევა, რომ სამივე თხზულების ავტორი თეიმურაზ ბატონიშვილია“.

ამ ნაშრომს (დავით ბატონიშვილის ცხოვრება) სამართლის ისტორიის მკვლევართათვის

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. იგი თეიმურაზ ბატონიშვილს დაუმთავრებია 1831 წლის აგვისტოში და როგორც ზემოთ ითქვა სხვა ორ შრომასთან ერთად საჩუქრად გაუგზავნია პარიზის სააზიო საზოგადოებას ბიბლიოთეკისათვის. წიგნთან ერთად მ. ბროსესთან გაგზავნილ წერილში თეიმურაზი ნაშრომის შექმნის მიზეზად შემდეგს ასახელებს: „...ამისათვის შევკრიბენ ღირს საქებლნი სიმხნენი სიჭაბუკისა მისისანი, რათა არა წარწყმედილ იყო უქმად შემდგომთა ჟამთათვის ესე ვითარისა გმირისა ხსენებად და რათა დაიდგამს, ესენი ადგილსა ესევითარსა სახსენებლად მისსა და გმირთათვის მის ჟამისათა“.

ამავე წერილში თეიმურაზ ბატონიშვილი თხოვს მარი ბროსეს, რომ ნაშრომის გამოცემისას მან არ მიუთითოს „ისტორიის“ ავტორის ვინაობა, რაც მ. ბროსეს კიდევ შეუსრულებია. ამ საკითხთან დაკავშირებით თეიმურაზ ბაგრატიონი მ. ბროსეს წერდა: „ჩემი ძმის – მეფის ძის დავითის ისტორია ჩემგან წარმოვლენილი თქვენდამი, მეაზიელიეს საზოგადოების მიმართ ძღვანვილი გითარგმნიათ ფრანციულს ენაზე და რომლისთვისაც მკითხავთ, რომ გსურს, რომელ დააბეჭდინოთ და მე რჩევასა რომ მკითხავთ. მოგახსენებთ, რომ ღია კარგი იქნება, რომ დაიბეჭდოს. მაგრამ მხოლოდ მაგ წიგნში ინებენ რომ ჩემი სახელი არ იყოს და არც ჩემ მიერ შეთხზვა წიგნისა. მე სხვა არამიზეზი მაქვს, რომ ჩემს სახელს არ გაწერინებთ მაგ წიგნში, რადგან ეგ წიგნი მე აღვსწერე, იმნება წარმკითხველთ ასე იფიქრონ, რომელ თავის ძმათ სიყვარულით მეტები და მომეტებული ქებაები დაუწერიაო, მაგრამ მე წინაშე ღვთისა და წინაშე თქვენსა ჭეშმარიტებით ამას აღვიარებ, რომელ რაც ჩემს ძმას, მეფის ძეს დავითს, სიკეთეები სჭირდა და საქებელი საქმეები ჰქონდა, იმის ღირს სახსოვართა საქმეთაგანი მეათედიც ნაწილი არ აღმიწერია, მგონია, რომ საჭირო არ იყოს მაგ წიგნში მოხსენება ვისგანაც არის აღწერილი“. გამომცემელს ავტორისათვის თხოვნა შეუსრულებია, მაგრამ ტექსტის ერთ-ერთი ადგილი მაინც ამხელს ავტორის ვინაობას. კერძოდ, იმ ადგილას, სადაც აღწერილია მეფე ერეკლე II-ის გარდაცვალება, ვკითხულობთ: „...ხოლო ძეთაგან მეფისათა არავინ იყოფებო-

და მაენ, თვნიერ ვახტანგისა და ასულნი მეფისანი, სახლეულეხანი მეფისა გიორგისანი და ვიყოფოდო მეც, თვით აღმწერელი ამა მოთხრობათა, მეფის გიორგი ძე — თეიმურაზ, ჯერეთ სიყრმისა ასაკსა მყოფი მუენ, რამეთუ მზრდიდა მე პაპა ჩემი მეფე ირაკლი განუშორებელ ვიყოფოდო მასთანა, ფრიად სიყვარული ამვდა ჩემი, ვინა დგან სიჩქოსავე შობისა ჩემისასა სახელ მსდვა მე სახელი მამისა თასისა და ოდეს იყოფოდა მეფე, ვიდრემდე სნეულებისა მას შინა, ვმსახურებდი მას ძალისამებრ ჩემისა და ასაკისა”.

თეიმურაზ ბაგრატიონის დამოკიდებულება მისი უფროსი ძმისადმი ყველაზე უკეთ არის გადმოცემული იმ დახასიათებაში, რომელიც მან დაგვიტოვა საკუთარ ნაშრომში — „დავით ბაგრატიონის ისტორია”. ამ დახასიათებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქართველი ტახტისმემკვიდრის არა მარტო პიროვნული თვისებების, არამედ მისი სამეცნიერო და სამწერლო მოძღვაწეობის შესწავლისა და განსაზღვრისათვის. ამის გამო, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სრულად გადმოვცეთ დავით ბატონიშვილის თეიმურაზ ბაგრატიონისეული დახასიათება. „და იყო იგი ძარადის შრომის მოყვარე, დაგვიტევა ქართველთა წიგნი რაოდენნიმე ფრიად რჩეულნი, რომელნიცა რომელიმე თვით შეთხზნა და რომელიმე გვთარგმნა სხვათა ენისაგან. იყო ესეოდენ მდაბალ და სახიერ ყოველთა მიმართ კაცთა და მოწილე, ვითარცა საყვარელი თვისი მამა, ძმა და მახლობელი მოყვასი მათი, ვისაც მოხვდის შეუწუხებელთა, გაჭირვებულთა და შეიწრებულთა, ნუგეშინის ცემითა მათ ყოველთავე სახითა, რაოდენცა ძალედვა მათ. არათუ მხოლოდ თვსთა ქვეყნისა კაცთა მყოფდა მას, არამედ ზოგად ყოველთა სხვათაცა უსახუთა ვინა ვისაცა არა ოდეს უგულვებელს ყოფელ ექმნებოდა მისგან ყოვლისა ჭეშმარიტებითა და მართლმსაჯულებრივისა სჯითა იყო აღსავსე პირი მისი. ხშირად საუბარი მისი იყო მხიარულისა და საამოვნოსა სიცილითა და ჰმითა ესე ვითარითა, რომელიცა მზრახველთა მისსადმი განამხიარულებდა და აღსძვრიდა უმეტეს ზრახვისა მიმართ გონებასა. ფრიად მკვეთრ და მარჯვ იყო სიტყვასა შინა. მაგრამ ოდესმე პირუთვნებელ და მამხილებელ მათდა მიმართ,

უკეთუ იხილავდა რომელთამე უწესოთა რაითამე სახითა მქცევლად”.

თეიმურაზ ბატონიშვილის ზემოხსენებული ნაშრომი არანაკლებ მნიშვნელოვანი წყაროა ისეთი საკითხის გასარკვევად, თუ როგორი იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს მესვეურთა პოლიტიკური ორიენტაცია XVIII საუკუნის ბოლო წლებში, თუ რა მიმართულებით ვითარდებოდა აღმოსავლეთ საქართველოს საგარეო — პოლიტიკური კურსი, რომელ უცხო სახელმწიფოს ენიჭებოდა უპირატესობა ისეთი ფაქიზი საკითხის გადაწყვეტის დროს, როგორცაა მფარველი და სასურველი მოკავშირე ქვეყნის მოძიება — შერჩევა. თეიმურაზ ბაგრატიონი ერთმნიშვნელოვნად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ერეკლე მეფის მიერ რუსეთზე აღებული პოლიტიკური გეზი კვლავ მტკიცე და ურყევი იყო, მას შემდეგაც კი, რაც ალა-მახმად-ხანის მოსალოდნელი შემოსევა ცნობილი გახდა და საქართველოს დაემუქრა სერიოზული საფრთხე. ასევეა ალა-მახმად-ხანის თბილისში ყოფნის დროსაც, როცა ერეკლე მეფე მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებდა და ჩრდილოეთიდან დახმარების მოლოდინში დროს აჭიანურებდა. იგივე განწყობილება კარგად ჩანს ერეკლე მეფის მიერ ალა-მახმად-ხანთან მოსალაპარაკებლად გაგზავნილ ქაიხოსრო (კენკია) ავალიშვილისათვის დანაბარებში. ერეკლე მეფე ალა-მახმად-ხანს ტყვეების განთავისაუფლებას თხოვს: „თუ არ გაათავისუფლებ... ერნი ქვეყნისა ჩვენისანი ფრიად განრისხებულ არიან... იხილეს რა თქვენ მიერ ესევეითარისა სახითა შეურაცხება... აოხრება და ტყვე-ყოფა ქალაქის ჩვენისა... და ვაცნობებთცა მპყრობელთა როსიისათა, რომელნიცა ერთსარწმუნოებითა და მეზობლობითისა მშვიდობითა ჩვენთანა შეკრულ არიან და არა თავს იღებენ იგინი თქვენ მიერ ბოროტის ყოფას ჩვენზედა”. ან კიდევ: „მაშინ როსიით მოვიდეს შემწედ ორი ბატალიონი მხედრობისა რუსთა, ვინა დგან აქვნდა აღთქმულ კარსა როსიისა სახელმწიფოსასა, რათა თუ სადამე მოინებონ მძლავრობა სპარსთა, ანუ თურქთა და ანუ სხვათა მტერთა საქართველო - სათა, სახლზედა მეფისა ირაკლისა და შემდგომთა მემკვიდრეთა მისთა ზედა და საპყრობელობათა მისთა ზედა — იმპერიამან როსიისამან

მოახმაროს მათ მხედრობა და შეეწივნენ და არამოუშეან მტერნი მათნი ვნებად მათდა, ვინაიდგან არიან სარწმუნოებითა ერთნი და მეზობელნი ესე ერნი”... ორივე ციტატა მეტად სარწმუნო ცნობას წარმოადგენს, ვინაიდან მათი ავტორი კასლავთ მის მიერ აღწერილი ვითარების თანამედროვე და ერეკლე მეფის უახლესი ნათესავი. თანაც მუდმივად მის გვერდით მყოფი. თუმცა იაიცი უნდა აღვნიშნოთ, რომ თეიმურაზ ბატონიშვილის ნაშრომებში ზოგჯერ ასახულია ავტორის სუბიექტური, ტენდენციური დამოკიდებულება მოვლენებისადმი, რაც იწვევს იმ მოვლენების შელამაზებასა და ზოგჯერ მათი შინაგანი არსის მიჩქმალვას. ეს გარემოება სავსებით ბუნებრივი ჩანს სამეფო ოჯახის წევრისაგან, რომელიც თავისი დინასტიური თვალთახედვით ასახავს ისტორიულ მოვლენებს. დასკვნის სახით უნდა შევნიშნოთ, რომ დავით და თეიმურაზ ბატონიშვილებმა და ყველა მათმა ახლო-

ბელმა უდიდესი როლი შეასრულეს ქართული სამართლებრივი კულტურისა და მეცნიერების განვითარებაში და მდიდარი საგანძურიც დაგვიტოვეს. ამ მხრივ საინტერესოა დავით ბაგრატიონის წერილი უმცროსი ძმის – იოანე ბატონიშვილისადმი: „ჩემო საყვარელო და სატრფო ძმაო იოანე! ბედნიერად ჩემდა ვრაცხ ესეთსა თანამდებობასა, რომელისა თანამდებ მყავ შრომითა და უმეტეს ამით, ვინაითგან ვჰხედავ შენ შორის სურვილისა ესე ვითარსა, რომლისა დასასრული მოიზიდვის ერთა ბედნიერებასა. სანატრელ არს ესევეთარი კაცი, რომელსა აქვს სურვილი ერთა ზრუნვისა მაგრამ რაი, უკეთუ მხოლოდ შენ გექნების საუნჯე დაფარული ხელქვეშთაგანცა შენთა, რომელთა არა რაიმე უწყიანს და უკეთუ აღძრავ მათცა ხელოვნებისადმი და თანამდებობისა მათისა შემეცნებად, მაშინ იქმნების საქმე, ესე პატიოსან და ღირსახელოვარ მამულისაგან და საზოგადოებისა”.

მარინა ბარიშვილი,

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრის მასწავლებელი.

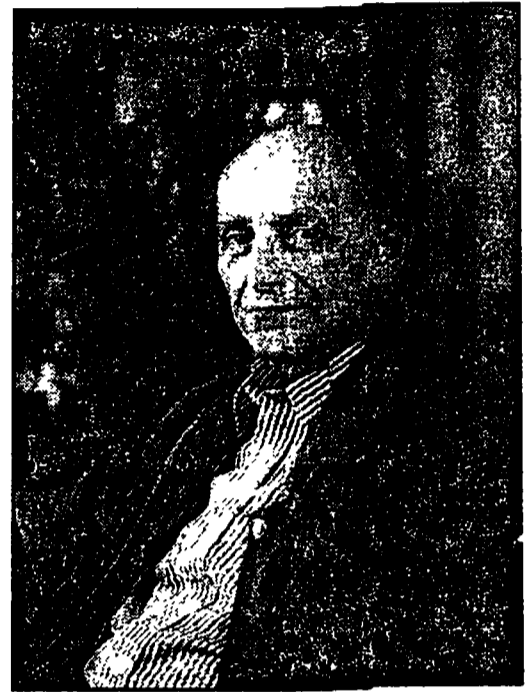
ვალერიან მებრეველი,

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრის გამგე, პროფესორი.

ს ს თ კ ნ ა

რეჯინალდ დეკანოზოვი

სამწუხაროა წარსულში საუბრობდე ადამიანზე, რომელმაც ღირსეულად გაუძლო ცხოვრების მკაცრ გამოცდას და თავისი პიროვნულ-ზნობრივი და პროფესიული თვისებებით დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. ასეთი პიროვნება საერთაშორისო ურთიერთობების მოსკოვის სახელმწიფო ინსტიტუტის 1948 წლის პირველი კურსდამთავრებული, საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტი რეჯინალდ დეკანოზოვი გახლდათ. მისი საინტერესო და შინაარსიანი სიცოცხლე ქრონოლოგიურად 1927–2000 წლებით თარიღდება. იგი დაიბადა ცნობილი ქართველის - ვლადიმერ დეკანოზოვის - მეორე მსოფლიო ომის წინა წლებში გერმანიაში საბჭოთა კავშირის ელჩის ოჯახში. შემდეგ იყო რეპრესიები, გადასახლება, დევნა. მაგრამ ბატონი რეჯინალდი კეთილსინდისიერებით ემსახურებოდა უნივერსალური სტანდარტების - უფლებათა და თავისუფლებათა სრულფასოვან დაცვას.

რეჯინალდ დეკანოზოვს არ მოჰკლებია ამქვეყნიური აღიარებები: 1966 წლიდან ის იყო იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, 1969 წლიდან - დოცენტი; არაერთი საპატიო სიგელი მიუღია წარმატებული მეცნიერული საქმიანობისათვის; სსრ კავშირის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ ოფიციალურად გამოეცხადა მად-

ლობა 1974 წელს კოსმოსური სამართლის და 1982 წელს საზღვაო სამართლის სფეროში ნაყოფიერი მუშაობისათვის.

ბატონი რეჯინალდი აქტიური პედაგოგიური და მეცნიერული ცხოვრების მიმდევარი ბრძანდებოდა. იგი 1960–1971 წლებში საერთაშორისო სამართალსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების სახელმწიფო სამართალს ასწავლიდა ბარნაულის, ნოვოსიბირსკის, სვერდლოვსკის იურიდიულ სასწავლებლებში. 1993 წლიდან იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, 1995 წლიდან - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლის კათედრის დოცენტი. კითხულობდა ლექციების კურსს საერთაშორისო საზღვაო სამართალში, საერთაშორისო საჰაერო სამართალში, საერთაშორისო კოსმოსურ სამართალში, საერთო სარგებლობის საერთაშორისო ტერიტორიების სამართალსა და გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართალში. უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი „საერთო სარგებლობის საერთაშორისო ტერიტორიები“ თავად ბატონმა რეჯინალდმა დაამკვიდრა საერთაშორისო სამართალში და იგი ავითარებდა ამავე სახელწოდების სამართლის დამოუკიდებელ დარგს. მას

1964 წლიდან 2000 წლამდე გამოქვეყნებული ჰქონდა 79 მეცნიერული ნაშრომი.

ფრანგული და ინგლისური ენების ბრწყინვალე ფლობა რეჯინალდ დეკანოზოვს ეხმარებოდა საერთაშორისო სამეცნიერო ცენტრებთან და ორგანიზაციებთან თანამშრომლობაში. იგი 1965 წლიდან იყო რუსეთის (ადრე სსრ კავშირის) საერთაშორისო სამართლის ასოციაციის, 1974 წლიდან - რუსეთის საერთაშორისო საზღვაო სამართლის ასოციაციის, 1976 წლიდან - პარიზის კოსმოსური სამართლის საერთაშორისო ინსტიტუტის, ხოლო 1996 წლიდან - ვაშინგტონის საერთაშორისო სამართლის ამერიკული საზოგადოების წევრი. მონაწილეობდა და მოხსენებებით გამოდიოდა სხვადასხვა საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ ორგანიზებულ კონფერენციებში, კოლოკვიუმებში, სემინარებში, იღებდა სამეცნიერო გრანტებს და პრემიებს საერთაშორისო სამართლის აქტუალური საკითხების დამუშავებისათვის.

ბატონი რეჯინალდის პიროვნული დახვეწილობა და ინტელექტი იზიდავდა საერთაშორისო და ქართული საზოგადოების გამოჩენილ წარმომადგენლებს, რომლებთანაც შეხვედრებში იგი შესამჩნევი ერუდირებულობით იხილავდა გლობალურ თუ ლოკალურ პრობლემებს და მათთან ერთად ეძებდა გადაწყვეტის გზებს.

რეჯინალდ დეკანოზოვის, როგორც დიდი პროფესიონალის და პიროვნების ღირებულების დადასტურებას წარმოადგენს იმ მაღლიერ ასპირანტთა საკმაო რიცხვი, რომლებიც მისი ხელმძღვანელობით და მხარდაჭერით ეუფლებოდნენ და დღესაც იკვლევენ სამართლის აქტუალურ საკითხებს.

დიდბუნებოვან მოკვდავთა ხვედრია გარდაცვალების შემდეგ მათთვის საპატიო ხსოვნის მიგება. მარადიულობაში გადასვლა არასოდეს შლის მათ პიროვნულ დამსახურებებს და სილამაზეს. რეჯინალდ დეკანოზოვი მართლაც რომ დააკლდა ქართული სამართლის მეცნიერებას.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი

R E S U M E

1. **Givi mtvarelidze**, head of the Tbilisi Office of Public Prosecutor - "Aspects of Battle against the Corruption, as an Anti-Governmental and Anti-Social Event". The author discusses the causes and scales of the corruption in Georgia. Besides this, he works out corresponding offerings and recommendations aiming at enhancing affectivity of the anti-corruption activities.

2. **Paata Tsnobiladze**, the National President of the World Jurists' Association, head of the Georgian Jurists' Union, senior lecturer at the Tbilisi State University - "Role of the Law in the Legislation System of Georgia". In the work there is discussed such vexed theoretical question as difficulties in the realization of the theory concerning the dissection of the justice and law in practice.

3. **Paata Davitaia**, Ph.D. in Juridical Science - "Work of the Representative Departments of the Local Self-Governments in Germany". The author quite comprehensively presents the legislation status of the German lands' municipal councils, election system and competence, starting from the rule concerning discussing issues and finishing with ways for solving them.

4. **Amiran Giguashvili**, Jurist - "State in the Public Political System". In the work there is discussed not only the role of the Government, as a polygonal social institution in the political system, but there are also presented its dot marks, that are different from other social institutions. These factors form the political system.

5. **Eka Shengelia**, teacher at the Department of the Civil Law, Tbilisi State University - "The Administrative Rights and Duties of the Representatives of Joint Stock Companies' Directors". The author considers the issue about the competence of the joint-stock companies' directors and their representative rights. There is defined possibilities and rule concerning the combination of jobs by the director.

6. **Keti Qoqrashvili**, Ph.D. in Juridical Sciences - "The International Financial Leasing and the Real Aspects of their Establishment in Georgia". There is discussed the idea of the Leasing, the

history of its development and sorts of the Leasing. The attention is focused on the forecast and significance of the international leasing activities.

7. **Asmat Gugava**, teacher at the Civilian Department of the Tbilisi State University's Sokhumi brunch - "Development of the Trusteeship and Care Institution". The author presents history of the development of the trusteeship and care institutions and their development in accordance with the legislation rule in future. According to the author, they need to be elaborated and perfected even today.

8. **Levan Nanobashvili**, the post graduate student at the Civilian Law Department, Tbilisi State University, - "The Computer Program, as a work protected by the Legislation Norms of the Copyright". The author discusses the very idea of the computer program, their sorts and specification of their protection by the copyright norms, also the terms of the copyright for the program. The author considers that the issue about protection of the computer programs is very important for the Georgian authors too, but for its perfection it is necessary to study well the very idea and nature of this law.

9. **Nino Kunzeva-Gabashvili**, head of the Georgian Association for the Intellectual Property - "Domain - the New Object of the Intellectual Property Law". In the work there is considered the definition of "domain" in details, appropriation of the domain named, conflicts between the trademark and the domain, etc.

10. **Pridon Basilaia**, Judge at the Kutaisi Regional Court - "Offence against the Jurisdiction and the Court". The author argues about the common links and different signs, that are characteristic for the offences against the jurisdiction and the Court. According to the author, the position of the legislation system concerning the object of the above-mentioned is to be discussed and it needs to be elaborated in future.

11. **Koba Kobakhidze**, assistant of the public prosecutor of the Nadzaladevi District - "In the Way of the Trying to Perfect the Definition for the Extortion Delict". By the author, the extortion delict is confessed as a formal offence, stipulating the problems while incrimination the person in the above-mentioned offence. The author offers ways for solving the above mentioned problems.

12. **Besik Kutateladze**, the post graduate student at the Department of the Criminal Cases and Criminalistics, Tbilisi State University, - "On Some Problems Concerning the Recovering the Damage (the Criminal Aspects)". According to the author, despite the fact that right, concerning recovering

the damage, caused by the crime, is an element of the human law status, the Georgian legislation does not define any norm ensuring the full guarantees for the restoration of the rights broken by a crime. In the work there are presented offerings for improvement of the above-mentioned defect.

13. **Avtandil Kakhniashvili**, senior lecturer at the Tbilisi State University - "On the Perfection of the Conducting the Professional Skill Exams for Judges". The author subjects to criticism the existed system of the professional skill exams for judges and makes offerings concerning other forms of conducting the professional skill exams.

14. **Givi Mtvarelidze**, head of the Tbilisi Office of Public Prosecutor - "Nature of the Juridical Results of the International Court's Consultation Conclusions and their International Juridical Significance (by the example of one story)". In the work there is considered the functions of the International Court and the subjects, which can apply to it for the consultation conclusions about any juridical issue.

15. **Marina Garishvili**, teacher at the State and Law Department, Tbilisi State University, **Prof. Valerian Metreveli**, head of the State and Law History Department, Tbilisi State University, "Science of Jurisdiction by Davit, Ioane and Teimuraz Bagration". According to the author, the cultural inheritance of the Georgian Princes, as in general, so from the viewpoint of their scientific work in the sphere of jurisdiction, has very serious value for the Georgian Scientists. Although it is not well studied yet. This article aims at improvement of these defaults.

მკითხველთა საყურადღებოდ:

სტატიების ავტორთა თვალსაზრისი შესაძლებელია არ ემთხვეოდეს რედაქციისას. მასალები, რომელთა მოცულობა არ უნდა აღემატებოდეს ორი ინტერვალით ნაბეჭდ 15 გვერდს, სასურველია წარმოადგინოთ კომპიუტერის დისკზე ჩაწერილი სახით.

ჟურნალი რეგისტრირებულია თბილისის
კრწანისი-მთაწმინდის რაიონულ სასამართლოში
რეგისტრაციის ნომერია – 06/4-190

პასუხისმგებელი მდივანი – ირმა ბექაური
კორექტორ-სტილისტი – ნინო ბერძენიშვილი
მთარგმნელი – ნათია კინწურაშვილი

გადაეცა წარმოებას 12.04.2001წ.,
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10.04.2001წ.,
ფორმატი 60X84, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 6,25.
ტირაჟი 400.
ფასი ხელშეკრულებით.